

**İSLÂM AİLE HUKUKU AÇISINDAN
HANEFİ VE CÂFERİLERE GÖRE
TALÂK KONUSU**

Abbas ABDOLİKOLANKOUH

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Murtaza KÖSE
2012
Her hakkı saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Abbas ABDOLİKOLANKOUH

İSLÂM AİLE HUKUKU AÇISINDAN HANEFÎ VE CÂFERÎLERE
GÖRE TALÂK KONUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Murtaza KÖSE

ERZURUM-2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

...../...../2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **"İSLÂM AİLE HUKUKU AÇISINDAN HANEFİ VE CÂFERİLERE GÖRE TALÂK KONUSU "** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 3(Üç) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

27...12.../2012

Abbas ABDOLİKOLANKOUH

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Döç. Dr. Murtaza KÖSE danışmanlığında, Abbas ABDOLİKOLANKOUH tarafından hazırlanan bu çalışma 28. / 12. / 2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Murtaza KÖSE

İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ruhattin Yazoğlu

İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. H. Murat Kumbasar

İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI.....	1
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	1
4. İSLÂM HUKUKUNDA BOŞAMA ÖNCESİ TEDBİRLER.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KOCANIN TEK TARAFLI İRADESİ İLE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ (TALÂK)

1.1. TALÂK	5
1.1.1. Tanımı.....	5
1.1.2. Talâk'ın Hikmeti	7
1.1.3. Kocanın Boşama Yetkisi	8
1.1.4. Boşayan Bir Erkekde Bulunması Gereken Şartlar	10
1.1.5. Boşamada Velinin Etkisi.....	11
1.1.6. Boşanan Kadında Bulunması Gereken Şartlar	11
1.1.7. Sığa.....	12
1.2. BOŞAMA ÇEŞİTLERİ	14
1.2.1. Ric'i Boşama	14
1.2.2. Bain Boşama	16
1.2.2.1. Beynunet-i Suğra	17
1.2.2.2. Beynunet-i Kübra	17
1.2.3. Kadının Üç Talâkla Boşanması.....	17
1.2.5. Sünnet üzere Boşama Kura'n ve Sünnet izin Verdiği Boşama	19
1.2.6. Bid'i Talâk.....	21

1.3. HAYIZ HALİNDE VE ZEVCİ İLİŞKİDE BULUNAN TEMİZLİK DÖNEMİNDE BOŞAMA	21
1.3.1. Boşamamın Geçerli Olduğu Görüşü.....	22
1.3.2. Boşamamın Geçerli Olmadığı Görüşü.....	22
1.4. ÜÇ TALÂKI BİR ANDA KULLANMA	23
1.4.1. Üç Talâkın Bir Anda Geçerli Olduğu Görüşü.....	23
1.4.2. Bir Talâkın Vaki Olacağı Görüşü.....	26
1.4.2.1. Kur'an ile İstidlal.....	29
1.4.2.2. Sünnet ile İstidlal.....	33
1.4.3. Talâk Vaki Olmayacağı Görüşü.....	34
1.5. İDDET	35

İKİNCİ BÖLÜM

KADININ TALEBİ VE HUKUKİ GEREKÇESİZLİK NEDENİ İLE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

2.1. MUHÂLEA	37
2.1.1. Tanımı ve Kapsamı.....	37
2.1.2. Meşruiyet.....	39
2.1.3. Hul' lafızları.....	42
2.1.4. Muhâlea Bedeli.....	43
2.1.5. Muhâlea ile Boşanmada Hakimin Rolü.....	46
2.1.6. Muhâleadan Kaçınma ve Bedelsiz Muhâlea ve Sonucu.....	47
2.2. KADININ BOŞANMA TALEBİ	49
2.2.1. Tefrik (KAZAİ BOŞAMA).....	49
2.2.1.1. Tanımı.....	49
2.2.1.2. Meşruiyeti.....	49
2.2.2. Tefrik Nedenleri.....	50
2.2.2.1. Zevci İlişkiye Engel Olan Hastalık ve Fizyolojik Kusurlar.....	50
2.2.2.2. Gaiplik.....	54
2.2.2.3. Hapis.....	56
2.2.2.4. Nafaka Temininde Acz.....	57
2.2.2.5. Şiddetli Geçimsizlik.....	59

2.2.2.6. İlâ.....	61
2.2.2.7. Liân	63
2.2.2.8. Zihar	66
2.2.3. Fesih	68
2.2.3.1. Tanımı.....	68
2.2.3.2. Talâk ve Fesih Arasındaki Farklılıkları	69
2.2.3.3. Fesih Nedenleri.....	70
2.2.3.3.1. Evlilikte Aldanma (Kefâetin Bulunmayışı)	70
2.2.3.3.2. Seçim hakkı.....	71
2.2.3.3.3. Mehre İtiraz.....	71
2.2.3.3.4. Şirkte Israr	72
2.2.3.3.5. Hastaların Velilerce Evlendirilmesi	73
2.3. KADINA BOŞAMA YETKİSİNİN VERİLMESİ (TEFVİZ-İ TALÂK)	74
2.3.1. Tanımı.....	74
2.3.2. Meşruyeti.....	75
2.3.3. Tefviz Zamanı	76
2.4. İNFİSAH VE İNFİSAH NEDENLERİ.....	77
2.4.1. İrtidat.....	77
2.4.2. Hurmet-i Musahare.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARAFLAR AÇISINDAN EVLİLİĞİN SONA ERMESİNİN ŞARTLARI VE SONUÇLARI

3.1. BOŞANMADA ŞAHİTLİK ŞARTI	81
3.2. ŞARTA BAĞLI BOŞANMA	83
3.3. BOŞAMA VE BOŞANMADA EHLİYET ŞARTI.....	85
3.3.1. Boşayanın Akıllı ve Ergin Olması.....	85
3.3.2. Sefihin Boşaması.....	86
3.3.3. Akıl Hastasının Boşaması	87
3.4. İRADENİN SAKATLANMASI.....	87
3.4.1. Öfke ve Gazab Halinde Boşama.....	87
3.4.2. İkrahtan Altında Boşama.....	90

3.4.3. Sarhoş İken Boşama	94
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ.....	107

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****İSLÂM AİLE HUKUKU AÇISINDAN HANEFİ VE CÂFERİLERE GÖRE
TALÂK KONUSU****Abbas ABDOLİKOLANKOUH****Danışman: Doç. Dr. Murtaza KÖSE****2012, 107 sayfa****Jüri: Doç. Dr. Murtaza KÖSE (Danışman)
Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Murat KUMBASAR**

Evliliği sona erdirme şekillerinden biri de talâktır. Talâk kocanın tek taraflı evliliği sona erdirmesidir. Kocanın, talâk yetkisini nasıl kullanacağını Allah Teâlâ Kur'an'da bizlere bildirmiştir. Allah'ın emrettiği şekilde talâkın gerçekleşmesi için kadının hayızlı olmaması, eğer temizlik döneminde ise o temizlik dönemi içinde onunla ilişkiye girmiş olmaması gerekir. Bunun dışındaki boşama şekilleri Kur'an'a aykırı olacağından geçerli değildir.

Talâk, nikâh bağının çözülmesi anlamında Türkçe karşılığında boşamadır. Bu da bain ve ric'î olmak üzere iki kısma ayrılır. İslâm hukukunda boşama yetkisi erkeğe vermekle birlikte kadın da isterse bu yetkiyi "Tefviz-i talâk ile kullanılmaktadır. Talâk mubah olmakla birlikte Allah'ın hoşlanmadığı bir ruhsattır. Boşamanın diğer bir türü olan şartlı boşama ve buna bağlı olarak boşama yemini konusunu boşama yemini ile ilgili farklı yaklaşımlar ve günümüz İslâm ülkelerindeki uygulamalar gündeme getirilmektedir. Aynı zamanda çalışmamızda toplumda sıkça rastlanan her türlü hastalıklar ve ya öfke halinde verilen talâkın fihhî açıdan geçerli olup olmayacağı konusu farklı mezhep hukukçularının görüş ve gerekçeleriyle birlikte incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Nikâh, Talâk, Yemin.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE ISSU OF DIVORCE IN THE RIGHT OF FAMILY IN JAFARI AND HANEFİ
LAW OF İSLAM****Abbas ABDOLİKOLANKOUH****Advisor: Assoc. Dr. Murtaza KÖSE****2012, 107 pages****Jury: Assoc. Dr. Murtaza KÖSE (Advisor)
Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU
Assist. Dr. H. Murat KUMBASAR**

One of the ways of putting away a marriage is divorce. Divorce is the putting away of the marriage by the husband's only decision. In the Holy Qur'an Allah has informed us about how the husband can use his right of divorce. According to the commandment of Allah for divorce to take place the woman shouldn't be in her term if she is in her purified period in that period she should have kept herself apart. Apart from this form of marriage any form is contradictory to the Qur'an and is not legal.

Talaq (divorce) means of untie the marriage. And that is divided into two parts: these are "bain" and "ric'i" the competence of divorce is given to man but the women can use this competence if she wants. Allah (God) regrets the divorce even if it is allowed. Conditional divorce and in relation to this the topic of divorce oath are examined. By taking up the place of the subject within the systematic of Islamic law, different approaches about both the conditional divorce and divorce oath and current practices in the Islamic countries are discussed. This study also includes some suggestions about the subject.

In this thesis under the title of the divorce of the man in "the case of kinds of diseases or anger" we have tried to examine and discuss the theme of anger is valid or not from the angle of taking into consideration the views of various religious school and whit their proofs.

Key words: Divorce, Talaq, Marriage, Oath.

KISALTMALAR

Ans.	: Ansiklopedesi.
b., bin	: oğlu, oğul.
Bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
(c.c)	: Celle Celâlühü.
Der.	: Dergi.
Hız.	: Hazreti.
Nşr.	: Neşreden.
r. a.	: Radyallahu Anh.
s.	: Sayfa.
ss.	: Sayfa Sayısı.
(s.a.s)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem.
Tsz.	: Tarihsiz.
ö.	: Ölüm.
y.y.	: (Baskı) yeri yok.
Trc.	: Tercümesi.
vb.	: Ve benzeri.

ÖNSÖZ

Övgü ve teşekkür, bizleri İslâm nimetiyle şereflendirilen Allah'ı Teâlâ'ya, salât ve selam yaşantısı bize örnek olarak gösterilen Hz. Peygamber'e, O'nun âl ve ashabına ve O'na güzelce uyanlara olsun.

Zaruret halinde son çare olarak başvurulması ön görülen ve fertlerle alâkalı olmakla birlikte sosyal nizamı ilgilendiren evliliğin sona erdirilmesi uygulanması, toplumun sosyal ve ahlaki dengelerini sarsabileceğinden üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur.

Evlilik bir erkek ve bir kadının fizyolojik ve ruhi ihtiyaçlarını karşılamalarına imkân veren, hayatın mutluluklarını beraber paylaşmalarını, güçlüklerine birlikte göğüs germelerini ön gören bir müessesedir. İslâm hukukunda, özellikle onun ilk ve ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in ruhuna uygunluğu oldukça şüpheli olan bu boşama usulleri, bizi, evlilik ve onun bir tür sona erdirilmesi olan talâk hakkında önce Kur'anı Kerimin anlattığı ifadeler ortaya konulmasına sevk etmektedir.

Bu itibarla, evlilik birliğinin devamını sağlamak amacıyla, boşanmaların ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçlar hakkında ve birlikteliğin devamına imkan kalmadığında da, Kur'an ve sünnete uygun tarzda bir boşamanın nasıl yapılacağı hususunda, insanları aydınlatmak günümüzde yapılması gereken önemli çalışmalardan biri olacaktır. Bu bakımdan Müslümanların Kur'an ve sünnete uygun bir tarzda boşanmalarına yardımcı olabilmek ve boşanma konusunda yoğun bir şekilde sorulara muhatap olan ilim ehlinin sağlıklı karar verebilmelerine katkıda bulunabilmek için bu çalışmayı yapmakta fayda mülâhaza ettik.

Çalışmamız Hanefi ve Caferilere göre boşanma konusunda genel bilgiler ve boşanma öncesinde buna mani olunmasına vesile olabilecek davranış biçimlerini ele alan giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kocanın tek taraflı iradesiyle karısını nasıl boşaması gerektiği ve hangi tür boşamalardan geçerli olduğunu, ikinci bölümde, kadının gerektiğinde eşinden nasıl ayrılacağı ve evliliğin hukuki geçersizlik sebebiyle sona ermesinin hangi durumlarda gerçekleşebileceği, üçüncü bölümde ise hangi vasıftaki insanların boşanmalarının muteber olduğu konusunu ele almaya çalıştık.

Çalışma konusunun belirlenmesinde yardımcı olan ve bu konuda beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Murtaza KÖSE Bey'e, tezimin gözden geçirilmesi hususunda kıymetli fikirlerinden yararlandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU Bey'e, Yrd. Doç. H. Murat KUMBASAR Bey'e şükranlarımı arz ederim. Ayrıca öğrenim hayatım boyunca dualarını hiçbir zaman eksik etmeyen değerli anne, ninem ve babama, ilgi ve desteğini her daim yanımda bulduğum kardeşlerime, özellikle sevgili kardeşlerim Asğer (savalan) ve Hüseyin'e, anlayışı için kıymetli hocam Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ Bey'e, çalışma ortamının sağlanması hususunda gerekli kolaylığı gösteren annem ve babama teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarımız Rıza-i Bari'ye muvafık olsun.

Erzurum – 2012

Abbas ABDOLİKOLANKOUH

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İslâm aile hukuku eskiden olduğu gibi günümüzde de güncelliğini ve popülaritesini devam ettirecek olan önemli bir konudur. Bu alanda yapılacak her türlü çalışma İslâm aile yapısının daha iyi tanınması ve aile bireylerinin sorumluluklarının daha belirgin hale getirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu tür bilimsel araştırmalar sosyal hayatın vaz geçilmez ögesi olan toplum bireylerini ileride birer sorumlu kişi olma ve aile kurumunun daha uyumlu çalışabilmesi ve istenmemekle birlikte ortaya çıkabilecek olan ihtilaf ve boşanmalarda nasıl bir prosedür takip edilmesine yardımcı olacaktır. İslâm fikhının genel amaçlarından biri de insanların adaletli, huzurlu ve birbirlerine saygılı bir toplum yönetimi olduğundan fikhın geniş ve alternatif çözüm uygulamaları talak konusunda da kendini göstermektedir. Buna bağlı olarak Hanefi ve Caferi fikhındaki talâk konusu hakkındaki fiki çözümlerin bilinmesi ve yeri geldiğinde istifade edilmesi hem bilime hem de sosyal hayata önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışma meşhur Sünni mezhepler ile Caferi fikhını da ele alması yönüyle bu alanda farklı bir veçhe ortaya koymaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI

Bu çalışmamızda, Müslümanların en önemli İslâm aile hukuku açısından talâk konusunun mukayeseli olarak Sünni ve Şiâ kaynakların bilhassa Hanefi ve Caferi kaynaklarında ele alınmasıyla birlikte bu iki mezhebin fiki kaynaklarında talâk konusunun benzer ve farklı taraflarını temel eserlerden yararlanarak ortaya koymaktır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Araştırmamızda takip edeceğimiz yol Hanefi ve Câferi (İmâmiye) mezheplerine göre İslâm'ın boşama öncesi tedbirleri tavsiye edilmesinin kısaca tanıtılması ardından o mezhepler hakkında İslâm yönünden talâkla ilgili bahsedilmektedir. Çalışma süresince İslâm aile hukuku açısından Hanefi ve Caferiler ile ilgili olan klasik Arapça, Farsça ve Türkçe kaynakların ilgili bölümleri, konuyla ilgili makale, tez, ansiklopedisi ve çeşitli lügatlere başvurulacaktır. Bu kaynaklar, çalışmanın muhtelif aşamalarında sistemli bir şekilde tetkik edilecektir. Çalışmanın esasını oluşturan temel başvuru kaynağımız ise

Kur'an ve Sünnet adlı eseri olacaktır. Gereklikçe Sünni ve Şia kaynaklarına atıflar yapılacaktır.

Hız. Adem'den itibaren, günümüze kadar eşler arasında bir takım nedenler geçimsizlikler ve anlaşmazlıklar söz konusu olmuştur. Bu anlaşmazlıklar neticesinde eşler arasında ayrılıkların meydana gelmesi kaçınılmaz olmasına rağmen, bizlere kadar aktarılmıştır.

Nikâh akdi, Kur'an ve hadislerde önem atf edilen ve teşvik edilen hukukî bir işlemdir. Fakihlere göre bu konuda mevcut çeşitli verileri değerlendirerek evlilik birliğinin süreklilik ifade etmesi sonucuna ulaşmışlardır. Hal böyle olunca eşler arasındaki nikâh bağının izalesi anlamına gelen talâk, ancak son derece makul, meşru ve zorunlu durumlarda başvurulması gereken istisnâ bir yöntem olarak görülmüş, bu bağın keyfî veya basit nedenlerle izalesi asla hoş karşılanmamıştır.

كَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا.

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır: Onu nasıl alırsınız ki birbirinize karıştırsınız, onlar sizden kuvvetli teminat da aldılar.¹

Evlilik Kur'an-ı Kerîm'de (ميثاقاً غليظاً) “sağlam teminat” şeklinde vasıflandırılmıştır. Mücahid ayette “mîsâk” kelmesinin “nikâh” mânâsına geldiğini belirtmiştir. Katâde söz konusu kelimenin kocanın-karısıyla iyilikle tutacağı veya (gerektiğinde) iyilik yaparak bırakacağına dair nikâh akdi sırasında verdiği söz anlamına geldiğini söylemektedir.²

4. İSLAM HUKUKUNDA BOŞAMA ÖNCESİ TEDBİRLER

a-Sabır ve İyi Geçim: Aile içerisinde ortaya çıkan huzursuzluksuz ve geçimsizliklerin kadından kaynaklanması halinde koca, evliliğin devamı için çaba sarf etmeden hemen boşama yolunu tercih eder. Geçimsizliklerinin ve saldırganlıklarının devam edeceğinde kaynaklandığınız kadınlara öğüt verin Kur'an-i kerimde ilk olarak öğüt vermeni tavsiye etmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتَبُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِيَتَذَهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا.

¹ en-Nisâ, 4/21, (Meallerde, Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1984, meali esas alınmıştır).

² Taberî, Muhammed b. Cerir, *Camî'ul-Beyan Te'vîli Kur'an*, Kahire 1954, IV, 314.

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler, kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açıkça fuhuş, aşırı, edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğiniz mehir için onları sıkıştırmayın, bu helal değildir. Onlara iyi geçinin, eğer onlardan hoşlanmasanız (sabır edin ve bilin ki) Allah'ın onda çok hayır takdir ettiği bir şeyden hoşlanmış olabilirsiniz, buyurmaktadır."³

b- Kısa Süreli Fiili Ayrılık: Bir müddette evden uzaklaşmak veya karısını yatakta yalnız bırakmak ve cinsel ilişkide bulunmamak demektir ki belki bu arada pişman olur, hatasını anlar.

c-Te'dib: Eğer geçimsizlik eşler arasında devam ederse üçüncü yol Kur'an olmak üzere te'dib yani dövme ama adalet riayet edilmesi gerekir eğer size itaat ediyorlarsa aleyhine yol aramayın.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَ اللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَ اهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَ اضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ أَطَعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا .

Kur'an bu konuyu şöyle buyurmaktadır: "Erkekler, kadınlar üzerinde hakim dururlar, çünkü bir kere Allah birini diğerinden üstün yaratmış ve bir de erkekler mallarından harcamaktadırlar. Bunun için iyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın korumasını emrettiği şeyleri, kocalarının yokluğunda da korurlar. Serkeşlik etmelerinde endişe ettiğiniz kadınlara gelince, önce kendilerine nasihat edin, sonra yataklarında yalnız bırakın, yine dinlemezlerse dövin. İtaat ettikleri halde onları incitmek için bahane aramayın. Çünkü Allah, çok yüksek çok büyüktür."⁴

d-Aile Büyüklerinin Müdahalesi: Kadın tarafından bir kişi erkek tarafından bir kişi araya gelir ve karı kocayı anlaştırmaya çalışır. Bu durumda veliler hakimnin tespitine ihtiyaç duyulmadan yakınlarından hakem tayin edebilirler. Bu hususta Kur'an bu ayetle ifade etmektedir:

وَ إِنِ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا .

Kur'an-ı Kerimde: "Eğer karı kocanın artık iyice aralarının açıklamasında endişe edersiniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin bunlar,

³ en-Nisâ, 4/19.

⁴ en-Nisâ, 4/34.

onların aralarını gerçekten düzeltmek isterlerse, Allah(c.c) aralarını bulmaya onları başarılı kılar. Şüphesiz ki Allah(c.c), her şey hakkıyla bilendir ve her şeyden haberi vardır, buyurmaktadır."⁵

وَإِن مَّرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا.

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurulmaktadır: "Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından, yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerin de ikisinde bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutaklara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."⁶

Taberî bunlar Allah'ın yasalarıdır, onları bozmayın Allah'ın yasalarını bozanlar ancak zalimlerdir. Ayeti Kerime hakkında Müslümanların, haram ile mubahın sınırlarının aşılması gereğini anlayıp ayırt etmelerini söylemektedir. Başka bir deyişle bir kimse kendini itaatten itaatsizliğe saptmaya meydan vermemelidir, zira böyle yapmak o kimsenin zalim olmasına sebep olur. Taberî, bundan sonra "zalim" kelimesini şöyle tarif eder. Zalim kimsenin yapmaya hakkı olmadığı şeyi işleyendir.⁷

⁵ en-Nisâ, 4/35.

⁶ en-Nisâ, 4/128.

⁷ Taberî, II, 473.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOCANIN TEK TARAFLI İRADESİ İLE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ (TALÂK)

1.1. TALÂK

1.1.1. Tanımı

Talâk Arapça’da bağı bir şeyin bağıni çözmek manasına gelir, hem mastar, hem de “tatlik” manasına isim olarak kullanılan talâk kelimesi, lügat itibariyle bir şeyin bağıni çözmek, serbest bırakmak veya bir bağı çözüp, bağı olanı salmak anlamlarına gelir.⁸ Talâk lügat bakımından ister hissi olsun ister manevî olsun bağı çözmek, serbest bırakmak, terk etmek anlamına gelir.⁹

Ca’ferî fikhî literatüründe “talâk” lügat bakımından şöyle ifade edilmiştir “et talâk (الطلاق) tef’îl babından “تطليق” mastar manası isim olup “bağı olanı salmak”, “serbest bırakmak”, “hürriyetini vermek”, “bağıni çözmek” manalarında gelmektedir.¹⁰

Talâk İslâm aile hukukunda nikâhla sabit olan bağı çözmek, manevî bir bağı olan nikâhı izale etmektedir.¹¹ Talâk belli sözlerle evlilik bağıni çözmek ve kaldırmaktır.¹² Talâk kelimesi cahiliyede karı- kocanın ayrılması anlamlarında kullanılmış olup, İslâm gelince kelimenin kullanımı özellikle bu anlamda devam ettirmiştir.¹³ Özellikle İmâmiyye Şia’sına mensup müfessirler, talâk suresinin ikinci ayetindeki şahit gösterme emrinin talâka ait olduğunu ve emrin zahirî gereği vücut ifade ettiği görüşündedirler.¹⁴

İslâm hukukuna göre bu kelime tatlik manasında bir isimdir. Tatlik de, nikâh bağıni çözüp salıvermek yani boşamak anlamındadır.¹⁵ Fıkıhta ise bu kelime nikâh bağıniin çözülmesi veya boşamaya delalet eden (boşadım, istediğın yere git vb.) lafızlarla nikah akdinin bozulması manasını ifade etmektedir. Boşama kendine mahsus

⁸ İbn Manzûr, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrer el-Ensâri, *Lisânü’l Arab*, Beyrut 1990, X, 226; Acar, Halil İbrahim, *Evliliğın Sona Ermesi*, Erzurum 2000, s. 51.

⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l Arab*, Beyrut 1972, II, s. 666-667.

¹⁰ Âmilî, Muhammed Camaluddin el-Mekki Şehid-i Sanî, *er-Ravzatu’l-Behiyye fi Şerhi Lüm’ati’d-Dimeşkiyye*, Beyrut, tsz, VI, 11.

¹¹ Mevsilî Abdullah b. Muhammed b. Mevdud, *El- İhtiyar Li – Ta’li’l Muhtar*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984, III, 121.

¹² İbnü’l Hümâm, Kemaluddin Muhammed es-Sivasî el-İskenderi, *Fethu’l-Kadîr*, Beyrut 1977, III, s. 20-21.

¹³ Cezirî, Abdurrahman, *Kitabu’l-Fıkh Ale’l-Mezahibi’l-Erbea*, İstanbul 1987, IV, 278.

¹⁴ Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen b. Ali et-Tıbyan, *Matbaatu’n Nu’man*, Necef, 1963, X, 32; et-Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen, *Mecmau’l-Beyan fi Tefsiri’l-Kur’an*, Tahran 1374, X, 306.

¹⁵ İbn Manzûr, X, 225.

lafızlarla derhal veya ileride nikâh bağına kaldırmak şeklinde gerçekleşir. Evlilik, derhal kopması bain talâk ile iddet bitmeden önce geçici olarak kopması da ric'i talâk ile meydana gelir.¹⁶

وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ (عَنْ أَبِي هَاشِمٍ) عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الْعُرْسُ- وَ يُبْغِضُ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الطَّلَاقُ وَ مَا مِنْ شَيْءٍ أَبْغَضَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الطَّلَاقِ.

İmâm Sadık'tan gelen rivayete göre şöyle buyurmaktadır: İçerisinde karı-koca olan evi (evlilik birliği olursa) Allah (c.c)'e o evi sever ve Allah'ın en buğz ettiği ev talâk edilen evdir. Şüphesiz boşamadan daha fazla Allah'ı gazap ettiren bir şey yoktur.¹⁷

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا مُعَرِّفٌ، عَنْ مُحَارِبِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أَحَلَّ اللَّهُ شَيْئًا أَبْغَضَ إِلَيْهِ مِنَ الطَّلَاقِ»

İbn Mâceden gelen rivayet göre, Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmaktadır: Allah'ın en buğz ettiği (en sevimsiz) olarak helali, talaktır.¹⁸

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص تَزَوَّجُوا وَ زَوَّجُوا- أَلَا فَمِنْ حَظِّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِنْفَاقُ قِيَمَةِ أَيْمَةٍ وَ مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ- مِنْ بَيْتٍ يَغْمُرُ فِي الْإِسْلَامِ بِالنِّكَاحِ- وَ مَا مِنْ شَيْءٍ أَبْغَضَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ- مِنْ بَيْتٍ يَخْرُبُ فِي الْإِسْلَامِ بِالْفُرْقَةِ يَعْنِي الطَّلَاقَ.

İmâm Sadık'tan gelen diğer bir rivayete göre şöyle buyurulmaktadır: Peygamber Efendimiz (s.a.s) buyurdu ki: Evleniniz ve evlendiriniz. Dikkat edin infak eden Müslüman ve Allah'a en sevimli gelen şey İslâm'da nikâhla kurulan yuvadır. Ve yine dikkat edin ki Allah'ın buğz ettiği şey İslâm'da ayrılıkla yıkılan yuvadır. Yani talâkla ayrılmalarıdır.¹⁹

1.1.2. Talâk'ın Hikmeti

İslam Hukuku bir zamanla sınırlanmış evliliği caiz görmemiş, sadece bir ömür boyu sürdürmek için akdedilen evlilikleri geçerli saymıştır. Fakat bu akit, evliliğin fiilen bir ömür boyu sürmesi için yeterli değildir. Evlilik, eşlerin karşılıklı anlaşma, sevgi ve

¹⁶ İbnü'l-Hümâm, III, ss. 325-329.

¹⁷; Âmilî, Hürr, Muhammed b. Hasen, *Vesailü's-Şia il'a Tehsilü'l- Mesailü's-Şeriât*, Kun (İran) 1409, II, 7.

¹⁸ Ebû Dâvûd, , Süleyman b. El- Eş'âs es- Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Talâk, 3, İstanbul 1992, III, 184.

¹⁹ Âmilî, *Vesailü's- Şiâ*, XXII, 7.

saygısına dayanır. Sevgi ve saygı ortadan kalkınca eşlerin aynı çatı altında ömür boyu birlikte hayat sürmesini istemek akılla bağdaşmaz. Bunda toplum için bir yarar yoktur.

Eşler arasındaki sevgi ve saygı ortadan kalkıp yerini nefret alınca önümüze üç seçenek çıkar:

- Bu nefret ve anlaşmazlığa rağmen evliliğin devam etmesi. Bu seçenek mümkün değildir. Şayet bu seçenekte ısrar edilmeye kalkılırsa aile ve çocukların istikbali açısından son derece sakıncalı bir durum ortaya çıkmış olur.

- Evliliğin hukuken mevcut olmasıyla birlikte eşlerin birbirinden ayrılması. Bu seçenek de son derece sakıncalıdır. Çünkü bu durumda kadın, eşinden ne ayrılmış ne de ayrılmamış bir haldedir. Bu ise sosyal ve ahlakî bakımdan kötü sonuçlar doğurabilir.

- Aslında bir nimet ve saâdet vesilesi olduğu halde artık çekilmez bir yük haline gelen evlilik bağının çözülmesi ve eşlerin hukuken de ayrılması. Eşler açısından da en uygun seçenek budur. Çünkü bu seçenekte ayrılan eşlerin anlaşabilecekleri kimselerle yeni aile yuvaları kurmalarına imkan verilmiş oluyor.²⁰

Nikâh akdiyle meşru kılınan evliliğin daim olmasını, dolayısıyla ölüm kendilerini ayırana kadar birlikteliğin devamını isteyen İslâm'ın teşvik ettiği evliliğin gerçekleştirenlerin amacı ahiret hayatına intikale kadar geçecek dönem içerisinde mutlu bir hayat sürdürmek olmalıdır. Evliliğin sürekli devam etmesi de, Allah'ın koyduğu hak ve görevlerin eşler tarafından yerine getirilmesi, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir hayatın benimsenmesi ile mümkün olabilecektir. Nitekim Kur'an'da iyi geçinmenin teşvik edilmesi, boşanma öncesinde bazı önerilmesi, aile bağlarının kısa zamanda kopması arzusunun bir tezahürüdür. Ancak şu da bir gerçektir ki insanların huy ve tabiatları birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan evlilik birliğini gerçekleştiren eşlerin huylarının uyuşmaması, aralarındaki ortak hayatın çekilmez hale gelmesi, her hangi birinde ayıp veya kusurun bulunması gibi nedenlerle aile hayatının saadet yuvası olmaktan çıkması halinde, boşanma veya son bir çözüm olacaktır. Boşanma veya boşanma meşru kılınmasaydı mutlu bir yuva kuramayan eşler ne yapacaklardı? Ya birbirlerinden nefret ettikleri halde birlikteliklerini devam ettireceklerdi ki bu takdirde ailenin sağlam temellere dayanması mümkün olmayacaktır. veya karı-koca nikâh bağı bulunduğu halde birbirlerinden ayrı yaşayacaklardı ki bu

²⁰ Ebû Zehrâ, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa, *el-Ahvâlü's- Şahsiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1957, s. 280.

takdirde de söz konusu durumla, evliliğin hikmetini bağdaştırmak imkansız olacaktır.²¹ Hz. Ali (r.a)'den gelen rivayete göre: Nikâhlanıp evleniniz fakat kurduğunuz bu aile yuvasını yıkmayınız! Onun gümbürtüsünden arşı-ilahi titrer, buyurulmaktadır.²²

الحَسَنُ بْنُ الْفَضْلِ الطَّبْرَسِيُّ فِي مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ قَالَ: قَالَ ع: تَزَوَّجُوا وَلَا تَطْلُقُوا فَإِنَّ الطَّلَاقَ يَهْتَرُ مِنْهُ الْعَرْشُ.

Tabersi ahlak kitabında Hz. Ali'den gelen rivayete göre şöyle burmakatadır: Nikâhlanıp evleniniz ve boşamayın öyle ki onun gümbürtüsünden arşı-ilahi titrer.²³

1.1.3. Kocanın Boşama Yetkisi

Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i şerifler ile bu yetkinin erkeğe verildiği görülür. Çünkü hitap olunanlar erkeklerdir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا.

Kur'n-î Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Ey Peygamber! kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (beklem süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar, bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulm etmiş olur. Bilmesiniz, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır."²⁴ Ayeti kerimde boşamanın yalnız erkeklere ait ve onların iradelerinde bulunan bir iş olduğunu gösterir. Koca, karısını boşayınca boşama, şeri bir sonuç olarak sabit olur. Hadislere göre ise "انما الطلاق لمن اخذ بالساق"²⁵ (boşama bacağı ele alan kimseye aittir) boşama o hakkı olan kimseye aittir, demektedir.²⁶

²¹ Acar, Halil İbrahim, *Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum 2000, s. 52-53.

²² Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Fethu'l-Kebir*, Mısır tsz, II, 28.

²³ Tabersî, Mekârimu'l-Ahkâm, s. 197; Âmilî, *Vesîâlu's-Şiâ*, c. XXII, s. 9.

²⁴ et-Talâk, 65/1.

²⁵ İbn Mâce, Ebû abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, I, 672. (حديث 2081).

²⁶ Tüsî, *Kitbu'l-Hilâf*, VI, 516; Râzî, Fahraddin, *Mefatihü'l-Gayb*, Mısır tsz, Talâk, s. 31.

Câ'fer b. Muhammed'in babasından onun da babasından onun da dedesinden (Resulullah'tan) olduğunu söylediği "الطلاق بالرجال والعدة بالنساء" talâk erkeğe, iddet ise kadına aittir" rivayet edilmiştir.²⁷

Boşama yetkisinin kocaya verildiği açık bir ifadeyle Kur'an'da yer almamasına rağmen, ilgili ayetler zikredilecek olursak, "Ey Peygamber eşleri! Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona sizden daha iyi olan, kendini Allah'a veren, inanan, boyun eğen, tövbe eden, kulluk eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir."²⁸ "Ey Peygamber! kadınları boşayacağınızda onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti sayın."²⁹

Bu ayetler, her ne kadar boşama halinde erkeklerin yükümlülüklerinin neler olduğunu ortaya koymak için nazil olmuşlarsa da kadınları boşadığınızda, kadınları boşarsınız 'kadınları boşayacağınızda gibi ifadelerle boşama yetkisini kocaya izafe etmektedir. Şayet boşama yetkisi yalnız kadınlara veya karı-kocaya birlikte verilseydi, Kur'an bunu beyan ederdi.³⁰ Bununla birlikte boşama yetkisinin erkeklere verilmesi ilk nazarda adaletsizlik, eşitsizlik ve erkeklerin tahakkümü gibi görülüyorsa da bu mesele derinlemesine tetkik edildiğinde bu yetkilendirmenin evliliğin sağlam temellere oturtulması düşüncesine bağlı olarak adalet ve bir takım hikmetlere binaen ortaya konmuş bir hüküm olduğu, bununla kadınların haklarının muhafaza altına alındığı gerçeği ortaya çıkar. Aksi bir durumun mevcut olması halinde boşanma hadislerinin olduğundan fazla yaygınlaşması ve istemeyen durumların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Çünkü genelde erkekler duygusallıklarını frenleyebildiklerinden ve muhakeme gücü daha fazla olduğundan kızgın ve öfkeli oldukları zaman kadınlara nispetle sonuçları daha iyi takdir ederler. Ayrıca genellikle erkekler kadınla geçinme ümidini kaybetmedikçe yoluna gitmezler. Zira erkekler, boşamanın kendilerine vereceği zararı idrak etmekte ve yeni bir evliliğin külfetini anlamakta zorlanmayacaklardır.³¹

Ca'ferî mezhebinin icma çerçevesinde söyleyerek olursak gerek imamların haberlerinde gerekse de alimlerin keşif yolu ile üzerinde ittifak ettikleri konulardan biri de erkeğin hanımını boşama yetkisine sahip olmasıdır.³²

²⁷ Hurasânî, Bişr b. Ganîm, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Kum 1984, II, 52.

²⁸ et-Tahrîm, 66/5.

²⁹ et-Talâk, 65/1.

³⁰ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 55.

³¹ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 57-58.

³² Tûsî, *Kitabu'l-Hilâf*, Kum 1990, XI, 452; Mutaharrî, Murtaza, (*حقوق زن در اسلام*), İran 1974, s. 269.

Benim kanaatımma göre ise Kur'an ve Sünnette işaret edildiği ayetler ve hadislere göre boşama yetkisi kocaya ait olmasına rağmen hayatın daha sağlam olmasına sebep olmaktadır. Çünkü erkekler duygusallıklarına karşı durma ve muhakeme gücü daha fazla olduğundan kızgın ve öfkeli oldukları zaman kadınlara nisbetle sonuçlarını daha iyi takdir edebilirler.

1.1.4. Boşayan Bir Erkekten Bulunması Gereken Şartlar

a- Büluğ: Çocuğun boşaması geçerli değil, eğer mümeyyiz çocuk olursa sadece Hanbelilere göre mümeyyiz çocuğun boşaması eğer on yaşından eksik olursa da geçerli saymışlardır.³³

b- Akıl Sahibi Olması: Delinin boşaması geçerli değildir, ama sarhoş olan şahısla ilgili ihtilaf vardır. İmâmiyye mezhebine göre, cünun durumda olan kimsenin talâkı geçerli değildir, ama Hanefilere göre eğer kendi yetkisiyle sarhoş olursa bunun boşaması geçerli, ama ikrahla sarhoş olursa talâkı geçerli olamaz.³⁴

c- İhtiyar Sahibi Olmak: İkraha boşamanın geçerli olmamasına ittifak edilmiştir. Sadece Ebû Hanife ikrahla boşamanın geçerli olduğunu kabul etmiştir.

d- Boşamaya Kast Etmek: İmâmiyye mezhebine göre niyet olmadan talâk olmaz, eğer unutmak, hata veya şaka olursa talâk geçerli sayılmaz.³⁵

Ebû Zehra, Hanefî mezhebine göre şöyle buyurmaktadır: Çocuk, cünun, ve bunak şahısların dışında yani şaka, sarhoş, haram veya ikrahtan boşanılan kimsenin talâkı geçerlidir.³⁶

وَعَنْهُ عَنِ أَحْمَدَ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنِ زُرَّارَةَ عَنِ الْبَيْسَعِ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ عَنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ
بْنِ الْمُخْتَارِ عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ ع أَنَّهُمَا قَالَا لَنَا طَلَّاقٌ إِلَّا لِمَنْ أَرَادَ الطَّلَاقَ.

Câferî literütüründe İmam Bakır'tan gelen rivayete göre talâkın ancak murad edilmesi ve niyet edilmesiyle meydana geleceği ifade edilmektedir.³⁷

³³ Muğniyye, , *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, Beyrut 1421, 409.

³⁴ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, 409.

³⁵ Helli, Muhakkik Necmeddin Cafer b. Hasan, *Şerayeu'l-İslâm fi Mesilu'l-Helal ve'l-Haram*, Kum 1408, III, 543; Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, 409; Zencani, Seyyed Musa Şebiri, *Tevzihu'l-Mesai'l*, s. 542; Gilânî, Fumenî Muhammed Takî Behcet, *Tevzihu'l-Mesai'l*, Kum 1428, s. 394.

³⁶ Ebu Zehra, *Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 289.

³⁷ Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 30.

1.1.5. Boşamada Velinin Etkisi

İmâmiyye, Hanefî ve Şafîî mezhebine göre: Boşamada eğer çocuk ehliyet sahibi olursa kendisine ait olmakla verilen boşama velisi tarafından geçerli sayılmamıştır. Bunlar şu hadise dayanarak fetva vermişlerdir.³⁸ «الطلاق لمن أخذ بالساق» لحديث: Ama eğer çocukta akıl zayıflığı veya hastalığı olursa Hanefî ve Caferî mezhebine göre farklı görüşler vardır.

İmâmiyye mezhebine göre: Eğer çocuğun akıl hastalığı olursa baba veya dede tarafından maslahattan dolayı boşama hakları vardır, eğer baba veya dede olmazsa hakim onları boşar.³⁹

Ebû Hanife'ye göre: Eğer kocanın cünun olması, karısıyla aralarında kurulan ilişkilere zararı olursa hakim tarafından bu iş hâll edilir (çözülür) ve kadın hakimden ayrılmasını ister ve hakim bu kadının böyle bir zarara karşı, boşanmasına emreder ve kocanın babasının böyle bir durumda yetkisi olmadığını ifade etmektedir.⁴⁰

Eşlerden yalnız kadının başvurmasına gelince, Ca'ferî mezhebinde hukukunda koca her hangi bir zarara, talâk hakkını kullanmakla son verir. Bu konuda hakimin boşama yetkisine ihtiyaç duymaz.⁴¹ Caferî mezhebine göre, hiç bir şeyi bilmeyip akli hiç olmayanın (mecnunun) talâk vaki olmayıp velisi bu hususta söz sahibidirler. Eğer velisi de yoksa bu durumda boşama hakkı hakime intikal eder.⁴²

1.1.6. Boşanan Kadında Bulunması Gereken Şartlar

Mezhep imâmları, boşanan kimsenin kadın olmasına (zifafa girmesine) şart olarak ittifak etmişlerdir. Câferîlere göre talâkın sahih olması özel şartlara bağlı olarak yani zevci ilişkide bulunan kimseye aittir. Hamile veya âise olan kadınların dışında her kadın temizlik döneminde bulunursa, talâk vaki olur. Eğer kadın hayız, nifas veya temizlik halinde cinsel ilişkide bulunursa fasit bir talâk vaki olur.⁴³

³⁸ Tûsî, *Kitabu'l-Hilâf*, XI, 516; Râzî, Fahraddin, *Mefatihü'l-Gayb*, Talâk, s. 31.

³⁹ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 410; Yezdi, Seyyid Mustafa Muhakkik Damad, بررسی حقوق خانواده Kum, s. 379.

⁴⁰ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 288.

⁴¹ Sîstânî, Muhsîn el-Hakım Ali el-Huseynî, *el-Mesâilu'l-Müntebaha*, y.y, 2001, s. 306.

⁴² Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasan, *İstibâr fi mâ Uhtulife Minel-Ahbar*, Beyrut 1988, III, 407.

⁴³ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 411.

قال الرازي في تفسير الآية 1 من سورة الطلاق يا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ قَالَ مَا نَصَهُ بِالْحَرْفِ: «أَي لزمان عدتهن، و هو الطهر بإجماع الأمة، و قال جماعة من المفسرين: الطلاق للعدة أن يطلقها طاهرة من غير جماع، و بالجملة فالطلاق حال الطهر لازم، و إلا لا يكون سنياً، و الطلاق في السنة إنما يتصور في البالغة المدخول بها غير الأنسة و الحامل». إذ لا سنة في الصغيرة، و غير المدخول بها و الأنسة و الحامل. و هذا عين ما نقوله الإمامية.

Razî Kur'an-ı Kerimde talâk suresi birinci ayetini şöyle ifade etmektedir: “ Ey Peygamber kadınlarınızı boşayacağın zaman iddetlerine doğru boşayın ve iddetlerini de sayın” bu sözü belirlemek için diyor ki: “İddetlerine doğru” ifadesine, “iddetleri ortaya koymak için...” manası da verilmiştir. Bir gurup müfessir yine “iddetlerine doğru boşamak”, kadını, temiz olduğu dönemde cimâ etmeksizin boşamaktır” demiştir. dolayısıyla temizlik döneminde boşamak gereklidir. Aksi halde yapılan boşama “Sünnî” (sünnete uygun) talâk olmaz. Sünnî talâk ise, ancak hayızdan kesilmesi (aîse) ve hamile olmayan fakat, kendisi ile cinsî münasebette bulunmuş, baliğa (akıl-baliğ) kadınlar için düşünebilir.⁴⁴Bu görüş de aynen İmâmiyye'nin görüşü gibidir.⁴⁵

1.1.7. Sığa

İmâmiyye'ye göre özel bir sığa olmadan yani “sen boşsun” veya “o boştur” lafızlarla olmadan talak vaki olmaz ve bu lafızlar bir şarta bağlı değildir. Mesela güneş doğduğunda sen boşsun gibi şarta bağlı olan talâk geçerli değildir.⁴⁶ Şeyhu't-Taife Tûsî'ye göre sarîh lafızlar ancak “انت طالق”, “هي طالق” yahut da “فلانة طالق” cümleleri ile olur ki, bunların dışında hiçbir ifade sarîh lafızlardan değildir.⁴⁷

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ وَهْبِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ ع قَالَ: كُلُّ طَلْقٍ يَكُلُّ لِسَانَ فَهُوَ طَلْقٌ.

Hz. Ali (r.a)'dan gelen rivayete göre talâk her dilde talâktır, buyurulmaktadır.⁴⁸

Hanefilere göre ise talâk lafızları: Sarîh Talâk, Kinayeli Talâk, Elçi ve Yazı ile Talâk meydana gelmektedir.

⁴⁴ Râzî, Fahrüddîn, *Tefsîr-i Kebîr*, Ankara 1995, XXI, 531; Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 411.

⁴⁵ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 411

⁴⁶ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 413; Yezdi, s. 382.

⁴⁷ Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el- Hasan, *et-Tibyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, y.y, 1987, XXVIII, 29.

⁴⁸ Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 43.

a-Sarih Talâk: Maksudı açıkça ifade eden ve örfen çoğunlukla talâk için kullanılan sözle verilen talâktır. Meselâ sen boşsun, boşanmışsın, seni boşadım, seni boşamak üzere borç olsun gibi boşamak kelimesinden türeyen bütün sözler bu cümledendir. Sen bana haramsın, seni kendime haram ettim yahut sen haram kılınmış birisin gibi kocanın söylediği sözler de yine bu cümledendir. Çünkü her ne kadar aslında bunlar kinayeli sözlerse de halk arasında çoğunlukla talâk için kullanıldığından bunlar da sarîh lafız gibi mütalaa edilir.⁴⁹

b- Kinayeli Talâk: Talâka başka şeye de yorumlanması mümkün olan ve halkın talâk vermekte alışmadığı bir ifade ile verilen talâktır. Meselâ kocanın hanımına babanın evine git! Uzak ol! Çık! gibi ifadeler kullanılması. Bunlar da ancak niyet ve karine ile bilinebilen sözlerdir. Niyet boşama ise bîn talâk kabul edilir, değilse kinayeli sözlerle kabul edilmez.⁵⁰

c- Elçi ve Yazı ile Talâk: Kocanın uzakta bulunan hanımına birisini göndererek kendisini boşadığını iletmesi de sarîh lafızla yapılan talâk hükmüne girer. Mektupla gönderilen sen boşsun gibi yazılar da sarîh lafız hükmündendir.⁵¹

Ca'ferî fikhının ayrıcalıklarından bir diğeri de kapalı ifadelerle yapılan talâk konusudur. İmamiyye genel olarak tasarruflara her ne kadar iradeyi esas alsada boşama hukukunda boşamanın meydana gelebilmesi için iradenin sabit olması, kullanılan kinayeli lafızların geçerli olmasına fayda sağlamamıştır, çünkü boşanmada sarîh lafızlardan başka bir lafız talâk sığasının yerine geçemez diye ifade etmektedirler.⁵²

Ebû Basir İmân Rıza'ya sordum: “Konuşma yeteneğinden mahrum olan dilsizin karısına buğzu ve isteksizliği varsa velisi tarafından boşaya bilir mi?

- Hayır, lakin boşamasını bir kağıda yazar ve buna şahit gösterir, Allah seni ıslah etsin. Ebû Besir: O, ne yazmasını, ne de bunu nasıl yapacağını bilmiyor.

⁴⁹ Zuhaylî, IX, 300.

⁵⁰ el – Ceziri, *Mezahibu'l – Erbaa*, IV, 321.

⁵¹ el – Ceziri, IV, 289; İbnu'l Hümâm, III, 348.

⁵² Tûsî, *et-Tıbyân*, XXVIII, 29.

İmam Rıza: O zaman karısına buğz ve isteksizliğini nasıl anlatabiliyorsa öyle anlatacak ve boşanmış sayılacak.⁵³

1.2. BOŞAMA ÇEŞİTLERİ

1.2.1. Ric'i Boşama

Erkeğin boşadığı hanımına, yeniden mehir ve nikâh akdine ihtiyaç hissedilmeden iddet süresi içinde dönmesine imkân tanıyan boşamadır.⁵⁴ Ancak Hanefilere göre: Boşamanın dönülebilir olabilmesi, şu şartların bulunmasına bağlıdır:

- Boşama, zevci ilişkiden sonra olmalıdır. Bu hususta halveti sahih zevci ilişki yerine geçmez.

- Boşama için kullanılan lafız sarîh olmalıdır. Bu lafızlar, boşama iradesi kendisinden açık olarak anlaşılabilen ve boşama için kullanılan, boşsun, sen boş ol, seni boşadım vb. lafızlardır.

- Koca üçüncü boşanma hakkını kullanıyor olmamalıdır.

- Boşama beynunete delalet eden bir sıfatla tavsif edilmiş olmamalıdır.

- Boşama şiddet ve mübalağa ifade eden sözlerle söylenmemiş olmalıdır.

- Boşamada kadının ödeyeceği bir mal mukabilinde olmamalıdır.⁵⁵

Ric'i talâkla boşanan kadın, iddet süresince kocasının evinde veya onun tayin ettiği veya onun gösterdiği bir evde kalır. Bunun bir takım faydaları söz konusudur. Bunlardan birisi de bir arada bulunmanın tekrar sevginin başlangıcına vesile olabileceği ve yeniden mutlu bir yuvanın oluşabileceği ihtimalidir.⁵⁶

Hanefilere göre, ric'at, cinsel ilişkide bulunmakla, dokunmakla ve öpmekle ve bunlara benzer yapılan işlerle erkek veya kadın tarafından şehvet bulunması şartıyla vaki olur. Baygınlık, sehv, mükreh ve mecnun tarafından karısına dönme gayesiyle

⁵³ Kuleynî Ebu Ca'fer Muhammed b. Yakub b. İshâk, *el-Fürû-i Mine'l Kafi*, Darul Kitap İslamiye, İran (Tahran) 1407, VI, 130; Tûsî, Ebê Cafer Muhammed b. el Hasan, *Tehzibu'l-Ahkâm fi Şerhi'l-Mukni'a*, Beyrut 1996, VIII, 69.

⁵⁴ Merağî, Abdullah, *ez-Zevac ve't-Talâk fi Cemi'i'l-Edyân*, 1966, s. 226; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 1974, I, 303; İmami, Seyyid Hasan, *Medeni Aile Hukuk*, Tahran, V, 66; Ahmet, Davutoğlu, *Mevkufat*, İstanbul 1986, s.561.

⁵⁵ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s.66.

⁵⁶ Gulpaygani, Seyyid Muhammed Reza, *Tevzihu'l mesâil*, Tahran, 1392 (kameri), s. 417; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 67.

yapılan ricât sahihtir.⁵⁷ Imâmiyye'ye göre ric'at, cinsel ilişkide bulunmakla, öpmekle, dokunmakla, şehvetli veya şehvetsiz de vaki olur.⁵⁸

Hanefilere göre iddet süresi içinde erkek, dilediğinde yeni bir nikâh akdine ve mehire ihtiyaç hissetmeden sana döndüm vb. lafızlar gibi açık bir beyanla veya evlilik yaşamına fiilen geri dönmesiyle boşadığı eşine dönebilir. Bununla birlikte, dönüşün sözle yapılması ve bu esnada şahitlerin bulunması, dolayısıyla insanların bu olaydan haberdar edilmesi menduptur. Buna rağmen koca, töhmetten kurtulmak için eşine döndüğüne dair şahit bulundurmalı ve boşadığı kadının başkasıyla evlenmeye kalkışmaması için rücu keyfiyetini zamanında ona bildirmelidir.⁵⁹ Boşanma ise Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir:

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا.

"Kur'an-î Kerimde, sonra sürelerini doldurmaya yaklaştıklarında, onları güzellikle tutun veya güzellikle ayırılın ve içinizden adalet sahibi iki erkeği şahit tutun! Şahitliği de Allah için doğru yapın! Bu size söylenenleri duydunuz, bununla Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimselere öğüt verilir. Her kim de Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu sağlar, buyurulmaktadır."⁶⁰

Imâmiyye (Câferi) mezhebine göre ise boşanmada talâk süresi 2. ayette yer alan iddet süreleri bittiğinde onları ya uygun bir şekilde alıkoyun veya uygun bir şekilde onlardan ayırılın. Boşadığımız zaman içinizden de iki adil şahit getirin. Şahitliği Allah için yapın, ifadeleri delil getirerek boşamanın ancak şahitler huzurunda gerçekleşebileceğini ileri sürmektedirler.⁶¹

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنْنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِمْ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

⁵⁷ Meydânî, s. 54.

⁵⁸ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 444.

⁵⁹ Dâmâd, Şehzâde Abdullah b. Muhammed b. Suleyman, *Mecmeu'l-Enhûr fi şerhi mülteka'l-Ebhûr*, tsz, I, s. 433-434; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve İstılâhâtü Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1985, II, s. 222-223; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 67.

⁶⁰ et-Talâk, 65/2.

⁶¹ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 68.

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler. Eğer Allaha ve ahiret gününe inanıyorlarsa Allah'ın, kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları da barışmak istedikleri takdirde o süre içerisinde onları geri almaya daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki haklar gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Allah mutlak galibdir, gerçek hüküm ve hikmet sahibidir, buyurulmaktadır."⁶²

Mealindeki ayet, iddet süresi içinde kocanın pişmanlık duyması halinde karısına tekrar geri dönebileceğini ifade etmektedir. Ancak iddet süresi içinde ric'at edilmemesi halinde ayrılık bain talâk'a dönüşür.⁶³

İmâmiyye mezhebine göre⁶⁴ ve Hanefilere göre ise ric'atta şahit bulunması vacip değildir belki mustahaptır.⁶⁵

1.2.2. Bain Boşama

Erkeğin boşadığı hanımına yeni bir nikâh akdi ve mehirle dönmesine imkan tanıyan boşamadır.⁶⁶

Hanefilere göre, kadın zevci ilişkide bulunmayan halvette olursa iddet beklemesi vaciptir ve erkeğin iddet içerisinde dönmesi caiz değildir. Çünkü bu bir bain talâktır.⁶⁷ Dediğimiz gibi halvetin İmâmiyye yanında eseri (etkisi) yoktur.⁶⁸

Hanefilere göre boşamanın bain olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

- Boşama, zevci ilişki veya halveti sahihten önce olmalıdır.
- Boşama, kuvvet, şiddet ve benzeri anlam ifade eden sözlerle olmalıdır.⁶⁹
- Boşama, bir bedel mukabilinde olabilir.

⁶² el-Bakara, 2/228.

⁶³ Kâsâni, Alâuddin Ebi bekr b. Mes'ûd, *Bedâyi'u's-sanâyi fi Tertibi's-Şerâyi*, Beyrut 1986, III, s. 104-105.

⁶⁴ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 445.

⁶⁵ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 313; Bilmen, II, s. 222-223.

⁶⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 303; Golpaygani, s. 417.

⁶⁷ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 293.

⁶⁸ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, S. 419.

⁶⁹ İbn Kudâme, Muvaffakuddîn b. Ahmed b. Mahmûd b. Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1972, VIII, 277; Ebû Zehra *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 312-313.

- Boşama, evimi terk et, bana haramsın, babanın evine git gibi kinayeli, yani kapalı sözlerle meydana gelmiş, koca da boşamaya niyet etmiş olmalıdır.⁷⁰

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعَّوَهُنَّ وَسَرَحوَهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا.

Kur'an-î Kerimde Şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler, mümin kadınları nikâhlayıp da kendileriyle ilişkilerde bulunmadan onları boşadığınızda onların üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Hemen mehirlerini verip onları güzelce salıverin!"⁷¹ Bain başama ise iki kısama ayrılmaktadır:

1.2.2.1. Beynunet-i Suğra

Kocaya, karısını bir veya iki talâkla boşamasının akabinde iddetin bitiminden sonra yeni bir mehir ve nikâh akdi ile boşadığı karısına dönme imkanı sağlayan boşamadır.⁷² Hanefîlere göre kocanın iddet bekleyen karısının yiyecek ve mesken gibi ihtiyaçlarını gidermesi gerekirken durumundadır.⁷³

1.2.2.2. Beynunet-i Kübra

Kocanın, üç talâkla boşadığı karısına tekrar dönebilmesi, ancak hülle şartının gerçekleşmesi ile yani, kadının başka bir erkekle evlenmesi, onunla zevci ilişkide bulunması, akabinde de ikinci kocanın ölmesi veya boşaması halinde mümkün olabilen boşamadır.⁷⁴

1.2.3. Kadının Üç Talâkla Boşanması

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ .

Kur'an-ı Kerimde: "Yine erkek, zevcesini (üçüncü defa olarak) boşarsa ondan sonra kadın kendinden başka bir erkekle nikâhlanıp varıncaya kadar ona (o birinci zevcine) helal olmaz. Bu da onu boşarsa, Allah'ın emirlerini sağlam tutacaklarına ümitli

⁷⁰ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 69.

⁷¹ Ahzâb, 33/49.

⁷² Mergînânî, Ebu'l Hasan Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelil er-Ristani, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-Mübtedî*, İstanbul 1986, s. 226.

⁷³ Mergînânî, s. 44.

⁷⁴ Merağî, s. 226; Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhi*, İstanbul 1994, IX, 345.

oldukları takdirde önceliklerin birbirlerine dönmeleri kendilerine günah değildir. Bunlar bilir, onlar bir kavım için Allah'ın açıkladığı sınırlarıdır, buyurulmaktadır."⁷⁵ Ayetin mealine göre üç talâkla boşanan kadının başkasıyla evlenmeden ilk kocasına helal olmaz, bu duruma göre bütün mezhepler ittifak etmişlerdir.

İmâmiyye ve Mâlikilere göre muhallelin baliğ olması şarttır.⁷⁶ Ebû Hanife göre zevci ilişkide bulunmaya yetkisi olan kimselerin baliğ olmasına gerek yoktur.⁷⁷

İmâmiyye ve Hanefilere göre, eğer nikâh akdi kıyıldığında hülle şartı olursa yani erkek-karısına talâk edilmesinin helal etmesi şartıyla, seninle evleniyorum söylerse ve sen boşanabilirsin, böyle bir durumda şart batıl ama akit sahihtir. Ama Ebû Hanife'ye göre, eğer kadın hülle yaptığı erkeğin boşamasından korkarsa o kadının, erkeğe böyle söylemesi mümkündür, boşanma emri benim elimde olma şartıyla seninle evleniyorum, o zaman erkek-kadına bu şartını kabul ediyorum söylerse bu akit sahihtir ve kadın istediği zaman kendisini boşayabilir. Ama eğer erkek-kadına boşanma emrinin şartı senin elinde olmakla seninle evleniyorum söylerse nikâh sahihtir ama şart batıldır.⁷⁸

1.2.5. Sünnet üzere Boşama (Kur'an ve Sünnet izin Verdiği Boşama)

Sünnet üzere boşama, erkeğin boşadığı karısını, hayız halinde ve zevci ilişkisinin bulunmadığı temizlik döneminde bir talâkla boşaması ve iddet sona erene kadar onu beklemesi şeklindedir.⁷⁹

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا.

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız zaman, onları iddetlerine doğru boşayın ve iddetlerini de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun, açık bir terbiyesizlik yapanları durumu dışında onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar! Bunlar Allah'ın belirlediği sınırlardır. Her kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, kendisine zulmetmiş olur. Bilmezsin, belki Allah, onun arkasından bir

⁷⁵ el-Bakara, 2/230.

⁷⁶ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 420.

⁷⁷ Ebû Zehra, , *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, ss. 234-337.

⁷⁸ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 420; Ebû Zehra, , *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 330-331.

⁷⁹ İbn Kudâme, VIII, s. 235-236; Merdâvî, Alaüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Süleyman, *el-İnsâf*, Beyrut 1957, VIII, 448.

iş çıkarır, buyurulmaktadır."⁸⁰ Mealindeki ayetle, kadınların zevci ilişkisinin bulunmadığı temizlik döneminde boşanmaları istenmektedir.⁸¹

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ رَوَى عَنِ الْأَيْمَةِ ع أَنَّ طَلَّاقَ السُّنَّةِ هُوَ أَنَّهُ إِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ أَنْ يُطَلِّقَ امْرَأَتَهُ-
تَرَبَّصَ بِهَا حَتَّى تَحِيضَ وَتَطْهَرَ- ثُمَّ يُطَلِّقُهَا فِي قُبُلِ عَدَّتِهَا بِشَاهِدَيْنِ عَدْلَيْنِ- فِي مَوْقِفٍ وَاحِدٍ بِلَفْظَةٍ وَاحِدَةٍ- فَإِنْ أَشْهَدَ
عَلَى الطَّلَاقِ رَجُلًا وَ أَشْهَدَ بَعْدَ ذَلِكَ الثَّانِي- لَمْ يَجُزْ- ذَلِكَ الطَّلَاقُ- إِلَّا أَنْ يُشْهَدَهُمَا جَمِيعًا فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ- فَإِذَا مَضَتْ
لَهَا ثَلَاثَةُ أَطْهَارٍ فَقَدْ بَانَتْ مِنْهُ- وَ هُوَ خَاطِبٌ مِنَ الْخُطَّابِ وَ الْأَمْرُ إِلَيْهَا- إِنْ شَاءَتْ تَزَوَّجَتْهُ وَ إِنْ شَاءَتْ قَلَا- فَإِنْ
تَزَوَّجَهَا بَعْدَ ذَلِكَ تَزَوَّجَهَا بِمَهْرٍ جَدِيدٍ- فَإِنْ أَرَادَ طَلَّاقَهَا طَلَّقَهَا لِلْسُّنَّةِ عَلَى مَا وَصَّتْ-

Caferi literetüründe, Eime'den gelen rivayete göre: Sünni talâk, koca –karısına boşamak istediğinde karısının hayız olmasını bekler. Hayız bittikten sonra kadın temizlenir. Bundan sonra koca cima etmeksizin iki adil erkek şahidine beraber bulunduğunda, eğer talâk anında bir şahit bulunurda talâk sonrası diğeri şahit gösterilirse bu caiz olmaz. Ancak bir mecliste iki şahidin aynı anda şehadeti geçerlidir, bir mecliste tek lafızla boşayacaktır. Bundan sonra kadın üç temizlik ani geçirince bu durumda koca artık kadına talip olanlardan biri konumuna düşmüştür. Kadının o kocayla ister evlenme, isterse de reddetme hakkı vardır. Koca onunla evlendiği takdirde yeni bir mehirle evlenecektir. Şayet ikinci ve üçüncü kez boşayacak olursa vasf ettiğim surette sünnet üzere boşayacaktır.....⁸²

Geçen ayet-î kerimden anlaşıldığına göre talâk, kadının muayyen günlerinden de (adet halinde) değil, temizlik halinde cinsel ilişkide bulunmadan yapılmalıdır. Çünkü hayızlı iken boşamalara bid-î talâk denmiş ve büyük günahlardan sayılmıştır.⁸³

Sünni talâk Allah'ın emrine ve Resulullah'ın sünnetine aykırı olmayan talâktır ve o talâk kadın temiz olurken cinsel ilişkide bulunmadığı temizlik halinde boşanmasıdır.⁸⁴

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ فِي الْعِلَلِ عَنِ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْقَطَّانِ عَنِ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ عَنِ تَمِيمِ
(بْنِ عَبْدِ اللَّهِ) بَنْ بَهْلُولٍ عَنِ أَبِيهِ عَنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع لَّا يَقَعُ الطَّلَاقُ إِلَّا عَلَى
كِتَابِ اللَّهِ وَ السُّنَّةِ- لِأَنَّهُ حَدٌّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- يَقُولُ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ- وَ أَحْصُوا الْعِدَّةَ وَ

⁸⁰ et-Talâk, 64/1.

⁸¹ Cessâs, III, 452, İbnu'l Hümâm, I, 238.

⁸² Kuleynî, *kâfi*, VI, 64; Kummî, *el-Fakih*, III, 495; Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 107; Meclisi, *Bihâru'l-Envâr*, I, 145.

⁸³ İbnü'l-Hümâm, III, 329.

⁸⁴ İmam Rıza Ali b. Musa Aleyhi's-Selam, *Fikhu'r-Rıza*, Tahran 1409, s. 241; Helli, *Şerayeu'l-İslâm fi Mesilu'l-Hela ve'l-Haram*, III, 13; Muğniyye, *el-Fikh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 412.

يَقُولُ وَ أَشْهَدُوا دَوِيَّ عَدْلٍ مِنْكُمْ - وَ يَقُولُ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ - وَ مَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ - وَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص رَدَّ طَلَّاقَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - لِأَنَّهُ كَانَ عَلَى خِلَافِ الْكِتَابِ وَ السُّنَّةِ.

İmâm Sadık'tan gelen rivayete göre şöyle buyurulmaktadır: Kitap ve sünnete aykırı olan talâk geçerli değildir, çünkü o Allah'ın sınırlarından birisidir. Ve diyor ki: Kadınlarınızı boşadığınızda iddetleri içerisine boşayın ve boşadığınız zaman iki adil şahit getirin ve o şahitliği Allah için yapın çünkü o Allah'ın sınırlarındandır, her kim onlara uymazsa kendine zulmetmiş olur ve Resulullah (s.a.s) Abdullah b. Ömer'in talâkını reddetti çünkü kitap ve sünnete aykırı olmaktadır.⁸⁵

وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمِ الْأَوْدِيِّ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ، فَسَأَلَ عُمَرُ عَنِ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ «مَرَّةٌ قَلِيلٌ رَاجِعُهَا حَتَّى تَطْهَرَ، ثُمَّ تَحِيضُ حَيْضَةً أُخْرَى، ثُمَّ تَطْهَرُ، ثُمَّ يُطَلِّقُ بَعْدُ، أَوْ يُمَسِّكُ»

Bir hadiste de Bûharî den: Kur'an'da mücmel bırakılan iddet kelimesine gayet açık bir şekilde izah etmektedir. Buna göre hanımını hayız halinde iken boşayan Abdullah b. Ömer babası durumunu Resullaha sormuş cevabını şöyle anlatmıştır. Ona emret karısına dönsün, sonra karısı temizlenip hayız görünceye ve tekrar temizleninceye kadar evde tutsun. Ondan sonra dilerse nikâh altında tutar, dilerse zevci ilişkide bulunmadan boşar. İşte kadınların kendisi için boşanmasını Allah'ın emrettiği iddet budur.⁸⁶

Ebu Hanife, Kerhi ve Tahavi'ye göre ise koca, karısını boşadığı hayızlı takip eden temizlik süresi içinde tekrar boşayabilir. İmâm Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre karısını hayızlı iken boşamak istemesi halinde, kadının içinde bulunduğu adet halinden temizlenip tekrar adet görmesi ve akabinde de tekrar temizlenmesinin beklemesi gerekir.⁸⁷

⁸⁵ Âmilî, *Vesailu 'ş- Şiâ*, XXII, 17.

⁸⁶ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, (ö. 256/870), *Sahihu 'l-Buhârî*, Talâk, 1, VI, 263; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Neysâburî, (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, Beyrut, Talâk, 1, II, 1093; Ebû dâvûd, Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, İstanbul 1992, talâk, 4, II, 632; Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenü'n Nesâî*, İstanbul 1981, Talâk, 1, VI, s. 137-138; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul 1981, Talâk, 2, I, s. 651.

⁸⁷ Kâsânî, III, s. 89-90; Mergînânî, I, s. 228-229.

1.2.6. Bid'i Talâk

Sünnete aykırı boşama olarak telakki edilen bid'i talâk kocanın, karısını hayızlı ve nifaslı iken veya temizlik döneminde zevci ilişkinin akabinde ya temizlik süresi içinde boşamadır.⁸⁸ Bûharî, boşama esnasında şahitlerin bulunmadığı boşanmayı da bid'i yani sünnete aykırı boşama olarak mütalaa etmektedir.⁸⁹

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنِ الْيَسَعِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع فِي حَدِيثٍ قَالَ: لَا طَلَّاقَ عَلَى سُنَّةٍ وَعَلَى طَهْرٍ مِنْ غَيْرِ جَمَاعٍ إِلَّا بَبَيِّنَةٍ وَلَا أَنْ رَجُلًا طَلَّقَ عَلَى سُنَّةٍ وَعَلَى طَهْرٍ مِنْ غَيْرِ جَمَاعٍ وَلَا لَمْ يُشْهَدْ لَمْ يَكُنْ طَلَّاقُهُ طَلَّاقًا.

Câferîler göre İmâm Bakır'tan gelen rivayete göre: Talâk ancak sünnet üzere meydana gelir. Sünnet üzere olan talâk da ancak kadının temizlik döneminde ve zevci ilişkide bulunmamakla meydana gelir. Sünnet üzere kadının temizlik döneminde cinsi münasebette bulunmadan boşaması da ancak beyyine ile vaki olur. Eğer koca, hanımını sünnet üzere onun temizlik döneminde cima etmeden iki şahit bulundurmada boşarsa onun boşaması geçersizdir. Eğer koca, hanımını sünnet üzere temizlik döneminde cima etmeden iki şahit huzurunda boşar da buna niyet etmezse onun boşaması geçersiz talâkı da talâk değildir, buyurmaktadırlar.⁹⁰

Sa'id b. el-Müsyeyb, Tabiinden bir cemaat İbn Aliye, Haişam b. el-Hakem, bir kavlinde Ahmed b. Hanbel, alimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye ile İbn Abdülvehhâb ve Şia'ya göre ise, sünnete aykırı tarzda vaki olan boşamalar muteber değildir.⁹¹

1.3. HAYİZ HALİNDE VE ZEVCİ İLİŞKİDE BULUNAN TEMİZLİK DÖNEMİNDE BOŞAMA

Temizlik döneminde zevci ilişkinin akabinde kadını boşamak da sünnet üzere olmayan bir boşama tarzıdır. Çünkü zevci ilişki, arzunun bir sonucudur. Ondan sonra

⁸⁸ Helli, *Şerayeu'l-İslâm fi Mesilu'l-Helal ve'l-Haram*, III, 13.

⁸⁹ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 76.

⁹⁰ Kuleynî, Kâfî, VI, 62; Tûsî, Tehzib, VIII, 51; Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 28.

⁹¹ Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiku't-Tenzil ve Uyyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut tsz, IV, 118; İbn Kudâme, VIII, 238; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Ensârî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır, 1987, XVIII, 152; Tûsî, VIII, 47; Ferec Seyyid Ahmed, *el-Firkatu Beyne'z-Zevceyn ve ahkâmuha fi Mezahebi Ehli's-Sünne*, 1990, s. 51.

meydana gelebilecek isteksizlik ise arızı olabileceği cihetle kocanın karısına karşı ilgisiz olduğuna hükmetmek doğru olmaz.⁹²

1.3.1. Boşamanın Geçerli Olduğu Görüşü

Sünnete uygun olarak vaki olmayan hayız, nifas ve temizlik döneminde zevci ilişkinin akabindeki boşamalar bid'at ve haram olmasına rağmen Hanefi, Şafiî, Mâliki ve Hanbelilerle, M. Muhammed, Şeltut, M. Ali Sayis gibi çağdaş alimlere göre hukuki sonuçlar doğurur ve kadın kocasından boşanmış sayılır.⁹³ Bunlara göre bu konudaki delil ve yorumlarını Kur'an'da (Bakara/228, Bakara/229, Bakara/230) ayete dayanmaktadırlar.

İmâm Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre kadın boşandığı hayız halinden temizlenip tekrar hayız görüp ve akabinde tekrar temizlendiğinde kocası onu boşayıp boşamamakta muhayyerdir.⁹⁴

1.3.2. Boşamanın Geçerli Olmadığı Görüşü

Hayız halinde ve zevci ilişkinin meydana geldiği temizlik döneminde bulunan talâkın, yasaklanmış olduğundan meşru olmadığını ileri süren İmâm Bâkır, Caferu's-Sadık, Sa'id b. el-Müseyyeb, Havaric, Hişam b. el-Hakem, İbn Hazm, İbn Abdülvehhâb, İbn Teymiyye, İbnu'l Kayyim, İbrahim b. İsmâil b. Aliyye (Mutezileden) Muhammed b. İbrahim el Vezir, el-Cevziyye, eş-Şevkânî, Muhammed Abduh, M. Reşid Rıza, Ebû Zehra gibin müçtehitlere göre böyle durumlarda boşamak kitap ve sünnete, akli delillere aykırı olduğu için geçerli değildir.⁹⁵

⁹² Yazır, Emrullah Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul tsz, VIII, 104.

⁹³ İbn Rüşd, Ebi'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Hafid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul, 1985, II, s. 53-54; İbn Kudâme, VIII, s. 237-238; Şirbîni, Muhammed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Mağrifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, Mısır, 1985, III, s. 307-308; Şeltût, Mahmûd Muhammed Sayîs, Muhammed Ali, *Mukârenetü'l-Mezâhib fi'l-fikh*, Mısır, 1953, s. 79-80; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 79-80.

⁹⁴ İbn Rüşd, II, s. 53-54; Şirbîni, III, 309; Azîmâbâdî, Ebût-Tayyîb Muhammed Şemsu'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebû Dâvûd*, Medine 1968, VI, s. 228-229.

⁹⁵ Hattâb, Emin Mahmûd, *Fethu'l-Meliki'l-Ma'bûd Tekamiletü'l-Azbi'l-Mevrûd Şerhu Süneni'l-İmâm Ebî Dâvûd*, Riyad 1974, III, 201; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id, *el-Muhallâ*, Mısır, 1970, XI, 449; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'li Ahkâmî'l-Kur'an*, Mısır 1987, XVIII, 152; İbn Teymiyye, Şeyhulislâm Takiyyuddîn ahmed b. Abdulhalîm, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, Beyrut tsz, III, 16; İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemseddin Ebi Abdillâh muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdü'l-Me'âd fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, Beyrut, 1992, V, ss. 218-225; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ehbâr min Ehâdisi Seyyidi'l-Ehyar*, Kahire tsz, VI, ss. 224-226; Muğniyye, Muhammed Cevad, *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdık*, Beyrut, 1966, VI, 14; Abduh, Muhammed, *el-A'mâlu'l-Kâmileti lil İmâmi Muhammed Abduh*, Beyrut, 1980, II, 121; Ebû Zehra, Muhammed, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 287-288;

Talâkta asıl olan ondan kaçınmaktır. İhtiyaç duyulduğunda mubah olan talâk ayette belirtildiği tarzda olmalıdır. Hayız veya zevci ilişkinin meydana geldiği temizlik dönemi gibi aslın dışında bulunan talâk, geçerli değildir. Çünkü bir şeyin yapılmasının emredilmesi zıddının yasaklanmasını gerektirir. Talâk suresi 1. Ayette, nasların mutlak ifadelerini önermektedir. Dolayısıyla erkeğin karısını iddetini gözetmeden boşaması geçerli değildir.⁹⁶

وَعَنْهُمْ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الرَّجُلِ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ- فَقَالَ الطَّلَاقُ لِيَعْبُرَ السُّنَّةَ بَاطِلٌ.

Bu hadise göre İmâm Sadık bir kocaya karısının boşamasını sorunca ve o kadının boşanırken hayız halinde olduğunu anlatınca İmâm Sadık şöyle buyurdu: Sünnete uymayan talâk geçerli değildir.⁹⁷

عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ فِي تَفْسِيرِهِ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع فِي قَوْلِهِ فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَ الْعِدَّةُ الطُّهُرُ مِنَ الْحَيْضِ وَ أَحْصُوا الْعِدَّةَ.

İmâm Bakır'tan gelen rivayete göre şöyle buyurulmaktadır: Kadınlarınızı boşadığınızda iddetleri içerisinde (temizlik halinde) boşayın ve iddetlerini de sayın.⁹⁸

1.4. ÜÇ TALÂKI BİR ANDA KULLANMA

Bir beyanla verilen üç talâkın meşru olup olmadığı hususunda da görüş birliği mevcut değildir. Bir beyanla verilen üç talâkın vakı olacağı söyleyenlerle birlikte, boşamanın hiç bir şekilde meydana gelmeyeceğini ileri süren fukaha da vardır. Bu görüş sahiplerini ve delillerini şu şekilde sıralamamız mümkündür.

1.4.1. Üç Talâkın Bir Anda Geçerli Olduğu Görüşü

Bir beyanla verilen üç talâk, bid'at ve haram olmakla birlikte, sahabenin çoğunluğu, Evzai, leys b. Sa'd, Nehâi, Ebû Ubeyd gibi tabinin cumhuru ve dört mezhep

Muhammed Reşîd. Rızâ, *Hukûku'n-Nisâ fi'l-İslâm*, tsz, s. 170; Karaman, I, 305; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 85.

⁹⁶ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 86.

⁹⁷ Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 20.

⁹⁸ Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 25.

imamı ile arkadaşlarına göre geçerli olup bulunduğu halinde üç talâk meydana gelir.⁹⁹
Bu alimlerin delil ve yorumlarını sırasıyla zikredecek olursak:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا
أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ
حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

a- "Boşama iki defadır. Ya iyilikle tutma ya iyilik yaparak bırakmaktır."¹⁰⁰

b- Bundan sonra kadını boşarsa, kadın bir başkasıyla evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz.¹⁰¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا
فَمَعُوهُنَّ وَسَرَحوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا.

c- "Ey İnsanlar! Mümin kadınlarla nikahlanıp onları temasta bulunmadan boşadığınızda, artık onlar için size iddet saymaya lüzum yoktur."¹⁰²

وَحَدَّثَنِي حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلَوَانِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنِ الْبَيْهِيِّ، عَنِ
فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ، قَالَتْ: «طَلَّقَنِي زَوْجِي ثَلَاثًا، فَلَمْ يَجْعَلْ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَكْنِي، وَلَا نَفَقَةً»

d- Fatma bint Kays'tan rivayet edildiğine göre kocası kendisini üç talâkla boşamış, Resulullah (s.a.s) ise kendisine nafaka ve mesken takdirinde bulunmamıştı.¹⁰³

e- İbn Masut'an bir adam gelerek ben karımı sekiz talâkla boşadım deyince İbn Mas'ud kendisine bu konuda ne söylendiğini sordu. Adam, karım benden bain olduğu söylendi deyince İbn Mes'ud, söylediler. Kim Allah'ın emrettiği şekilde karısını boşarsa bu boşama ile ilgili Kur'an'da beyan vardır. Her kim kendi başına iş yaparsa onun cezasını görür, demiştir.¹⁰⁴

⁹⁹ Serahsî, Şemsuddin, *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut 1986, VI, 57; İbn Kudâme, VIII, 243; İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîrü'l-Kur'ân'il-Azîm*, Beyrut 1966, I, s. 204-205; İbnü'l-Hümâm III, 330; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 92-93.

¹⁰⁰ el-Bakara, 2/229.

¹⁰¹ el-Bakara, 2/230.

¹⁰² el-Ahzâb, 33/49.

¹⁰³ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahihu Müslim*, İstanbul, tsz, Talâk, 6, II, 1120; Ebû dâvûd, Talâk, 38, II, 715; İbn Mâce, talâk, 10, I, 656.

¹⁰⁴ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, İstanbul, 1981, Talâk, 1, II, 550; Abdürrezzâk, b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef Tahkik Habiburrahman el-A'zâmi*, Beyrut, 1972, VI, s. 394-395.

f- İbn Abbas'a bir adam gelerek ben karımı bin talâkla boşadım, benim için ne görüyorsun deyince İbn Abbas, karın senden üç talâkla boş oldu. Geriye kalanların karşılığı olarak da Allah'ın ayetini hafife almış oldun demiştir.¹⁰⁵

g- Sehl b. Sa'd es- Said'inin rivayet ettiğine göre, Uveymir el-Aclani karısının zina yaptığını görmüş fakat ispat edemediğinde ve bu olay sebebi ile nur suresi 6-8 ayetleri nazil olduğundan mulaane yoluna gidilmişti. Lanetleşme bittikten sonra Uveymir, karımı nikâh altında tutsam, onun hakkında yalan söyledim ya Resulullah kendisine emretmeden Uveymir karısını üç talâkla boşadı.¹⁰⁶

Bu rivayette Uveymir, karısını nikâhında tutmak arzusunu izhar etmesine rağmen nedense Resulullah'ın yanında üç talâkla boşamış ve böylece beynunet-i kubra ile araları ayrılmıştır. Resulullah (s.a.s) bu boşamayı geçerli sayıp onu reddetmemiştir.¹⁰⁷

h- Ebû Bekr b. Ebû'l-Cehm, Fatma bint Kays'ı şöyle söylerken işitir. Kocam Ebû Amr b. Hafs b. Muğire beni boşadığını haber vermek için Ayyaş b. Ebi Rabia'yi bana gönderdi. Onunla beş ölçek kuru hurma, beş ölçek de arpa yollamış. Ben de nafakam yalnız bundan ibaret mi? İddetimi sizin evinizde geçiremeyeceğiyim mi? dedim. Ayyaş, hayır cevabını verdi. Bunun üzerine hemen elbisemi kuşanarak Resulullah'a geldim. Bana, kocan seni kaç defa boşadı? diye sordu. Ben üç defa deyince bana, doğru söylemiş sana nafaka yoktur, iddetini amcan oğlu İbn Ümmi Mektum'un evinde bekle demiştir.¹⁰⁸

ı- Mücahit'ten rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: İbn Abbas'ın yanında bulunuyordum. Ona bir adam gelip karısını (bir defada) üç talâkla boşadığını söyledi. Bunun üzerine İbn Abbas sustu. Ben de İbn Abbas'ın o kadını kocasına geri göndereceğini zannettim. Bir süre sonra (İbn Abbas), birimiz tutuyor karısını ahmaklık yapıyor sonra da gelip ya İbn Abbas, diye bağıyor. Şüphesiz Allah (c.c), kim Allah'tan korkarsa onun için çıkış gösterir, dedi. Sen ise bir defada üç talâk verirken Allah'tan

¹⁰⁵ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Talâk, 1, II, 550; Abdürrezzâk, VI, s. 397-398.

¹⁰⁶ Buhârî, Talâk, 4, VI, 165; Ebû Dâvûd, talâk, 27, II, 683.

¹⁰⁷ Müslim, Nikâh, 17, II, 1055; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünnenu't-Tirmizî*, İstanbul, 1981, Nikâh, 27, III, s. 426-427; Nesâî, Nikâh, 43, VI, s. 93-94; İbn Mâce, Nikâh, 32, I, s. 621-622; Ebû Dâvûd, Talâk, 49, II, s. 731-732; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü İbn Hanbel*, İstanbul 1982, VI, 96.

¹⁰⁸ Müslim, Talâk, 6, II, 1119.

korkmadın ki sana çıkış yolu bulsun. Sen bu şekilde hareket etmekle Rabbine isyan ettin, hanımın da senden talâk-ı bainle (üç talâkla) boş oldu dedi.¹⁰⁹

i- Muhammed b. İyas b. el- Bukeyr'den rivayet edildiğine göre bir adam karısını zifafa girmeden önce üç talâkla boşadı. Sonra onunla nikâhlanmak isteyince bu konuda bilgi edinmek için beraberce İbn Abbas ve Ebû Hureyre'ye gittik ve her ikisine durumu sordu. Cevaben senden başka biriyle evlenmedikçe onunla nikâhlanmanı doğru bulmuyoruz dediler. Bunun üzerine adam ben bir talâk olarak kastettim deyince İbn Abbas, elindeki nimeti kendi kendine kaçırdın dedi.¹¹⁰

1.4.2. Bir Talâkın Vaki Olacağı Görüşü

Bir beyanla verilen üç talâkla bir talâkın vaki olacağını söyleyen Zübeyr b. el-Avvam, Abdurrahman b. Avf bir rivayete göre Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Mes'ud, Ata, Tavus, Amr b. Dinar, Nehâi, İkrime, Haccac b. Ertat, Süleyman b. Mukatil, Muhammed b. İshak, Hilal b. Amr, el-Haris el-Ukeyli, Hanefi, Mâliki, Hanbelilerden bazı alimler, Davud b. Ali, Şia'dan Zeydiyye, Kurtube alimlerinden, Muhammed b. Bakıy, Muhammed b. Abdisselam, gibi bazı alimler, İbn Teymiyye, İbn Kayyim, el-Cevziye, Şevkani, çağdaş fıkıh araştırmacılarından Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Abduh, M. Reşid Rıza, Sayis, Şeltut, Muhammed Ebû Zehra ve Kasım Emin gibi alimler görüşlerini kitap, sünnet, icma ve akıl gibi delillere dayanmaktadır.¹¹¹

a-Talâk iki defadır. Ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmaktır.¹¹²

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، وَاللَّفْظُ لِابْنِ رَافِعٍ، قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ ابْنُ رَافِعٍ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " كَانَ الطَّلَاقُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَسَنَّتَيْنِ مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ، طَلَاقُ الثَّلَاثِ وَاحِدَةٌ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: إِنَّ النَّاسَ قَدِ اسْتَعْجَلُوا فِي أَمْرِ قَدْ كَانَتْ لَهُمْ فِيهِ أَنَاةٌ، فَلَوْ أَمْضَيْنَاهُ عَلَيْهِمْ، فَأَمْضَاهُ عَلَيْهِمْ "

b-İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.s)'ile Ebû Bekir devrinde ve Ömer'in hilafetinin ilk iki yılında bir kerede üç talâk, bir sayıldı. Dolayısıyla

¹⁰⁹ Ebû dâvûd, Talâk, 10, II, s. 646-647.

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, Talâk, 10, II, 648.

¹¹¹ İbn Hazm, VI, ss. 459-470; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 16-17; İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, tsz, XXXIII, s. 8-9; el-Cevziyye Şemseddin Ebî Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, *Zâdü'l-Me'âd*, Beyrut, 1992, V, s. 248; Muhammed Abduh, *el-A'malü'l-Kâmileti lil İmami Muhammed Abduh*, II, 121; Şeltût Sayis, Mahmûd Muhammed-Sayis Muhammed Ali, *Mukârenetü'l-Mezâhib fi'l-Fıkıh*, Mısır 1953, s. 80; Karaman, I, 307.

¹¹² el-Bakara, 2/229.

Ömer b. Hattab insanlar kendilerine mühlet verilmiş olan bile işlerde acelecilik gösterdiler. Gelin bunlar için üç talâkı bir kerede sayalım üç talâkı geçerli saydı.¹¹³

c- Tavus'tan rivayet edildiğine göre Ebû's-Sahba, İbn Abbas'a bize bir şeyler anlat bakalım. Hz. Resulullah ile Hz. Ebû Bekir devirlerinde üç talâk bir sayılmaz mı idi? deyince İbn Abbas (evet) öyle idi. Fakat Hz. Ömer b. Hattab zamanında insanlar talâka düşkünlük gösterince o da üç talâkı aleyhlerine geçerli kıldı cevabını verdi.¹¹⁴

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رَافِعٍ، وَاللَّفْظُ لَهُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ أَبَا الصَّهْبَاءِ، قَالَ لِبْنِ عَبَّاسٍ: أَتَعْلَمُ أَمَّا «كَانَتْ الثَّلَاثُ تُجْعَلُ وَاحِدَةً عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَثَلَاثًا مِنْ إِمَارَةِ عُمَرَ»؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «نَعَمْ»

d-Tavus'tan rivayet edildiğine göre Ebû's-Sahba, İbn Abbas'a Resulullah (s.a.s)'ile Ebû Bekir devrinde ve Ömer'in hilafetinin üçüncü yılına kadar üç talâk bir sayılırdı deyince İbn Abbas evet cevabını vermiştir.¹¹⁵

İmâm Sadık'tan gelen rivayete göre: Kim hayızlı hanımını bir mecliste üç talâkla boşarsa bir şey meydana gelmez İbn Ömer'in hayızlı hanımını bir mecliste üç talâkla boşadığında Resulullah (s.a.s) onun talâkını geri çevirmiştir. Resulullah (s.as) bu talâkı iptal etti ve Allah'ın kitabına ve sünnete muhalif olan her şey Allah'ın kitabına ve sünnetine döndürülür. Talâk ancak iddetin gözetildiği talaktır, buyurmaktadır.¹¹⁶

Hz. Ali'den gelen rivayet İmamiyye'nin istinat ettiği esas delil olup şöyledir: Bir mecliste üç talâkla boşanmış kadınlardan sakın, çünkü o kadınlar koca sahibidirler.¹¹⁷

وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع مَنْ طَلَّقَ ثَلَاثًا فِي مَجْلِسٍ عَلَى غَيْرِ طَهْرٍ لَمْ يَكُنْ شَيْنًا- إِنَّمَا الطَّلَاقُ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ- فَمَنْ خَالَفَ لَمْ يَكُنْ لَهُ طَلَاقٌ- وَإِنَّ ابْنَ عُمَرَ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثَلَاثًا فِي مَجْلِسٍ- وَ هِيَ حَائِضٌ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص أَنْ يَنْكِحَهَا- وَ لَمْ يَعْتَدُ بِالطَّلَاقِ الْحَدِيثِ.

İmâm Bakır'tan gelen diğer bir rivayete göre şöyle buyurmaktadır: Kim temiz halinde olmayan karısını bir mecliste üç talâkla boşarsa bir şey meydana gelmez. Talâk Allah'ın emrettiği talâktır. Ona muhalif davrananın talâkı geçerli olmaz. Nitekim İbn

¹¹³ Müslim, Talâk, 2, II, 1099.

¹¹⁴ Müslim, Talâk, 2, II, 1099; Ebû Dâvûd, Talâk, 10, II, 649.

¹¹⁵ Müslim, Talâk, 2, II, 1099; Ebû Dâvûd, Talâk, 10, II, s. 649-650; Nesâî, Talâk, 8, II, 145.

¹¹⁶ Müslim, II, 1093; Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XX, 21.

¹¹⁷ Kummî, *Uyûni Ahbâri'r-Rızâ*, II, 124.

Ömer hayız olan karısını bir mecliste üç talâkla boşadığına göre Allah Resulü ona dönmesini ve talâk iddetinin beklemesini emretmiştir.¹¹⁸

e- İbn Ebi Melike ‘den rivayet edildiğine göre Ebû’l Cevza, İbn Abbas’a gelerek şöyle dedi. Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde üç talâkın bire indirildiğini biliyor musun? İbn Abbas’da evet biliyorum diye cevap verdi. Hakim, bu hadisin sahih olduğunu söylüyor.¹¹⁹

f- İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre Rukane karısını bir mecliste üç talâkla boşamıştı. Dolayısıyla son derce mahzun ve müteessir olup Resulullah’a durumunu anlattı. Resulullah ona nasıl boşadın? diye sorunca oda bir mecliste üç talâkla diye cevap verdi. Resulullah, bir anda mı? diye sorunca o da evet dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) bu sadece bir talâk sayılır. Dilersen hanımına geri dön buyurmuştur. O da karısına döndü.¹²⁰

g- İbn Abbas’ın azatlısı İkrime’den, o da İbn Abbas’tan rivayet ettiğine göre şöyle demiştir: Rukane’nin ve kardeşlerinin babası olan Abdu Yezid karısı Ümmü Rükane’yi boşamış ve Müzeyne kabilesinden bir kadınla evlenmişti. Kısa bir süre sonra bu kadın Hz. Peygamber (s.a.s)’e gelerek Ebû Rukane’nin erkekliğinin olmadığını demek maksadı ile başından aldığı bir kıla işaret ederek Abdu Yezid’in bana ancak şu kıl kadar faydası var, başka değil bu nedenle benimle onun arasını ayır deyince Hz. Peygamber Rukane ile kardeşlerini çağırdı ve mecliste bulunanlara hitaben Ebû Rukane’nin çocuklarından ikisine işaret ederek falanı şu ve bu bakımlardan falanı da şu ve şu bakımlardan Ebû Yezide benzer buluyor musunuz diye sordu. Onlarda evet dediler. Bunun üzerine Resulullah Abdu Yezid’e Müzeyneli karını boşa deyince o da boşadı. Akabinde Resulullah ona Rukane ve kardeşlerinin annesi olan karına dön deyince Abdu Yezid, ey Allah’ın Resulü ben onu üç talâkla boşadım diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah senin üç talâkla boşadığını biliyorum. Sen ona dön buyurdu ve şu ayeti.....

¹¹⁸ Kuleynî, Kâfî, VI, 61; Müslim, II, 1094; Tûsî, *Tehzibu’l-Ahkâm*, VII, 44; Âmilî, *Vesailu’s-Şiâ*, XX, 20.

¹¹⁹ Hakim, Ebû Abdillâh el- Hâkim en Neysâbüri, *el-Müstedrek Ale’s-Sahihayn ve Bizeylihi et-Telhîsu’l-Hâfiz ez-Zehbî*, Beyrut tsz, II, 196.

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, I, 265; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü’l Kübrâ*, Hind tsz, VII, 645.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا.

İbn Mâceden gelen rivayete göre ise, Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır: “Ey Peygamber, kadınlarınızı boşayacağınız zaman, onları iddetlerine doğru boşayın ve iddetlerini de sayın, Rabbiniz Allah’tan korkun açık bir terbiyesizlik yapmaları durumu dışında onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar! Bunlar Allah’ın belirlediği sınırdır. Her kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, kendisine zulmetmiş olur. Bilmesiniz, belki Allah, onun arkasından bir iş çıkarır.”¹²¹ demiştir.¹²²

Yapılan rivayetlere göre İbn Abbas ve bir kısım arkadaşlarıyla, İshak b. Rahuye, zevci ilişkide bulunmuş ise bir defada söylenen üç talâkla üç talâk, zevci ilişkide bulunulmamış ise bir talâkın meydana geleceğini ileri sürmüşlerdir. Hasanu’l-Basri’nin de bu görüşte olduğu söylenmektedir.¹²³

Akli deliller gelince, üç talâkı bir arada vermek haram kılınmış bir bid’atir. Bid’at ise nasla reddedildiğinden meşru olana yönelmek gerekir. İbn İshak da sünnete muhalefet eden yine sünnete döndürülür demektedir.¹²⁴

Boşamayı üç ayrı talâka ayıran Şariin bir maksadı vardı. O da pişmanlık söz konusu olduğundan geri dönebilme imkânı bulunsun. Üç talâkın bir anda vaki olması halinde ise bu imkânı gerçekleşmez. Bu hikmetin gerçekleşmesi için bir defada söylenen üç talâk olarak sayılmaması gerekir.¹²⁵

1.4.2.1. Kur’an ile İstidlal

a- Kur’an-i Kerimde (الطلاق مرتان) yani talâk iki keredir. Bu hüküm bütün talâklara ait olmaktadır, yahut talâklar arasında bir mesafe olsun yani iki talâkın birbirinden arası olsun eğer (ال) talâk kelimesinde (الطلاق) eğer (ال) ahd olmazsa, istiğraktır, (استغراق) dolayısıyla ayetin meali şu anlama geliyor. (كل الطلاق مرتان) yani her türlü boşama iki keredir. Üçüncü başka bir keredir, eğer böyle olursa o talâk meşru

¹²¹ et-Talâk, 65/1.

¹²² Ebû dâvûd, Talâk, 10, II, 645; Acar, s. 101.

¹²³ İbn Kayyim, V, 248; Şeltût,-Sayîs, s. 80.

¹²⁴ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 102.

¹²⁵ İbn Kayyim, V, 250; Şeltût-Sayîs, s. 84-85; Tebrizi, Cafer Sübhânî, *Nizamu’t-Talâk fi’ş-Şeriatu’l-İslâmiyetu’l-Ğarâ*, Kum 1414, s. 66.

olmaktadır ki ayrı ayrı yapılsın. Çünkü icmai bir beyandır ve eğer merrat (مرات) olsaydı ayrı ayrı yapılması gerekirdi.¹²⁶

Araplar kendi dillerinde “merreteyn” ve benzeri kelimelerden ard arda bir defadan sonra ikinci bir defayı (ard arda iki defayı) anlarlar. Dolayısıyla ayette, talâktan değil de onun yerine “merretan” kullanıldığından, talâk iki ayrı kerede yani ayrı ayrı zamanlarda verilmelidir yoksa bir defada iki talâk verilmemelidir.¹²⁷ Bu nedenle hiç kimse Resulullah’ın namazının sonunda kim Allah’ı tesbih ederse sözünden istenen sayı miktarınca ard arda tekerrüründen başkasını anlamaz. Nitekim Şari otuz üç kere “Suphanallah” otuz üç kere “Elhamdülillah” otuz üç kere “Allah’u Ekber” denmesini emretmiştir. Şimdi bir adam bir defada otuz üç adedini söyleyerek ‘otuz üç kere Elhamdülillah’ demekle bu emri yerine getirmiş olmaz. Mutlaka ayrı ayrı otuz üç defa ‘Elhamdülillah’ demesi gerekir. İşte bunun gibi bir adam bir sözle ‘üç defa boşadım’ demekle kadın üç defa boşanmış olmaz.¹²⁸

b- “Merretan” (مرتان) kelimesi ayette geldiği gibin gösteriyor ki talâk, gerek biri diğerinden sonra yapılabilir, bir kere de yapılması imkansızdır. Eğer bir kere yapılsaydı merretan (مرتان) olmazdı belki bir merre veya bir kere olurdu. Dolayısıyla Allah (c.c) buna göre “merre” kelimesi ile getirmiş ki onun özelliklerine ve önemine delalet etsin, öyle ki Arapçada defa, kere, nezle, vazın ve mâna ve itibar açıdan “merre” gibi kullanılmaktadır. Eğer koca karısına seni üç talâkla boşadım (انت طالق ثلاثا) derse eşini üç kere veya iki kere birini diğerinde sonra boşamamıştır, böyle boşamalar bir talâkla boşanma sayılmaktadır ve sülasen (ثلاثا) kelimesi talâkın tekrarına sebep olmamaktadır. Mesela lian’da dört şahidin olması gerekir eğer bir şahit, dört kere şahadet ederse yeterli değildir veya kassamede (yemin etmede) eğer birisi elli kere yemin ederse bu kişi katıldı onun yemini bir yemin sayılacaktır. Eğer biri zina etmesine dört kere ikrar ederse bir sayılacaktır çünkü üç diğer ikrarına gerek yoktur.¹²⁹

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا .

¹²⁶ Râzî, Fahraddîn, Tefsîr-i Kebîr, VI, 103.

¹²⁷ İbn Kayyim, *İğâsetü'l-lehfân Min Mesâyidi's-Şeytân*, Kahire 1961, I, 301; İbnü'l Hümâm, I, 238.

¹²⁸ Ateş, Süleyman, *yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989, I, s. 400-401.

¹²⁹ Tebrizi Sübhâni, Câfer, *Fıkhı Ehli Beyt*, drg, Kum (İran) tsz, s. 42-43.

“Ey Peygamberin hanımları! Sizden her kim açık bir terbiyesizlik ederse, ona azap iki kat katlanır. Bu Allaha göre kolaydır.”¹³⁰

وَمَنْ يَفْتِنْ مِنْكُمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلَ صَالِحًا نُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا.

“Yine sizden her kim Allah ve Resulüne durup iyi bir iş yaparsa ona da mükâfatını iki kat veririz. Ayrıca onun için bol bir rızık hazırlamışızdır.”¹³¹

Birinci ayete göre Allah’ın sözü (يضاعف لها العذاب ضعفين) yani “onun azabı iki katlı olacak,” bundan Allah’ın muradı “merreteyn” kelimesine işaret etmektedir (نوئها) yani iki katlı mükâfatını vermektir, ard arda olan mükâfat yani biri diğerinden sonra olan değildir.¹³²

Cessâs “merreteyn” kelimesini açıklamasıyla ilgili olarak, bir adam başka birine iki dirhem vermiş olsa ona iki defa bir dirhem verdim demesi doğru olmaz. Bu ifadeye göre bir defada vaki olan üç boşama ile bir boşama meydana gelir.¹³³

Peygamber (s.a.s) buyurmuştur: (لا طلاق الا بعد نكاح) “nikâh olmadan talâk olmaz.”¹³⁴

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَيْثُ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ.

Kur’an-î Kerimde şöyle buyurmaktadır: “Eğer kadını boşarsa başkasıyla evlenmeden kendisine helal olamaz. Çünkü iki talâk arasında bir evlilik yapılması lazımdır, hatta eğer bu bağ erkek karısına dönerse ve eğer iki talâk arasında bir bağ olmazsa, talâkla ilgili konuşma boş söze benzer.”¹³⁵

Semmağ diyor ki: Evlilik iki taraf arasında yapılan bir bağıdır ki onun devamlı olması için düğüm yapılıyor ve talâk onu açıyor, dolayısıyla bir bağ ki ona düğüm yapılmamıştır nasıl açılıyor?¹³⁶

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فإِمْسَاكُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحُ بِإِحْسَانٍ؛

“Kadınlarını boşadığınızda ya iyilikle tutun ya iyilik yaparak boşayın.” Bu ayetle ilgili iki yorum var. Bazen müfessirler bunu ayetin başta gelen (الطلاق مرتان) döndürüp

¹³⁰ Ahzâb, 33/30.

¹³¹ Ahzâb, 33/31.

¹³² Sübhâni, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 43.

¹³³ Cessâs, I, 378.

¹³⁴ Beyhâkî, Sünen-i Kubra, VII, ss. 317-321; Neyşabûrî, el- Müstedrek Hâkim, II, 24.

¹³⁵ Sübhâni, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 46.

¹³⁶ Beyhâkî, Sünen-i Kubra, VII, 321.

işaret ediyorlar ve bazen müfessirlerde üç talâka işaret ediyorlar ama ayetin bu kısmı gösteriyor ki üçüncü talâk batıldır. Çünkü ya iyilikle tutma ya iyilik yaparak boşamasına işaret ediyor.¹³⁷

İbn Kesîr diyor ki: Eğer eşini bir veya iki talâkla boşadın, iddeti bitmeden önce hayatını ıslah ve iyilik yapmak için geri döndürmesine veya ayrılmasına muhayyersin, ayrılmak istediğine onun hakkına zulmetmeden iyilik yaparak ayrılın.¹³⁸ Bu yorumun bir kere üç talâk kullanılmasıyla çok farkı vardır.

وَ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلِّغْنَ أَجْلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَ لَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَ لَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَ مَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَ الْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

Kur'an-î Kerimde şöyle buyurmaktadır: “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun ya iyilik yaparak bırakın. Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah’ın ayetlerini eğlenceye almayın. Allah’ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitap’ı ve hikmeti hatırlayın. Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”¹³⁹

Dolayısıyla koca karısını boşadıktan sonra iki durumla karşılaşılıyor: Birincisi iyilik yaparak yanında tutma ve ikincisi iyilik yaparak bırakmasıdır. Ama Allah (c.c) bu durumu iddetin sonuna kadar özelleştirmiş çünkü kocanın siniri bozulmuş olursa siniri geçtikten sonra hitapta bulunuyor ki ya iyilikle tut ya iyilik yaparken bırak. Bunları esas aldığımızda görüyoruz ki üç talâkı bir anda kullanma talâkı meşruiyetine aykırı olarak bir batıl talâktır.¹⁴⁰

c- Allah’ın buyurduğu söz (فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ) “kadınlarınızı boşadığınızda iddet içerisinde boşayın,” (الطلاق مرتان) talâk iki defadır, o talâka göre ric’at caizdir, diğer taraftan (إِذَا) (طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَ أَحْصُوا الْعِدَّةَ) kadını boşamak istediğiniz zaman iddet içerisinde boşayın ve iddetlerini sayın. Bu ayet iddetin müddetince beklenilmesi gerektiğine işaret ediyor ve bu özellik, iki talâkta ara olmadan bulunmaz. Çünkü eğer koca karısını bir kerede iki talâkla boşarsa birinci ve ikinci talâkta ara bulunmamaktadır yani ard arda

¹³⁷ Sübhâni, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 47.

¹³⁸ İbn Kesîr, I, 53.

¹³⁹ el-Bakara, 2/231.

¹⁴⁰ Sübhâni, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 48-49.

yapılmıştır, o zaman birinci talâkın iddetsiz hesap olunacak, dolayısıyla eğer bir kişi bir kerede karısını üç talâkla boşarsa ara vermeden boşamıştır. Yani iddet sayılmadan yapılmıştır. Üç talâkı bir kerede boşamasının batıl olmasına göre Ehli Beyt yukarıdaki ayetten istidlal etmişlerdir: Safvan Cemmal rivayet ediyor ki bir erkek İmâm Sadık’a söyledi ben karımı bir mecliste üç talâkla boşadım bunun hükmü ne oluyor, İmâm Sadık buyurdu ki:

Batıldır, sonra dedi ki: Acaba Allah’ın kitabını okumadınız mı? Diyor ki ey Peygamber (s.a.s)! Kadınlarınızı boşadığınızda iddetleri içerisinde boşayın... bilmesiniz belki Allah, onun arkasından bir iş çıkar demiştir! Sonra buyurdu ki: Kitap ve sünnete aykırı olan her şey kitap ve sünnete döndürülür.¹⁴¹

(... لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا) ayete göre, eğer bir mecliste üç talâkla boşama geçerli olsaydı, bu cümle (لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا) yani bilemesiniz belki Allah (c.c), onun arkasından bir iş çıkarır, önemli olmazdı. Çünkü üçüncü talâktan sonra ayrılık ortaya çıkmaktadır ve kurulduğu yuvalar yıkılmasını göstermektedir.¹⁴²

Câferî literatüründe, ayette geçen “el-merretani”, “el-merratu” kelimesinden, o da “el-murrû” mastarından türetilmiş ve “defa” demektir. İşin bir kere yapıldığını ifade eder. Nitekim “ed-def’atu, en-nezletu” kelimeleri de kalıp, anlam ve ifade bakımından aynı kategoriye girer. Yine ayette geçen “et-tasrih” kelimesi, kök olarak hayvanı otlamada serbest bırakma anlamını ifade eder. “Serahtu’l-İbile=Deveyi saldımdı gidip kızıl ağacın meyvesini yesin. “kızıl ağaç (serh) meyvesi develer tarafından yenen bir ağaçtır. Ayet-i kerimde kadının, boşanma serbest bırakılması anlamında kullanılmıştır. Boşanma “iki defadır” ifadesindeki boşanmadan maksat, kadının geri alınmasına caiz olan boşamadır, bu yüzden peşi sıra “tutmak” ifadesi kullanılmıştır. Üçüncü kez boşanmaya ise şu ifade işaret etmektedir: Yine onu boşarsa, kadın onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz.¹⁴³

1.4.2.2. Sünnet ile İstidlal

Nesâî, Ahmed b. Labid den nakl ediyor: Resulullah (s.a.s) haber verdiler bir kişi kadının üç talâkla boşamış, Peygamber (s.a.s) bu haberi duyurken sinirlenip ayakta

¹⁴¹ Sübhâni, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 49-50.

¹⁴² Sübhâni, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 50.

¹⁴³ Allâme, Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *el-Mizan fî Tefsîr’ril-Kur’an*, İstanbul, 2005; II, 349.

durup böyle söylemiş: (أَلَيْعِبُ بِكِتَابِ اللَّهِ وَ أَنَا بَيْنَ أَظْهَرِكُمْ؟!) acaba ben sizin yanınızda iken Allah'ın mı? kitap ile oyun oynuyorsunuz! Bu beyan o kadar ciddi olarak söylendi ki bir adam kalkıp ve dedi ki: Allah'ın Resulü onu öldüreyim mi?¹⁴⁴

İbn İshak, İkrime'den ve o da İbn Abbas'tan rivayet etmiştir, Rukane karısını bir mecliste üç talâkla boşadı, kadın şiddetle sinirlendi. Resulullah (s.a.s) Rukane'den eşinin nasıl boşadığını sordu? Rukane şöyle cevap verdi: Ben karımı bir mecliste üç talâkla boşadım. Peygamber (s.a.s) buyurdu: (إِنَّمَا تِلْكَ طَلِّقَةٌ وَاحِدَةٌ فَارْتَجِعْهَا) Yani böyle bir talâklar bir talâk hesap ediliyor, ona dön! buyuruyor.¹⁴⁵

Üç talâkın vaki olmasına inananlar, Fatma b. Kaysın rivayetine göre İbn Hazm Yahya b. Kesirden rivayet etmişler ki Ebû Seleme b. Abdurrahman bana haber verdi Fatma b. Kays ona anlatmış, kocam Hafs b. Muğire bir mecliste beni üç talâkla boşadı ve Yemene gitti. Bu haberden sonra Halid b. Velid, birkaç kişiyle birlikte Meymune'nin evinde bulunan Resulullah'a gelerek ona, Ebû Hafs karısını üç talâkla boşamıştır. Acaba bu kadına nafaka var mıdır? diye sorunca Resulullah (لَيْسَ لَهَا نَفَقَةٌ وَ عَلَيْهَا الْعِدَّةُ) ona nafaka yoktur. Ancak iddet vardır.¹⁴⁶

Ahmed b. Hanbel kendi Müsnedinde Fatma b. Kays'tan nakl ediyor. Fatma dedi ki ben Hafs b. Muğire'nin yanındaydım, kocam beni iki talâkla boşadı. Sonra Hz. Peygamber (s.a.s) Hz. Ali'yi Yemene gönderdi ve benim kocam Hz. Ali ile beraber Yemene gitti ve orda beni üç talâkla boşadı.¹⁴⁷

1.4.3. Talâkın Vaki Olmayacağı Görüşü

Sa'id b. el-Müseyyeb ile Tabiinden bir cemaate, Hanbelilerden İbn Abdülvehâb'a, İbn Hazm, Hişam b. el-Hakem, İbn Ali'ye ve meşhur olan görüşe nazaran Haccac b. Ertat'a göre bir defada verilen üç talâkla boşama bid'at ve haram olduğundan, bid'at de hadisle reddedildiğinden meşru değildir. Dolayısıyla bu ifadelerin

¹⁴⁴ Hâfız Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Behr b. Sinan b. Dinâr en-Neseî, *Sünen 'ün-Neseî*, VI, 142; Siyutî, *el-Durru'l Mensûr*, I, 283.

¹⁴⁵ İbn Rüşd, *Bidayetu'l Müctehid*, II, 61; İbn Kayyim, *İğasetu'l-Lehfan*, s. 156; Siyûtî, *Addürül Mensur*, I, 279.

¹⁴⁶ İbn Hazm, *el-Muhalli*, X, 172; Müslim, II, 1115.

¹⁴⁷ Hanbel, Müsne'de Ahmed, VII, 563, (حديث 26789); Sübhani, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 54.

akabinde boşanma meydana gelmez. Bu durumda haram olan bid'atın reddedilmesi gerekir.¹⁴⁸

Bakara suresi 228, 229, 231. Ayetleri incelendiği zaman şu durum karşımıza çıkar. Ayetler bir veya iki talâk ile karısını boşayanlar hakkında nazil olmuştur. Bu bakımdan bir defada verilen üç talâkın geçerli olduğunu söylemek doğru değildir.¹⁴⁹

Muhammed b. Labid'den rivayet edildiğine göre Resulullah'a karısını bir defada üç talâkla boşayan bir kimseden bahsedilince öfkelenerek ayağa kalktı ve ben henüz aranızdan ayrılmadan Allah'ın kitabıyla oynuyor musunuz? dedi.¹⁵⁰

Benim kanaatıma göre ise zikr ettiğimiz geçen ayet ve hadislerle göre bir talâkın vaki olacağı diyenlerin görüşlerini daha tutanaklı sayabiliriz. Çünkü bir mecliste verilen üç talâkın geçerili olması durumunda karı-koca kurduğu yuvasının bozulmasına sebep olmaktadır, eğer böyle bir durumda kocanın iradesi sakatlanmış ise boşadığı zaman bu işin akabinde pişmanlık meydana gelirse hiçbir etkisi olmaz ve kar-kocanın kurduğu yuvasının kayb edilmesine sebep olabilir.

1.5. İDDET

Boşanma, evliliğin ölüm gibi bir sebeple evliliğin sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapmadan önce beklemesi gereken süreye iddet denir. Kocası ölen kadınların iddetleri eğer hamile iseler doğumla biter, isterse bu doğum kocanın ölümünden çok kısa bir süre sonra gerçekleşsin. Eğer hamile değilse bu durumdaki kadınların beklemeleri gereken süre dört ay on gündür. Eğer boşanırlarsa ve hamile iseler iddetleri doğumla biter, değilse ve normal olarak hayız görüyorlarsa iddet süreleri üç hayız süresidir. İddet beklerken kadınların nafakaları belirli şartlarda kocaları üzerindedir. Kadınların yiyecek, giyecek, mesken vb. ihtiyaçlarının giderilmesi boşayan kocaya aittir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Buhârî, Sulh, 5, III, 167; Müslim, Ukdiyye, 8, II, ss. 1343-1345; İbn Hazm, XI, 460; Kurtubî, XVIII, 152, Nevevî, *Sahihu Müslim bi Şerh'in-Nevevî*, X, 70; İbn Kayyim, V, s. 247-248; Muğniyye, *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, VI, 14; Şeltût-Sayîs, s. 85; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 103.

¹⁴⁹ İbn Hazm, XI, 460.

¹⁵⁰ Nesâî, Talâk, 6, VI, s. 142-143.

¹⁵¹ Golpaygani, *Tevzihu'l Mesail (توضیح المسائل)*, s. 415-416; Diyanet İşleri Başkanlığı, *İlmihal*, Ankara 2006, II, ss. 239-241.

İddet, kocası ölen, boşanan veya evliliği feshedilmiş kadının, bu evlilikle ilgisinin tamamen kesilmesi ve başkasıyla evlenecek hale gelebilmesi için beklemesi gereken müddet anlamında kullanılmaktadır.¹⁵²

---

¹⁵²Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 328.

İKİNCİ BÖLÜM

KADININ TALEBİ VE HUKUKİ GEREKÇESİZLİK NEDENİ İLE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

2.1. MUHÂLEA

2.1.1. Tanımı ve Kapsamı

Lügat itibarıyla çıkarmak, gidermek, evlilik bağına son vermek anlamlarına gelen muhâleanın ıstılah manası, hul' veya hul' manasındaki lafızlarla kadının vermeyi kabul ettiği bir bedel mukabilinde evlilik birliğine son verilmesidir.¹⁵³

Fakihler üç talâkla boşanan kadınla ikinci kocanın, onu ilk kocasına helal kılınmasını akit esnasında açıkça şart koşarak evlenmenin (hüllenin) caiz olmadığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu cumhura göre haramdır. Hanefilere göre tahrimen mekruhtur. Zira İbn Mes'ud şöyle demiştir: “Resulullah (s.a.s) helal kılana da kılınana da lanet etti.” Yine Resulullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur: Kiralık teke kimdir, size söyleyim mi? Dediler ki: Evet ya Resulullah (s.a.s), buyurdular ki: O muhallil (helal kılan)dır. Allah helal kılana da kılınana da lanet etsin. Buradaki nehiy nehyedilen şeyin fasit olduğunu delalet eder. Yasak edilen evlenme “meşru evlenme” adı ile ifade edilmez.¹⁵⁴

Hul' kadın, erkeğinden hoşlanmadığı zaman ve şiddetli muhalefet ortaya çıkmasının korkusundan dolayı kadının bedel karşılığında evlilik birliğine son verilmesidir.¹⁵⁵

Hanefilere göre: Hul' veya hul' manasındaki lafızlarla hanımın kabul etmemesi şartıyla nikâh mülkiyetini kaldırmaktır. Nikâh mülkiyeti sözü ile fasit nikâhta ve beynûnet ve irtidattan sonra yapılan hul' tariften çıkarılmış olur, çünkü bu hul' hükümsüzdür. Hanımın kabul etmesi şartıyla sözü ile de şu mesele tarif dışı bırakılmıştır: Hanımına seni hul' yaptım dese bununla boşamayı niyet ederek mal zikretmese bu hul' hakkını düşürmeyen bâin talâk olur. Zira bunun vaki olması hanımının kabulüne bağlı değildir. Kadının kabul etmesi şartı gösteriyor ki, hul' bir

¹⁵³ İbn Abidîn, II, s. 556-557; Bilmen, II, 268; Hallâf, Abdülvehhâb, *Ahkâmü'l-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şeriatü'l-İslamiyye*, Kuveyt, 1990, s. 152 ; Gulpaykâni, s. 418; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 126.

¹⁵⁴ Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkıh Ans*, 1994, IX, 375.

¹⁵⁵ Kasani, Feyz, *Mefatihü'l-Şerâyi*, II, 322; Muhakkik, Helli, *Cevahiru'l-Kelâm*, XXIII, 2.

bedelle olur. Ne zaman malî bir bedelle olursa hanımın kabulü aranır. Hul' sözü ile de mal karşılığı boşama tarif dışı bırakılmıştır. Çünkü bu hakları düşürmez. Hul' manasındaki lafızlar sözü ile de muharebe ve alış-veriş sözlerini dahil etmişlerdir. Çünkü bunlar hakları düşürür, mehir de bu haklardan biridir.¹⁵⁶

Ca'ferî fıkıh literatüründe,“ Hul' (خ-ل-ع) filinden mastar olup “النزاع” veya “الازالة” gibi bir şeyi yerinden çıkarmak manasındadır. Bazen de “خلع الثوب ای نزعة” falan elbisesini çıkardı veya “خلع الاميرالقائد ای ازالة عن رتبته” emir komutanlığı makamından çıktı gibi ifade ve söylemeler şeklinde kullanılmaktadır. Burada murat koca kendi evlilik elbisesini çıkardı” manasına gelmektedir.¹⁵⁷

Hasan b. Sema'nın İmâm Sadık'tan muhalea talibinde bulunan kadın hakkında sorması üzere şöyle cevap verdi: Kadın kocasından “Vallahi sana verdiğim sözü tutmayacağım. Allah'ın senin hakkındaki sınırlara riayet etmeyeceğim, sana itaat etmeyeceğim, cünüpken senin için temizlenmeyeceğim, senin hoşlanmadığın kimseleri eve alarak cinsel ilişkide bulunacağım ancak bunu bilmen başka” demedikçe kocanın hanımını salıvermesi helal olmaz. Kadın bunları söylerken koca susar....¹⁵⁸

Kocanın hanımına belli lafızlar yani hul' veya hul' manasındaki lafızları kullanmadan sen beş yüz milyon para mukabilinde boşsun dediğinde, bu teklifin kadın tarafından kabul edilmesi halinde mal mukabilinde boşama söz konusu olur ve bu nevi boşamaya muhalea denmez. Bu şekilde söz konusu olan ayrılıkla bir bâin talâk meydana gelir. Bedel zikredilmeden sadece hul' veya hul' manasındaki lafızların kullanılması ve bununla da talâk niyet edilmesi halinde de bir bain talâk meydana gelir, talâka niyet edilmemesi halinde ise kinayeli lafız olduğundan ayrılık meydana gelmez.¹⁵⁹

Kadının muhâlea yoluyla eşinden ayrılma talebi, meşru bir zaruret gereği olabileceği gibi, sebepsiz yerede olabilir. Çünkü, muhâleanın erkeğe verilen boşama yetkisine mukabil, kadına tanınan bir hak olduğunu unutmamak gerekir. Bu itibarla kadının muhâlea yoluyla kocasından ayrılabilmesi için bir sınırlamanın getirilmesi mümkün değildir. Kendilerine verilen bir hakkın istismarı, kadınlar için mümkün

¹⁵⁶İbn Abidîn, *ed-Dürrü'l-Muhtar ve Reddü'l-Muhtar*, II, 766; Şevkânî, III, 199; Meydânî, Abdülgânî el-Ganîmî ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Şerhi'l Kitâb*, Beyrut tsz, III, 64; Zuhayli Vehbe, *İslam Fıkıh Ans*, 1994, IX, 377.

¹⁵⁷ Âmilî, *er-Ravzatu'l-Beyyine*, VI, 87.

¹⁵⁸ Kuleynî, *Kâfî*, VI, 141.

¹⁵⁹ Kâsânî, III, 151; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 331; Hallâf, Abdülvehhâb, *Ahkâmü'l-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Kuveyt 1990, s. 152.

olabileceği gibi erkekler için de söz konusu olabilir. Dolayısıyla hakların istismarı konusunda erkeklerle kadınları aynı kategoride mütalaa etmek gerekir.¹⁶⁰

Kadınların bedel karşılığında boşanma imkânına sahip olmalarını, kadın hakları açısından tenkit edenlerin, isabetli davrandıklarını söylemek mümkün değildir. Bu tenkitçi yaklaşıma göre, erkekler diledikleri zaman hanımlarını boşayabilmekte, buna mukabil kadınlar, boşanmak istediklerinde eşlerini bir bedel mukabilinde kendilerini boşamaya ikna etmek durumundadır. Ayrıca hanımlarını boşayan erkeklerin bedel ödemeleri söz konusu değilken, buna mukabil kadınlar mali fedakarlıkta bulunarak boşanabilme imkanına sahiptirler. Çünkü, boşanma talebinde bulunan kadınların fedakarlıkları söz konusu olmadığı ve mağdur oldukları ileri sürüldüğü halde, hanımlarını boşayan erkeklerin ödedikleri mehirden hiçbir şey geri alamayacakları ve bilahare yapacakları evlilikler için de mali fedakarlıklarda bulunacakları göz ardı edilmektedir.¹⁶¹

Fazıl b. Yesar rivayet ediyor: İmâm Sadık'a sordum, bir erkek kadının seni boşanmaya muhayyer ettim diye ve kadın o anda boş olmasını seçti, bunun hükmü ne oluyor? Caizdir dedi ve kadın boşanabilir. Tekrar sordum eğer kocası iddet içerisinde vefat ederse kadın varis olur mu? Evet dedi ve eğer kadın iddet içerisinde vefat ederse kocası varis olur.¹⁶²

2.1.2. Meşruiyet

Muhâlea ile ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: ...ikisi Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkmadıkça, kadınlara verdiklerinizden bir şey almanız size helal değildir. Eğer Allah'ın yasalarını ikisi koruyamayacaklar diye korkarsanız o zaman kadının fidye vermesinde ikisine de günah yoktur.¹⁶³

Kocanın, vermiş olduğu mehri geri almak için tazyikte bulunması, sebepsiz yere dövmesi, nafakayı kesmesi halinde meydana gelmesi gibi fiiller sonucunda karısını boşanma talebine sevk etmesi halinde meydana gelecek olan muhâlea batıl olup verilen bedel kurturma olunur. Ancak geçimsizliğin kadından kaynaklanması halinde,

¹⁶⁰ Kâsânî, III, 152; İbn Rüşd, II, 56; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 127-128.

¹⁶¹ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 128.

¹⁶² Komi-Seduk-Muhammed b. Babuye, *Men-la yehzero Fakih*, V, 213.

¹⁶³ el-Bakara, 2/229.

ayrılmaya kendisi sebebiyet vermiş olacağından kocanın muhâlea talebinde bulunması mazur görülür.¹⁶⁴Bu husus Kur'an'da şöyle zikredilmektedir. "...apaçık hayasızlık etmedikçe onlara verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın."¹⁶⁵

Çünkü karı-koca arasındaki uyuşmazlıklar, niza ve huzursuzluklar sebebiyle halk buna ihtiyaç duyar. Doğuştan gelen bedenî kusurlar, dinî veya yaşlılık veya zayıflıktan doğan çeşitli sebepler yüzünden kadın kocasından nefret edebilir, onunla yaşamaktan hoşlanmayabilir, kocasına itaat konusunda Allah'ın emrini yerine getirmemekten korkabilir. Bu sebeplerden dolayı İslâm sırf erkeğe ait olan talâk hakkına paralel olarak evlilikten kuruluş için başka bu yolu meşru kılmıştır. Bu, kadının mal vermesi suretiyle, karşılaşıcağı zarar ve sıkıntıdan kurtulması için meşru kılınmıştır. Böylece kadın fidye vererek bu evlilikten kurtulmuş ve kocanın kendisiyle evlenme yolunda yaptığı masrafları karşılamış olur.¹⁶⁶

وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِينًا مَرِينًا.

Kur'an-ı Kerimde şöyle ifade etmektedir: "Kadınlara mehirlerini cömertçe verin, eğer onlar gönül hoşnutluğu ile size bir şey bağışlarsa onu afiyetle yiyin."¹⁶⁷

أَخْبَرَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ بْنُ جَمِيلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ امْرَأَةً تَابَتْ بِنُ قَيْسٍ أَنْتَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ، تَابَتْ بِنُ قَيْسٍ أَمَا إِنِّي مَا أَعِيبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلَا دِينٍ، وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْإِسْلَامِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتُرَدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟» قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَقْبِلِ الْحَدِيقَةَ وَطَلَّقْهَا تَطْلِيقَةً»

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Sabit b. Kays'ın karısı Hz. Peygamber'e gelerek ya Rasulullah, Sabit'i ne din ne de ahlakı açısından kınıyorum, ancak İslâm'da nimete nankörlük etmekten korkuyorum. Bu sebeple kocamdan ayrılmak istiyorum, dedi. Resulullah, "evlenirken sana mehir olarak verdiği bahçesini verir misin?" deyince kadın evet, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Sabit b. Kays'a bahçeyi kabul et ve onu bir talâkla boşa, dedi. İbn Mâce'de bu hadise ilaveten ondan nefret etmemeye gücüm yetmiyor ifadesi yer almaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 130.

¹⁶⁵ en-Nisâ, 4/19.

¹⁶⁶ Zuhaylî, IX, 380.

¹⁶⁷ en-Nisâ, 4/4.

¹⁶⁸ Buhârî, Talâk, 12, VI, 170; Nesâî, Talâk, 34, VI, 169; İbn Mâce, Talâk, 22, I, 663.

Habibe bint Sehl, Sabit b. Kays'ın nikâhı altında idi. Sabit kısa boylu, çirkin bir adam idi. Habibe ya Resulullah vallahi eğer Allah korkusu olmasaydı kocam Sabit yanıma girdiğinde onun yüzüne tükürürdüm dedi. Bunun üzerine Resulullah kadına Sabit'in vaktiyle mehir olarak sana verdiği bostanı kendisine geri verir misin? diye sorunca kadın evet veririm dedi. Bunun üzerine kadın bostanı Sabit'e geri verdi, bundan sonra Resulullah, Sabit ile Habibe'yi birbirinden ayırdı.¹⁶⁹

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلْمَةَ، قَالَ: أَبَانَا ابْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ عَنْ حَبِيبَةَ بِنْتِ سَهْلٍ: أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ، وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى الصُّبْحِ، فَوَجَدَ حَبِيبَةَ بِنْتَ سَهْلٍ عِنْدَ أَبِيهِ فِي الْغُلَسِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ هَذِهِ؟» قَالَتْ: أَنَا حَبِيبَةُ بِنْتُ سَهْلٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «مَا سَأَلْتُكَ؟» قَالَتْ: لَأَ، أَنَا وَلِأُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ لِرُؤُوحِهَا، فَلَمَّا جَاءَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ، قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَذِهِ حَبِيبَةُ بِنْتُ سَهْلٍ قَدْ ذَكَرْتُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَذْكُرَ» فَقَالَتْ حَبِيبَةُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كُلُّ مَا أَعْطَانِي عِنْدِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِثَابِتٍ: «خُذْ مِنْهَا»، فَأَخَذَ مِنْهَا وَجَلَسَتْ فِي أَهْلِهَا.

Rivayet edildiğine göre Habibe bint Sehl, Sabit b. Kays b. Şemmas'ın nikâh altında idi. Resulullah, sabah namaza gitmek için evinden çıkınca alaca karanlıkta kapısının önünde Habibe'ye rastlar ve kimdir o diye seslenince ben Habibe bint Sahl'im karşılığını verdi. Resulullah ne istiyorsun deyince, Habibe kocası hakkında, Sabit b. Kays ile ben evliyim kalmamıza imkan yoktur dedi. Sabit b. Kays gelince Resulullah ona bu Habibe bint Sehl'dir. Senin hakkında Allah'ın kendisine lütfettiği kadarını anlattı dedi. Burada Habibe, tekrar ey Allah'ın Resülü mehir olarak Sabit'in bana verdiklerini hepsi elimdedir deyince, Resulullah Sabit'e ondan mehir olarak verdiklerini al dedi. Bunun üzerine Sabit verdiklerini ondan aldı, Habibe'de kocasından ayrılarak ailesinin yanında kaldı.¹⁷⁰

Hiz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Habibe bint Sehl, Sabit b. Kays'ın nikâhı altında iken Sabit onu dövüp bir tarafını kırdı. Bunun üzerine Habibe kocası Sabit'i Hiz. Peygamber'e şikayet etti. Hiz. Peygamber de Sabit'i çağırıp onun mehrinin bir kısmını alarak kendisini boşa dedi. Bunun üzerine Sabit, bu caiz olur mu ya Resulullah diye sorunca, Resulullah evet cevabını verdi. Sabit de ben ona mehir olarak iki bahçe

¹⁶⁹ İbn Mâce, Talâk, 22, I, 663.

¹⁷⁰ Ebû Dâvûd, Talâk, 18, II, s. 667-668; Nesâî, Talâk, 34, VI, 169; Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Talâk, 11, II, 564.

vermiştim ve şu anda bunlar onun elinde bulunuyor deyince, Hz. Peygamber, onları al da onu boşa dedi, Sabit de böyle yaptı.¹⁷¹

Cumhur alimleri muhâleanın meşru olduğu hususunda icmâ etmişlerdir. Ancak Ebû Bekr b. Abdullah el-Müzeni bu konuda cumhura muhalefet ederek kocanın karısından bir şey almasının helal olmadığını iddia etmektedir. bu hususta kendisine “eğer Allah’ın yasalarını ikisi koruyamayacaklar diye korkarsınız o zaman kadının fidye vermesinde ikisine de günah yoktur.”¹⁷²

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ وَ إِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَ آتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قَنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَ تَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَ إِنَّمَا مُبِينًا.

El-Müzeni bu ayetin, "bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın."¹⁷³Bu görüşleri ile el-Müzeni, kocanın muhâlea mukabilinde bedel almasının helal olmadığını iddia ederek bu konuda Sabit b. Kays kıssasını konu edinen hadislerle alimlerin icmâ’ına muhalefet etmektedir.¹⁷⁴

2.1.3. Hul' lafızları

Hanefilere göre, hul'a ait beş lafız vardır. Hul', mubarae, talâk, mufâraka ve alıp-satma lafızları. Meselâ kişinin hanımına “Ben seni şu kadar mala hul' yaptım”, “sana mubarae ettim” veya “Senden ayrıldım” veya “Bin dinara kendini boşa” veya “Senin nefsinin veya talâkını sana şu kadara sattım” demesi ve kadının da bunu kabul etmesi gibi.¹⁷⁵

Cumhura göre ise sığa sarîh lafızlarla caizdir. Hul' ve fesih lafızları gibi ve kinayeli lafızlarda mesela (بارأتك و أبنتك) senden hoşlanmıyorum ve sen boşsun, caizdir. Ebû Hanife diyor ki: Alış veriş lafızlarla da caizdir. Koca-karısına, seni bu mal karşılığında aldım dediğinde ve kadın da kabul ettim cevap verirse caizdir. Ebû Hanife bağlı olan hul' veya muhayyerlik veya bedel ile hul' arasında fasıla bulunursa caizdir buyurmaktadır. Eğer erkek kaybolursa ve ona ilân ederlerse ki senin kadının böyle

¹⁷¹ Ebû Dâvûd, Talâk, 18, II, 669; Nesâî, VI, 169; Beyhakî, VII, 315.

¹⁷² el-Bakara, 2/229.

¹⁷³ en-Nisâ, 4/20.

¹⁷⁴ İbn Rüşd, II, 55; İbn Kudâme, VIII, 174; Aca *Evliliğin Sona Ermesi*, I, s. 134-135.

¹⁷⁵ Ebû Zehra, , *el-Ahvâlü's- Şahsiyye*, s. 297; Zuhaylî, IX, 381.

söylemiş “ben kendimi falan bedel karşılığında hul' yaptım” eğer koca kabul ederse sahihtir.¹⁷⁶

Imâmiyye göre, kinayeli lafızları ile hul' vaki olmaz. Sarih lafız ise iki lafız (talâk ve hul')ile olur başka bir lafızla hul' vaki olmaz. Eğer erkek isterse ikisini beraber beyan edebilir veya onların birisine iktifa edebilir. Sonra kadın-kocasına, şu kadar bedel (mal) sana bağışladım onun karşılığında beni boşa söylerse ve erkekte seni bu mal karşılığında hul' boşadım sen boşsun diyebilir.¹⁷⁷

Hanefilere göre hul' hanım tarafından kabul edilmeden önce koca açısından bir yemindir, dolayısıyla bundan dönmesi sahih olmaz. Çünkü koca hanımına boşanmasını onun mal vermeyi kabul etmesine ta'lik etmiştir, ıstılahta ise talik bir yemindir. Hul' kadın açısından da malî bir muavaza akittir. Çünkü o kendini kurtarma ve kocadan ayrılma karşılığında mal vermeyi kabul etmiştir. Ancak Hanefilere göre bu sırf muâvaza değildir. Zira bunda teberrulara benzerlik de vardır. Sadece kadının kendini kurtarmak için fidye vermesinden ibarettir. O halde hul' sırf muâvaza olmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed de “hul' eşlerden her ikisine göre de yemindir” demişlerdir.¹⁷⁸

2.1.4. Muhâlea Bedeli

Hanefilere göre mütekavvim (şeran mal sayılan ve ihraz edilebilen) bir mal olması, tayin edilmiş olsun veya olmasın hul' vaktinde mevcut olması veya kıymeti mal ile değerlendirilebilen bir menfaat olması demektir. Buna göre müslüman bir kadının içki, domuz, murdar hayvan veya kan üzerine hul' yapması sahih olmaz, bu bedel batıl olur, koca hiçbir şey alamaz, bu ayrılık bâin talâk olur. Çünkü bedel batıl olunca hul' lafzı kinayeli bir lafız olarak kalır, kinayelerle vaki olan ayrılma da bâin olur. Ama talâk bir mal üzerinde olsaydı ve bu bedel batıl olsaydı o takdire bu ayrılma ric'î talâk olurdu. Çünkü talâk lafzı sarîh olarak kalacaktır, sarîh ise bir ric'î talâk olur.¹⁷⁹

Ca'ferîlere göre, muhalea bedelinin miktarı naslarla belirlenmemiştir. Bu sebeple kaynaklarda fidye miktarı konusunda, Resulullah (s.a.s)'in kocasından boşamak isteyen kadınla ilgili uygulamasında, nikâh esnasında kocanın hanımına mehir olarak

¹⁷⁶ Ebû Zehra, , *el-Ahvâlü's- Şahsiyye*, s. 335-336; Meydânî, s. 65.

¹⁷⁷ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 427-428.

¹⁷⁸ İbn Abidîn, II, s. 768-769; Zuhaylî, IX, 385.

¹⁷⁹ Zuhaylî, IX, 390.

verdiğini geri alması esas alınmıştır.¹⁸⁰ Nikâk akdinde mehir olarak sahih olan her şeyi muhaleada bedel sayılmaktadır.¹⁸¹

Muhâlea yoluyla boşamak isteyen kadının kocasına vereceği bedel, para olabileceği gibi, her türlü mütekavvim mal veya mala tekabül eden menfaat, kısaca mehir olarak verilebilen her şey olabilir. Allah Teâlâ, muhâlea bedelinin tespitinde, her hangi bir sınır koymamıştır. Muhâlea, eşlerin anlaşmaları miktar üzerinde gerçekleşir. Ancak Resulullah erkeğin karısına ödediği mehir miktarından fazlasını almasını uygun görmemiştir.¹⁸²

Alimler ittifakına göre: Mehri sahih olan her şeyin, hul' karşılığında fidye olarak yapılması sahihtir ve bir emre bilgi olduğu zaman onun detaylarını bilmek şart değildir. Mesela evde olan şeyin karşılığında veya kasanın içindekine göre veya babamdan kalan mirasa veya bostanın ürününe göre seni hul' boşuyorum, denilmektedir.¹⁸³

Hul' vaki olur ancak hamr (içki) ve domuz mülkiyet olmadığı için hul' vaki olmaz. Hanefilere göre: Eğer haram bir mala veya bedele ilmi (bilgisi) olursa hul' sahihtir ve hul' yapan kimse hiç bir şeye müstahak değildir. Hul' bir mal karşısında yapılmalıdır.¹⁸⁴

Eğer hul' haram bir mal karşılığında olursa İmâmiyye alimlerin çoğunluğuna göre hul' batıldır ve böyle bir durumda ric'i talâk vaki olur, değilse bain talâk meydana gelir ve her hâlükârda talâk eden kimse bir şeye müstahak değildir.¹⁸⁵

Eşler arasındaki geçimsizlik kocadan kaynaklanıyor ve hanımı boşanıyor kadın da ondan muhâlea yoluyla ayrılma talebinde bulunuyorsa Hanefilere göre kadın dan bedel alınması kazaen caiz ise de diyaneten tahrimen mekruhtur. Çünkü geçimsiz olan koca hanımına kötü davrandığından onu yalnız bırakmıştır. Ayrıca eşinden mal alarak onun yalnızlığını arttırmaz.¹⁸⁶ Zira Kur'an'da "bir eşin yerine başka bir eş almak

¹⁸⁰ İmam Rizâ, *Fıkhü'r-Rızâ*, s. 244.

¹⁸¹ Lenkerânî, Fâzıl, *Câmiu'l-Mesâil*, Tebriz 1996, s. 657.

¹⁸² Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 134.

¹⁸³ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 423; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 333; Meydânî, s. 65.

¹⁸⁴ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 334; Meydânî, s. 65.

¹⁸⁵ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 423.

¹⁸⁶ Kâsânî, III, 150; Mergînânî, II, 14.

isterseniz birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın buyurulmaktadır.¹⁸⁷

Muhammed b. Müslüm rivayet ediyor: İmâm Sadık'tan gelen rivayete göre buyurdu: Kadın kocasının sözlerine uymadığı zaman açıklasın ya açıklamasın karısını boşadığında her ne alırsa helaldir. Ve erkeğin ric'at hakkı olmayacaktır ve koca boşadığı zaman verdiği mehirden fazlasını alması caizdir. Çünkü Allah (c.c) Bakara 229. Ayette böyle buyurmuştur: Eğer sizde bunların Allah'ın yükümlü kıldığı görevleri yerine getirmeyeceklerinden korkarsanız, kadının ayrılmak için hakkından vazgeçmesinde artık ikisine günah yoktur.¹⁸⁸

Şayet geçimsizlik kadından kaynaklanıyorsa, kocanın eşine verdiği mehir miktarından fazla bir bedel alması Hanefilere göre kazaen caiz ise diyaneten mekruhtur.¹⁸⁹ Bu hususta şu hadis misal olarak verilmektedir. Sabit b. Kays'ın karısı Hz. Peygamber'e gelerek kocasından şikayetçi oldu. Hz. Peygamber'de "vereceği talâk karşısında sana mehir olarak verdiği bahçeyi geri verir misin" deyince kadın evet fazlası ile verebilirim dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber fazlasına gelince hayır dedi.¹⁹⁰ İbn Mâce'de yer alan rivayet ise, şöyledir. Resulullah Sabit b. Kays'a bostanı hanımından geri almasını ve bundan fazla bir şey almamasına emretti.¹⁹¹

Geçimsizlik eşlerin her ikisinden kaynaklanıyorsa bakara suresi 229. Ayette zikr edildiği gibi kocanın muhâleadan ötürü bir bedel alması geçerlidir.¹⁹²

Eğer hanım, çirkinliği veya kötü davranışları yüzünden kocasından nefret eder, onun hakkını yerine getirmeyeceğinden korkarsa kocanın onun hul' teklifini kabul edip onu boşamasının karşılığında bedel alması caizdir. Ancak Hanefilere göre kocanın hanımına verdiği mehirden daha fazla bedel alması mekruhtur. Zira daha önce geçen

¹⁸⁷ en-Nisâ, 4/20.

¹⁸⁸ Komi-Seduk-Muhammed b. Babuye, V, 221.

¹⁸⁹ Mergînânî, VII, 14; Abdulaziz Amir, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye fi's-Şeriatî'l-İslâmiyye*, Kahire 1984, s. 300.

¹⁹⁰ Zeylaî, Cemaluddin Ebî Muhammed Abdullah b. Yusuf, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidaye*, Beyrut 1987, III, 244.

¹⁹¹ İbn Mâce, Talâk, 22, I, 663.

¹⁹² Bilmen, II, 270.

Kays'ın hanımı kıssasında Resulullah (s.a.s) ona bahçesini geri verir misin, demiş o da evet, fazlasıyla dediğinde Hz. Peygamber (s.a.s) fazlasına gelince, hayır buyurmuştur.¹⁹³

Mezhep alimleri erkeğin akıl, baliğ olmasının şart olmasında ittifak etmişlerdir. Sadece Ahmed b. Hanbel muhalefet etmiş ve diyor ki: Mümeyyiz çocuğun hul' yapması sahihtir ve onun boşaması da sahihtir. Ebû Hanifeye göre sarhoş, mükreh ve şaka yapan kimsenin talâkı caizdir.¹⁹⁴

2.1.5. Muhâlea ile Boşanmada Hakimin Rolü

Cumhur alimlerine göre muhâlea yoluyla ayrılığın gerçekleşebilmesi için hakimin kararına ihtiyaç his edilmeden bulunmaktadır. Zira muhâleanın meşru olduğunu bildiren ayetlerde hakimin müdahalesinden bahsetmektedir. Ayrıca muhâlea karşılıklı rıza ile akdin ortadan kaldırılması anlamına gelen “ikale” ile benzerlik arz etmekte olduğundan “ikale” de olduğu gibi muhâlea da hakimin kararına gerek yoktur.¹⁹⁵

Muhâleanın karşılıklı anlaşmayla meydana geleceğini söyleyen cumhur alimlere mukabil, Hasanu'l-Basri, Said b. Cübeyr ve İbn Sirin bu konuda hakimin hükmünü şart koşmaktadırlar. Çünkü “Allah'ın yasalarını ikisi korumayacakla diye korkarsınız...” mealindeki ayette hatip mahkeme heyeti veya hakimlere yapıldığından bunların kararlı olmaksızın muhâlea yoluyla boşanma gerçekleşmez.¹⁹⁶

Eşler, bir bedel karşısında ayrılma hususunda anlaşılırsa ayrılığın vuku bulması için hakimin kararına gerek yoktur. Ancak karşılıklı anlaşma mümkün olmadığı takdirde muhâlea yoluyla ayrılık hakim kararıyla olmalıdır. Zira kadın bedel karşısında ki boşanma talebinin koca tarafından kendi çıkarlarına ters bulunması halinde, hakime müracaat edilmeyecek olunursa kadın için hiçbir çıkış yolu kalmayacak, dolayısıyla evlilikten beklenen gayelerin kaybolmasına neden olunacaktır.¹⁹⁷

¹⁹³ Şevkânî, III, 203; Kelbi, *el-Kavâninü'l-Fıkhiyye*, s. 232; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, ss. 52-55; İbn Rüşd, II, 68.

¹⁹⁴ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 426; Ebû Zehra, , *el-Ahvâlü's- Şahsiyye*, s. 289; Meydânî, s. 45.

¹⁹⁵ Mâlik b. Enes, *Müdevvene*, II, s. 343; İbn Kudâme, VIII, 174; Kurtubî, III, 138; Serahsî, VI, 173; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 136.

¹⁹⁶ İbn Rüşd, II, 57; İbn Kudâme, VIII, 174; Kurtubî, III, 138.

¹⁹⁷ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 137.

Benim kanaatıma göre ise, iki ve daha çok kimsenin arasında çıkan her türlü anlaşmazlık ve problemlerden doğan davaların kalitesi ispat veya redetmesi hakim kararına muhtaçtır. Bu sebeple muhalea anlaşmasında her ne kadar mahkeme kararına şart olmazsa da karı-koca arasında niza çıkması durumunda mahkemeye başvurulabilir.

2.1.6. Muhâleadan Kaçınma ve Bedelsiz Muhâlea ve Sonucu

Hanefilere göre kocasıyla devam eden geçimsizlik sebebiyle uyum sağlamayan, bedel karşılığında boşama isteği de reddedilen kadın mahkemeye müracaat ederek boşanma talebinde bulunabilir. Kadının müracaatını alan hakim Nisa suresi 35. ayetinde mealen zikr edilen “karı kocanın arasının açılmasından endişelenirsiniz erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin...” hükmü gereğince eşlerden her birinin ailesinden birer hakemi aralarını düzeltmek için tayin eder. Hakim tarafından tespit edilen hakemler, ancak birbirleriyle geçinmeyen eşlerin aralarını düzeltmek için görevlendirilmiş olup, karı-kocayı bedel karşılığında veya bedelsiz ayırmaya yetkili değildir. Bir diğer görüşe göre ise ayetteki hitabın muhatabı velilerdir.¹⁹⁸

Hanefilere göre muhâlea esnasında mutlaka bedelin zikr edilmesi gerekir.¹⁹⁹ Bedelsiz muhâlea esnasında kocanın talâka niyet etmesi veya karinelerin buna delalet etmesi halinde talâk meydana gelir. Mehir, kadın tarafından kabzedilmişse mehri kocasından talep etmez. Eğer muhâlea, talâk lafızlarıyla meydana gelmez, koca hiç bir niyette de bulunmaz ve karinelerde buna delalet etmezse eşlerin arasındaki talâk meydana gelmez. Şayet muhâlea talâk lafızlarıyla meydana gelirse, bununla boşama niyeti bulunmazsa dahi talâk meydana gelmez.²⁰⁰

Caferi mezhebine göre bedele muhalea için bir rukundur. Bu itibarla birkimsenin nezdinde muhalea bedelsiz de olursa boşama vaki olur. Ancak, hul'un talâk lafızı ile birlikte kullanılmış olması şarttır. Bu takdirde kadın zifafagirmişse ric'î olarak girmemişse bain talâkla boşar, bedelsiz hul' sığıması kullanılması geçerli değildir.²⁰¹

¹⁹⁸ Şafîî, ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, el-Ümm, V, 177; Cessâs, II, 190; İbn Kudâme, VIII, s. 167-168; Kurtubî, V, 175; Şirbînî, III, 261; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 140.

¹⁹⁹ Mergînânî, II, s. 13-14; Bilmen, II, s. 269.

²⁰⁰ Kâsânî, III, 151.

²⁰¹ Hilli, Abdul Kerîm, *el-Ahkâmu 'l-Câferiyye fi'l-Ahvalu 'ş-Şahsiyye*, Beyrut 1985, s. 94.

Muhâlea ile ayrılmanın sonucu, evlenmenin bir bain talâkla sona ermesi ve evlenmeye ait hak ve borçlara, her türlü uygunluk ortadan kalkmasıdır. Bazı İslâm hukukçuları muhâleayı fesih olarak kabul ediyorlar.²⁰²

İslâm hukuk alimleri muhâlea'nın talâk mı yoksa fesih mi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler, Malikiler, tercih edilen görüşe göre Şafiîler, Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayete göre muhâleanın sonucunda bir bain talâk meydana gelir. Osman b. Affan, Ali b. Ebi Talib, İbn Mes'ud, Evzai, Servi, Said b. El Müseyyeb, Hasanu'l-Basri, Ata, Şa'bi, Zühri, Mücahid, Şurayh, İbrahim en-Nehâi de bu kanaatte derler.²⁰³

Muhâlea ile meydana gelen ayrılığın fesih mi yoksa talâk mı olduğu şu açıdan önem arz etmektedir. Meydana gelen ayrılık talâk olursa erkek üç talâk hakkından birini kullanmış olacaktır.²⁰⁴ Ayrıca karısını iki talâkla boşayan koca, karısından muhâlea yoluyla ayrılırsa bunun talâk olduğunu ileri sürenlere göre kadın başka bir erkekle evlenip zifafa girmedikçe ilk kocasına helal olmaz. Buna karşı fesih olduğunu ileri sürenlere göre muhâlea ile talâk meydana gelmeyeceğinden karı-koca arasındaki evlilik birliği geriye kalan bir bağ (talâk)la devam eder.²⁰⁵

Mubarât Talâk: Ca'ferî Literatüründe “مباراة” yahut “مباراة” vezninde kullanılan bu sözü lügat olarak “بارأ” fiilinin mastarı olup, “yükümlülüğten kurtulmak”, “karı ve kocanın evlilik haklarından karşılıklı olarak vaz geçmeleri” ve “ayrılmak üzere birbiri ile anlaşmak” anlamlarında kullanılmaktadır.²⁰⁶

Sema'n İmâm Sadık'tan rivayet ediyor: Kadının kocasından bir kısmını temellük ettiği mehir yahut başka bir alacağı durumda onların her ikisinin evliliğinin devamını istemediği zamanda kocasına “senden alacağım bana ait fakat geriye kalan kısmı sende kalması şartıyla seni haklarımdan beri kıldım” demesi üzerine, kocanın da hanımına :

²⁰² Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 137.

²⁰³ Mâlik b. Enes, *Müdevvene*, II, 342; Serahsî, VI, 171; Merginani, I, 13; İbn Rüşd, II, 57; Kurtubî, III, 143; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhiyeddin Şeref, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, y.y, tsz, XVII, s. 14-15; Şirbînî, III, 268.

²⁰⁴ Mâlik b. Enes, *Müdevvene*, II, 343; Şafiî, Ebû Abdillâh Muhammed b.İdris, *el-Ümm*, tsz, V, 180; Serahsî, VI, 172; İbn Kudâme, c. 8, s. 172.

²⁰⁵ Serahsî, VI, 584.

²⁰⁶ Âmilî, *er-Ravzatu'l-Behhiye*, VI, 111.

“eğer vaz geçtiğin şeylerden dönecek olursan ben buna daha çok hak sahibiyim” demesi ile olur.²⁰⁷

2.2. KADININ BOŞANMA TALEBİ

2.2.1. Tefrik (KAZAİ BOŞAMA)

2.2.1.1. Tanımı

Hastalık, kusur nedenlerin bulunması halinde meşru kabul edilen ve lügatte iki şeyin birbirinden ayrılması manasına gelen tefrik,²⁰⁸ fıkıh ıstılahında, Hakimin kararıyla gerçekleşen boşamanın nev’ine denmektedir.²⁰⁹ Aynı zamanda mufarekat anlamında da kullanılan bu tarife göre eşlerin birbirlerinden ayrılması, kadının mahkemeye müracaat ederek boşanma talebinde bulunması ve hakimin ayrılığa karar vermesiyle mümkündür.²¹⁰

2.2.1.2. Meşruiyeti

Hz. Peygamber’in tefrik hükmü verdiği bir olay mevcut değildir. Hulefa-i Raşidin döneminde ise, bu konudaki uygulamaları görmek mümkündür. Mesela, bir kadın ikinci halifeye gelerek kocasından kendisiyle zevci ilişkide bulunmadığını söyleyince o kadına bir yıl mühlet verdi. Bir yılın sonunda kocasının hâlâ zevci ilişkide bulunmadığı anlaşılınca ve kadını da kendi tercihi ile başbaşa bırakınca kadın, kocasından ayrılmayı tercih etti. Bu olay üzerine Hz. Ömer, karı-kocanın arasını ayırdı ve bu tefriki bir bain talâk saydı.²¹¹ Hz. Ali ve İbn Mes’ud’tan da benzer rivayetler nakledilmiştir.²¹²

²⁰⁷ Kuleynî, *Kâfî*, VI, 143; Âmilî, *Vesailu’s-Şiâ*, XXII, 294.

²⁰⁸ İbn Hazm, XI, 269; Râzî, s. 429; İbn Manzûr, X, 300.

²⁰⁹ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, s. 43.

²¹⁰ Muhammed el-Hasan, *Kitâbu’l-Hacc alâ Ehli’l-Medîne*, Beyrut, 1938, III, 325; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Kâfî fî Fikhi Ehli’l-Medîneti’l Mâliki*, Beyrut 1987, s. 258-259.

²¹¹ Kâsânî, II, 322.

²¹² Serahsî, V, 101; Kâsânî, II, s. 322-323.

2.2.2. Tefrik Nedenleri

İslâm hukuku, kadına, kocasından arzu edilmeyen fiil ve davranışlarda bulunması, nafakasını temin etmemesi, evini terk etmesi, kendisinden haber alınmaması vb. hallerde mevcut evliliğin sona erdirilmesi için mahkemeye başvurma hakkını vermektedir. Bununla birlikte kadın, dilediği takdirde haline rıza gösterip evliliğin devam da ettirebilir.²¹³

2.2.2.1. Zevci İlişisine Engel Olan Hastalık ve Fizyolojik Kusurlar

Hastalık ve fizyolojik kusurlar başlığı altında zevci ilişkiye mani olabilecek hastalıklarla, zevci ilişkiye engel olmayan ancak eşler arasında nefrete sebep olabilecek ayıplar ele alınacaktır. Kadı Şurayh, İbn Şihab ez-Zühri ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi alimlere göre, her türlü hastalık ve fizyolojik kusurların bulunması halinde kadın, boşanma talebinde bulunabilir. Çünkü hastalık ve kusurların mevcudiyeti eşler arasında sevginin oluşmasına ve evliliğin amaçlarına engeldir.²¹⁴

Cumhur alimlerine göre, kadın ancak eşinden belirli hastalık ve fizyolojik kusurların bulunması halinde hakimden boşama talebinde bulunabilir. Zira boşama yetkisine sahip bulunmayan kadın, kazai boşanmayla, birlikte yaşamayı arzu etmediği eşinden ayrılma imkânına sahiptir.²¹⁵

Cumhura göre, alimlerin çoğunluğu özür sebebiyle ayrılma talebinde bulunmaya cevaz vermişlerdir. Dolayısıyla buna cevaz verenler şu iki noktada ihtilaf etmişlerdir. Bunu talep etmek eşlerin her ikisinin de hakkı mıdır, yoksa sadece hanımının hakkı mıdır? Ayrılma talebinde bulunma hakkını doğuran özürler nelerdir?

a.Özür sebebiyle ayrılma talebinde bulunma eşlerin her ikisine de mi, yoksa sadece kadının mı hakkıdır?

Hanefilere göre özür sebebiyle ayrılma talebi sadece kadının hakkıdır, buna kocanın hakkı yoktur. Çünkü kocanın boşamak suretiyle kendisine gelen zararı

²¹³ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 148.

²¹⁴ İbn Kayyim, V, 183; Şelebî, s. 387.

²¹⁵ Mergînânî, II, s. 26-27; İbn Rüşd, II, 42; İbn Kudâme, VII, ss. 580-582; Şirbînî, III, 202.

defetmesi mümkündür. Kadının ise kendisine ayrılma talebi hakkının verilmesi dışında bu zararı defetmesi mümkün değildir, çünkü o talâk verme hakkına sahip değildir.²¹⁶

b. Ayırmayı Mübah Kılan Özürlü:

İmâmiyye ve dört mezhebe “ceb” ve “unne” kusurlarından dolayı mahkemenin eşleri ayrılabilirliği üzerinde ittifak etmişler, diğer kusurlarından ise ihtilaf etmemişlerdir. Ebû Hanife ve Ebû Yusuf a buna göre nikâhı feshetme ancak erkekte görülen ve tenasül organlarında bulunan şu üç özürlü sebebiyle caiz olur: ceb, unne ve hasâ. Zira bunlar giderilmesi mümkün olmayan özürlüdür, zararları devamlıdır. Bunlar var oldukça evliliğin asıl gayesi olan çoğalma ve soy yetiştirme ve kötü yollara düşmeme gerçekleşmez. Bu yüzden mutlaka ayrılmaları lâzımdır.²¹⁷

İmâmiyye’ye göre özürlü on bir tanedir. Dördü erkekte bulunur. Bunlar, cinet, hasâ, ifdâ, unne ve cebdir. Yedisi kadında bulunur. Bunlar da cinnet, cüzam, baras, karan, ifdâ, körlük ve yatalak hastalıktır.²¹⁸

Kocanın tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanması veya zevci ilişkide bulunmaması halinde, kadının hakimden ayrılma talibinde bulunma hakkı vardır. Ancak kadının, evlilik öncesinde var olan ayıpları bilmesi veya evliliğin akabinde haberdar olduktan sonra buna rıza göstermesi halinde ayrılık talebinde bulunması mümkün değildir.²¹⁹ Zira, kadının bu davranışı kusura rıza gösterme olarak nitelendirilir. Bu itibarla kadının tefrik talebinde bulunabilmesi için, akitten önce veya sonra kusura haberi olduğunda fiili veya sözlü rıza göstermemesi gerekir.²²⁰

Hastalık veya kusurun evlilikten sonra meydana gelmesi halinde Hanefilere göre erkek cinnet getirirse veya evlendikten sonra cinsî birleşme gücünü kaybetse hanımıyla bir defa da olsa temasta bulunabilmiş ise o kadının o bir defalık birleşme ile kazaen (mahkeme nazarında) hakkı düştüğü için fesih talep etme hakkı yoktur.²²¹ Şafîî ve Hanbelilere göre ise kusur akitten sonra da meydana gelse kadın tefrik talebinde

²¹⁶ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, ss. 355-357; Zuhaylî, IX, 405.

²¹⁷ Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, II, ss. 262-268; Keşşâf, *Muhtasarü’t-Tahâvî*, s. 182; Meydânî, *el-Lübab*, III, ss. 24-26; Kelbî, *el-Kavânînu’l-Fıkhîyye*, s. 214; İbn Rüşd, *Bidayetü’l-Müctehid*, II, 50; Şirbinî, *Muğni’l-Muhtac*, III, ss. 202-209; Debûsî, *Keşşâfu’l-Kına*, V, ss. 115-124; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, ss. 650-668; Helli, Necmeddin Cafer İbnü’l-Hasan b. Yehya İbnü’l-Hüseyn el-Herbi, *el-Muhtasarü’n-Nâfi fi Fıkhî’l-İmamiyye*, s. 210.

²¹⁸ Zuhaylî, IX, 407.

²¹⁹ Mâlik b. enes, *Müdevvene*, II, 213.

²²⁰ Zuhaylî, VII, s. 522-523.

²²¹ Zuhaylî, IX, 410.

bulunabilir. Mâlikilere göre ise, kadının tefrik talebinde bulunması ancak kusurun zevci ilişkiden önce ortaya çıkmış olması halinde mümkündür.²²²

Hastalık, cinsi olup erkek için iktidarsızlık ve tenasül uzvunun kesik olması, kadın için de yine aynı uzuvda münasebete engel bir devamlı kusurun bulunmasına aittir. Kusur ise cinsi münasebete engel olmamakla beraber nefret doğuran veya sirayet eden hastalıklar: cüzam, çiçek, frengi, saç kıran, akıl hastalığı gibi.²²³

Bu hastalıklar içerisinde erkeklik uzvunun kesikliği, iktidarsızlığı ve husyelerin çıkarılmış olmasını zikredebiliriz. Hanefilere göre erkeklik uzvunun kesik olması, zevci ilişkiye, dolayısıyla evliliğin gayelerinden biri olan soyun çoğalmasına engel olacağından, bunun tedavisi de mümkün olmayacağından kadının talep etmesi halinde hakim tarafından ayrılır.²²⁴

و عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ عَبْدِ بْنِ زُرَّارَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْمَرِيضِ - أَلَا لَهُ أَنْ يُطَلَّقَ امْرَأَتَهُ فِي تِلْكَ الْحَالِ - قَالَ لَا وَ لَكِنْ لَهُ أَنْ يَتَرَوَّجَ إِنْ شَاءَ - فَإِنْ دَخَلَ بِهَا وَرَثَتُهُ - وَ إِنْ لَمْ يَدْخُلْ بِهَا فَيَكَاحُهُ بَاطِلٌ.

Zurare şöyle nakl ediyor: Bir adam İmam Sadık'tan karısını hasta iken boşanmasını sorunca, İmâm Sadık hayır dedi ve isterse nikâh altında tutabilir. Eğer zevci ilişkide bulunursa (duhul olursa) varis olur, zevci ilişkide bulunmazsa nikâhı batıl olur, buyurmuştur.²²⁵

Erkeğin iktidarsızlık olması halinde, hastalığın zamanla düzelebileceği düşüncesiyle kocaya bir kameri yıl mühlet verilir.²²⁶ Hanefilere göre bu süreyi 365 günle sınırlamışlardır.²²⁷

Bir yıl içerisinde iktidarsızlığın sona ermesi halinde kavga düşer. Aksi takdirde kendisine hanımını iyilikle bırakması emredilir. Kocanın bundan imtina etmesi halinde, kadının talebi üzerine hakim eşlerin arasını ayırır. Çünkü boşanmak kadının kişisel bir hakkı olduğu için onu istemesi gerekir. Kadın, hakim bu kararıyla kocasından bir bain

²²² Zühaylî, VII, s. 522-523.

²²³ Karaman, I, 314.

²²⁴ İbn Nüceym, IV, 133.

²²⁵ Âmilî, *Vesailu 'ş-Şiâ*, XXII, 150.

²²⁶ Mâlik b. Enes, *Müdevvene*, II, 214; İbn Kudâme, VII, 604.

²²⁷ İbnü'l-Hümâm, IV, 128.

talâkla ayrılmış olur. Zira, hakimin tasarrufu kocanın yerine kaim olduğundan onların boşanmalarına karar verince koca, bizzat karısını boşamış gibi olur.²²⁸

Kadın bakire olduğunu iddia ederse, bunun tespiti için güvenilir ve tecrübeli kadınlar seçilir. Bunların çalışmaları sonucu kadının bakire olduğu anlaşılırsa kocanın doğru söyleyip söylemediğinin tespit edilebilmesi için kendisine bir yıl mühlet tanınır. Bakire olmadığı ortaya çıkar ve kocada zevci ilişkide bulunduğu dair yemin ederse, kadının ayrılık talebi nazari dikkate alınmaz. Yemin etmekten kaçınırsa kendisine bir yıl mühlet verilir. Bir senenin bitiminden sonra koca zevci ilişkide bulunduğunu, kadında durumunu aksine olduğunu iddia ederse yine olayın tespiti için kadınlar tayin edilir. Bunların çalışmaları sonucunda kadının bakire olduğu ortaya çıkarsa hakim kocadan karısını boşamasını talep eder. Koca bu talebi yerine getirmese hakim bizzat kendisi boşamaya karar verir. Çünkü kadının doğru söylediği kendisini muayene eden kadınların şahitliği ile teyit edilmiş olur. Bakire olmadığı ortaya çıkarsa yemini ile birlikte kocanın sözleri dikkate alınır. Bütün bunlara rağmen koca yeminden kaçınırsa kadın serbest bırakılır. Dilerse hakimden eşinden ayrılmasını talep eder, dilerse onunla evliliğe devam eder. Ancak kadın evliliğe devam ederse bir daha ayrılık talebinde bulunamaz.²²⁹

Eğer kadın bakire idiye kadınlara muayene ettirilir. Bu hususta tek bir kadının sözü kabul edilir. Hanefilere göre, iki kadına gösterilmesi daha iyidir. Bu kadınlar "henüz bakiredir" derlerse kocanın yalan söylediği ortaya çıktığı için tecil sene bitinceye kadar devam eder. Eğer "bakire değildir" derlerse kocaya yemin teklif edilir, yemin ederse kadının hakkı kalmaz. Yeminden çekinirse bir senelik tecil devam eder. Bu müddet sonunda yine kadınların şahadetine göre hükmedilir. Bu olmazsa hanımın sözüne bakılır.²³⁰

Hanefilere göre: Boşamanın sebepleri bulunduğu zaman hakimin boşamasına gerek yoktur. Ancak zevci ilişkide bulunmasına yetkisi olmadığı takdirde hakimin kararıyla boşanabilir. Nafaka ödemesi, uzun bir süre kayb olması ve ebedi haps edilmesi

²²⁸ Serâhsî, V, 102, Mergînânî, II, 26.

²²⁹ Kâsânî, II, 233; Mergînânî, II, s. 26-27.

²³⁰ Zuhaylî, IX, 408.

gibin kusurlara göre kadının- kocasından rızasını almadan boşanması caiz değildir çünkü boşama bacağı ele alan kimseye aittir.²³¹

İmâmiyye alimlerin çoğunluğuna göre ise hakimin böyle bir durumda boşama hakkı yoktur. Ancak “ mefkud” olan kimsenin bulunmasından haber olmazsa kadın, hakim tarafından boşanabilir. Boşama yetkisi bacağı ele alan kimseye aittir.²³²

Erkeklik uzuvu mevcut olduğu halde husyeleri çıkarılmış olan erkekle ilgili hükümler iktidarsız olan erkeklerin hükümleriyle paralellik arz etmektedir.²³³

Bunlar içerisinde Cüzam, Baras, ve akıl hastalığını zikredebiliriz. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, Gifar kabilesinde bir kadınla evlendi.²³⁴ Zifafa girmeden ve elbisesini çıkarıp yatağa oturduğunda kadının böğründe bir beyazlık gördü. Bunun üzerine yataktan uzaklaştı ve kadına elbiseni üzerine al dedi. Kadında verdiklerinden de hiçbir şey geri almadı.²³⁵

İbn Kayyim el-Cevziyye’ye göre eşlerden her hangi birinden nefret sebep olabilecek her türlü kusur ve hastalıkların bulunması halinde tefrik talebinde bulunmak caizdir. Dolayısıyla bunlar altı, yedi, sekiz diye sınırlandırıp onlardan daha büyük veya onlara denk olan kusurlara dikkat etmemenin hiç bir dayanağı yoktur. Bu hastalıklara körlük, kısırlık, dilsizlik, topallık, sağırlık, elin ve ayağın kesik olması örnek olarak verilebilir.²³⁶

2.2.2.2. Gaiplik

Kayb olup hayatta olup olmadığı bilinmeyen kimseye mefkud,²³⁷“evini terk edip geden, hayatta olduğu halde evine gelmeyen kimseye gaip denir.”²³⁸

Yaşadığı yerden kayb olan ve öldüğüne yahut olduğuna dair bir bilgi bulunmayan kimseye Ca’ferî fıkıh literatüründe mefkud veya gaip hükmündedir.²³⁹

²³¹ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü’s- Şahsiyye*, s. 347.

²³² Muğniyye, *el-Fıkh Ale’l-Mezahibi’l-Hamse*, s. 452.

²³³ İbn Nüceym, Ebi’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Abdulhalîm, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, tsz, IV, 134.

²³⁴ Şevkânî, *Neylû’l-Evtâr*, VI, 156.

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, III, 443; Beyhakî, VII, 214; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 157.

²³⁶ İbn Kayyim, *Zâdü’l-Me’âd*, IV, 130.

²³⁷ Kâsânî, VI, 196; İbn Rûsd, II, 43; Zeylâî, *Tebyinu’l-Hakaik*, III, 310, Hureşi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh b. Ali, *Şerhu ala Mutasar seyidi Halîl*, Beyrut tsz, IV, 149; Aktan, *İslâm Miras Hukuku*, İstanbul 1991, s. 31; Karaman; I, 315.

²³⁸ Karaman, I, 335.

Hanefilere göre, kocanın gaip olması halinde kadın, tefrik talebinde bulunamayacağı gibi, hakim, ayrılık talebi halinde tefrik için şartların oluşmaması nedeniyle, kadının talebine cevap vermek mecburiyetinde değildir.²⁴⁰ Şayet kocanın yeri biliniyorsa, hakim o beldenin hakimine yazı yazarak kocayı nafaka verdirmeye mecbur eder.²⁴¹ Kocanın bulunduğu yer bilinmiyorsa emsalleri hayatta kalmayınca kadar beklenilmesi gerekir.²⁴²

İmâmiyye'ye göre, "mefkud" ölümü veya hayatta olup olmadığı bilinmeyen kimseye denir. Eğer malı olursa onun malından karısına nafaka verilir veya velisi olursa onun tarafından kadına nafaka ödenir. Eğer bir kimse kadına nafaka öderse kadının beklemesi ve sabır etmesi vaciptir. Eğer mefkudun ölümüne veya karısının talâk edip etmemesinden haberi olmazsa kadının, başkasıyla evlenmesi caiz değildir. Eğer böyle bir durumda mefkudun malı olmazsa ve kadına, bir kimse nafaka vermezse sabır etmesinde sakınca yoktur ve eğer evlenmesine irade ederse hakime müracaat edip ve müracaat ettikten sonra dört yıl fırsat verilir. Sonra mefkudu araştırıyorlar bulunmadığı takdirde velisi veya vekili olursa onun tarafından talâkına emreder. Eğer veli veya vekili olmazsa veya onun boşanılmasına imtina ettiği takdirde, hakim o memleketin şeriatına göre kadını boşar. Kadın boşandıktan sonra dört ay on gün iddet bekleyip sonra başkasıyla evlenmesi helal olur.²⁴³

Ebû Hanifeye göre, mefkud olan şahsın kadını evlenemez çünkü helal değildir, Ebû Hanife böyle bir durumda kadınların yüz yirmi yıl, Şafî ve Ahmed doksan yıl beklemesini sınır koymuşlardır.²⁴⁴

Hanefilere göre, mefkudun ölümüne hükmedilebileceği zaman hakkında fikir birliğine varmamışlardır. Doksan yıl, yüz yirmi yıl veya emsallerini ölümüne itibar edilmesi gerektiği gibi birbirinden farklı görüşlerin ortaya çıkması da bu ihtilafın bir sonucudur. Mezhep içerisinde tercih edilen görüş, emsallerinin vefat etmesi halinde

²³⁹ Tûsî, İbn Hamza İmaduddin, *el-Vesîle Neyli'l-Fadîle*, Kum 1987, s. 399; Hûî, Ebu'l-Kâsım el-Müsevî, *Minhâcu's-Salihîn*, Necef 1972, s. 336-337.

²⁴⁰ Şeybânî, IV, s. 49,50; İbn Hazm, XI, 400; İbnü'l-Hümâm, IV, 313; Şirbînî, III, 442; Şelebî, s. 442; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 165.

²⁴¹ Şirbînî, III, 608.

²⁴² Şirbînî, III, 442.

²⁴³ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 438-439; İmâmî, IV, 253.

²⁴⁴ Mergînânî, II, 182.

mefkudun ölümüne hükmedebileceği yönündedir. Bu kimsenin ölümüne hükmedildikten sonra şayet hayatta kalmışsa karısı ölüm iddeti beklemeye başlar.²⁴⁵

Hanefilere göre, kayıp olma çeşitleri arasında bir fark yoktur. Gaip olanın ne zaman, nerede, nasıl, niçin kaybolduğu önemli değildir. Önemli olan ölümüne hükmedebilmek için söz konusu olan müddetin geçmesidir. Bundan da anlaşılmaktadır ki Hanefi mezheplerine göre gaiplik boşanma sebebi değildir.²⁴⁶

Kaybolan erkek, karısını ihtiyaçlarını giderebileceği malı geride bırakmamış ise bu durumda kadına bekleme hükmü verilmez. Aksine hakim, bu yönde gerekli araştırmada bulunduktan sonra, kendisine verilen yetkiye binaen kadını boşar. Zira onlara göre nafakanın yokluğu, ayrılık için tek başına yeterli bir sebeptir.²⁴⁷

2.2.2.3. Hapis

Ca'ferilere göre, kadın kocasının ancak ebedi hapsedilmesi nedeniyle boşanma davası açabilir. Bu sebeple mahkemeye başvuran kadını hakimin kendisi boşar.²⁴⁸ Kocanın ebedi mahkumiyetinden dolayı hanımını muallakta bırakması, buna sabr edilmeyip hakimden boşanma talebinde bulunan kadının davası için sebep sayılmıştır.²⁴⁹ Haps edilmiş koca hanımına nafaka borçlusudur, hapsden dolayı kadının nafaka hakkı sakatlanmaz, çünkü bununla yükümlüdür.²⁵⁰ Nafaka hakkından mahrum olan kadının, zararın nefyi kaidesine mahkemeye başvurma hakkı vardır.²⁵¹

Muğniyye'ye göre koca hanımının yanında bulunsun veya bulunmasın ister isyan sebebiyle acizlikten olsun nasıl olursa olsun bu rivayetin hükmü âm ifade eder ve diğer maniler içinde aittir.²⁵²

Hapse mahkûm olan kimsenin karısı, hapis müddetine kadar uzun sürerse sürsün şer'i bir delil bulunmadığından Hanefilere göre hakimden tefrik talebinde bulunamaz. Buna karşılık hapislikle, kocanın gaib olmasının benzerlik arz ettiğine işaret eden

²⁴⁵ Mergînânî, II, 182; Dâmâd, Şehzade Abdullah b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmeu'l-Enhûr fi Şerhi Mülteka'l-Ebhûr*, tsz, I, 713; Cürçânî, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyîd Eş-Şerif, *Şerhu Ferâizü's-Sirâciyye*, İstanbul 1322, s. 139-140; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 163-164.

²⁴⁶ Şeltût-Sayîs, ss.118-119.

²⁴⁷ Nevevî, XVIII, 267.

²⁴⁸ Tabatabâî, Muhammed Kazım b. Abulaziz el-Yezdî, *Mulahhakâtu'l-Urva*, y.y, 1965, s. 70.

²⁴⁹ Tabatabâî, s. 70.

²⁵⁰ Hillî, *el-Ahkâmu'l-Câferiyye*, s. 61.

²⁵¹ Tabatabâî, *Urva*, s. 70.

²⁵² Muğniyye, *Fıkhü'l-İmam Caferu's-Sadık*, VI, s. 54-57.

Mâlikilere Hanbelilerden İbn Teymiyye'ye üç yıl veya daha fazla bir süre hapse mahkûm olan erkeğin karısı bir yıl geçtikten sonra tefrik talebinde bulunabilir. Onlara göre önemli olan, kadının zarar görmemesidir. Bu açıdan bakıldığından isteyerek evi terk edenler arasında fark bulunmamaktadır. Zira her halükarda kocanın uzakta oluşu eşine zarar vermektedir. Bu mana hapiste bulunan kadın, tefrik talebinde bulunabilir. Hapsin üzerinden bir yıl geçtikten sonra hakim kocayı haberdar etmeksizin ve bir süre de tayin etmeksizin aralarını ayırır. Hakimin ayrılması ile bir bain talâk meydana gelir.²⁵³

2.2.2.4. Nafaka Temininde Acz

Maddi durumu veya sıhhati ne olursa olsun erkek, sahih akit anından itibaren karısına bakmakla mükelleftir. Kadının zengin olması, kocanın mükellefiyetini ortadan kaldırmaz. Koca ekonomik gücü zayıflığı nedeniyle karısının nafakasını temin edemeyecek durumda olursa kadın, Hanefilere göre hakimden ayrılık talebinde bulunamaz.²⁵⁴

وَإِنْ كَانَ دُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

Kur'an-ı Kerimde şöyle ifade etmektedir: "Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilirsiniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır." Kur'an'da varlıklı olan kimse nafakayı varlığına göre versin. Rızkı ancak kendisine yetecek miktarda verilmiş olan Allah'ın kendisine verdiği kadar versin. Allah kimseye verdiği rızkı aşan bir yük yüklemeyiz. Allah güçlükten sonra kolaylık verir.²⁵⁵

لِيُنْفِقَ دُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا.

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Varlıklı olan varlığı nispetinde nafaka versin, rızkı olan da Allah'ın, kendisine verdiği kadar nafaka versin! Allah hiç kimseyi kendisine verildiğinden başkasıyla sorumlu tutmaz. Allah, bir zorluğun arkasından bir kolaylık yapar." Borçlu fakir olup vaktinde ödeyemeyecek durumda ise borcunu

²⁵³ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 170-171.

²⁵⁴ Serahsî, V, 190; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, III, s. 54-55; İbnü'l-Hümâm, III, 329; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 171-172.

²⁵⁵ el-Bakara, 2/280.

verebilecek duruma gelinceye kadar kendisine mühlet verilmelidir. Buna göre nafaka temininden aciz kalan erkeğe mühlet tanınması gerekir.²⁵⁶

Kadınla erkek arasında meydana gelen evlilik nafakasının vacip olması için bir sebeptir.²⁵⁷ Ca'ferî fihında meşhur kavle göre erkeğin infak edecek güce sahip olması nikâhın sıhhat şartından değildir.²⁵⁸ Dolayısıyla nafaka akdin sonuçlarındandır. Bu sebeple koca, hanımının nafakasını örfe uygun şekilde²⁵⁹ ve meşhur kavle göre zifaf vaki bulunduğundan sonra koca temin etmekle yükümlüdür.²⁶⁰

Ayrıca Sahabelerin arasında zenginler bulunduğu gibi fakir kimseler de vardı. Hatta Resulullah'ın zamanında fakirler zenginlerden sayı itibariyle daha fazla idi. Buna rağmen Hz. Peygamber'den fakirlik sebebiyle ayrılık talebinde bulunan kadınlar bilinmemektedir.²⁶¹

Kadın, nafakasını talep ettiğinde hakim kocasının zimmetinde borç olmak kaydıyla hüküm gününden itibaren nafaka takdirinde bulunur ve kadın kocası aleyhinde borçlanması söylenir. Kadın, borç alacağı kimse bulamazsa, evli olmadığında nafakası kime aitse hakim onlara nafaka miktarı borç vermelerini emreder. Bunlar borç vermekten kaçınırlarsa hapsedilirler.²⁶²

Kur'an'da "iyilikle tutma veya iyilik yaparak bırakma."²⁶³ buyurmaktadır. Koca karısına nafaka vermediğinde onu iyilikle tutmuş olmaz. Diğer bir ayette de "...haklarına tecavüz etmek için onları zararlı olacak şekilde tutmayın..."²⁶⁴ buyurulmaktadır. Buna göre kadının zorla yanında tutulması yasaklanmaktadır. Aksi takdirde kadına zarar verilmiş olunur. Çünkü kocanın karısının nafakasını temin edememesi halinde birlikte yaşamaları zarardır. Nafaka ihtiyacı giderilmeyen kadının da zarar göreceği herkes tarafından bellidir. Bu gibi durumlarda kocası tarafından boşanmayan kadın, hakimin tefrikiyle zulümden kurtulmuş olur.²⁶⁵

²⁵⁶ et-Talâk, 65/7.

²⁵⁷ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 113.

²⁵⁸ Hûî, *Minhâc*, s. 324.

²⁵⁹ Hümeynî, Mustafa el-Musevî, *Zübdetü'l-Ahkâm*, Tahran 1991, s. 209.

²⁶⁰ Tebrizî, Yusuf el-Medenî, *Minhâcu'l-Ahkâm fi'n-Nikâh ve't-Talâk*, y.y, 1998, I, 449.

²⁶¹ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 350.

²⁶² Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-Hakâik*, III, 190, tsz; İbn Nüceym, IV, 214; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 173.

²⁶³ el-Bakara, 2/229.

²⁶⁴ el-Bakara, 2/231.

²⁶⁵ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 174.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: قَالَتْ هُنْدُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ، فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ أَنْ أَخُذَ مِنْ مَالِهِ مَا يَكْفِينِي وَبَنِي؟ قَالَ: «خُذِي بِالْمَعْرُوفِ»

Nafaka vermekten kaçınan koca zengin olup, kadının gücü de kifayet edecek miktarı kocasından almaya imkân sağlarsa onun izin ile veya izini olmadan malından bir kısmını nafaka için alabilir. Çünkü Hz. Peygamber, Ebû Süfyanın karısı Hind'e “ uygun bir şekilde kendine ve çocuklarına yetecek kadarını al” buyurmuştur.²⁶⁶

Kocanın zenginliği bilinmesine rağmen görünürde bir malı yoksa, kadının talep etmesi halinde hakim tarafından isteği yerine getirilerek nafaka sorumlusu (zorlayıcı bir tedbir olarak) hapsedilir. Koca buna rağmen nafaka vermekten kaçınırsa kadının rızası bulunmadan hapisten çıkarılmaz. Ancak hapsedilme mücerret talep ile söz konusu olmaz. Çünkü, nafaka borcu diğer borçlar gibi bir borçtur. Önce hakim kocayı üç defa mahkemeye çağırıp kendisinden hanımına nafaka vermesini ister. Nafaka vermekten kaçınırsa kocanın hapsedilmesine hükmeder. Hapis cezasının süresi belli olmayıp hakim takdirine bırakılmıştır. Çünkü hapisten gaye kocanın hanımına nafaka vermesini sağlamaktadır. Bu da kişiden kişiye değişir. Ebû Hanife'den rivayet edildiğine göre hapis cezasının en az süresi bir aydır. Diğer bir rivayete göre ise altı aydır.²⁶⁷

Nafaka temininde aciz olduğunu ispat edemeyen ve buna rağmen karısının nafakasını vermeyen, görünürde bir malı da bulunmayan kimsenin karısını tefrik talep etmesi caizdir. Aczini ispat eder veya memleketinden uzakta olursa hakim üç ayı geçmemek şartıyla uygun bir mühlet verir ve nafakayı yine temin etmezse evliliğe son verir. Nafakayı kesmek yüzünden hakim boşaması bir ric'i talâktır.²⁶⁸

2.2.2.5. Şiddetli Geçimsizlik

Huzursuzluk kaynağı koca ise, Ca'ferî fakihlerine göre nüşuzu infak etmemek, hanımını geceleri yalnız bırakmak yahut onu terk etmek, eziyet etmek yahut şer'an özür sayılan ve sair şeylerle kadının haklarına riayet etmemektedir.²⁶⁹ Kocanın kasten infaktan imtina etmesiyle mağdur olan kadın hakkında mülahazaları görmüş olduk,

²⁶⁶ Buhârî, Nafaka, 9, VI, 193; Ahmed b. Hanbel, VI, 206.

²⁶⁷ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's- Şahsiyye*, s. 246-247.

²⁶⁸ Karaman, I, s. 317-318.

²⁶⁹ Sistânî, Muhsîn el-Hakîm Ali el-Huseynî, *Minhâcu's- Sâlihîn*, Kum 1996, II, 109.

fakat hanımına eziyet ederek şerî ölçüleri ihlal eden koca, aile yuvasının sürekliliğini tehlikeye sokarak birlikteliği çekilmez hale getirir ve bu şekilde nüşuz sebep olursa Ca'ferî fukaha nezdinde bu durum karşısında çıkış yolu arar. Ancak onun işi mahkemeye götürme hakkı, ilk önce kocasını söz konusu zulüm ve eziyetlerden vazgeçirerek, maruf ölçüler içerisinde ortak hayatın devamına celbedilme şartı ile caizdir.²⁷⁰

Evlilikte asıl olan, eşler arasında iyi geçim ve karşılıklı güzel muameledir. Özellikle erkeklerin kendilerinde boşama yetkisi bulunmayan kadınlara eziyet etmelerinin İslâm'la bağdaşır bir yanı yoktur. Zira Resulullah, kendisine her hangi birimizin üzerine hanımın hakkı nedir diye sorulduğunda şu şekilde cevabı vermiştir. “Yediğinden yedireceksin, kendine elbise aldığında onu da giydireceksin, yüzüne vurmuyacaksın, çirkinsin demeyeceksin, kendi evinin dışında onu yalnız bırakmayacaksın.”²⁷¹

Bununla birlikte zaman zaman erkek, karısına kırıcı davranmış, zarar vermiş, kötü sözler sarf etmiş, te'dib gayesine matuf olmayacak bir şekilde ondan ayrı yaşamış ve eşini Allah'ın yasakladığı bir fiili yapmaya zorlamış olabilir ya da koca, içki ve kumara düşkünlük gibi bazı kötü alışkanlıkları olan, uygarlık dışı davranışlarda bulunan bir kimse olabilir. Evliliğin devamına engel olabilecek olan bu ve benzeri davranışların akabinde, kadının kocasından ayrılmayı hakimden talep edip edemeyeceği konusunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Hanefilere göre zikri geçen zararlardan her hangi biri sebebiyle kadın, hakimden tefrik talebinde bulunamaz.²⁷² Zira boşama vaki olmadan zikri geçen zararların kadın lehine kaldırılması mümkündür. Nitekim kadın, hakimden kocasını cezalandırmasını ve onu arzu edilmeyen davranışlardan vazgeçirmesini isteyebilir. Eşler arasındaki sıkıntılar ve anlaşmazlıklar sona ermezse, hakim kocayı davranışlarından engellemek için cezalandırabilir. Bütün bunlara rağmen koca kötü muamelelerine devam eder, bu esnada da hanımını boşamaz veya muhâlea yoluyla ondan ayrılmazsa bu anlayışa göre hukuken yapılabilecek bir şey yoktur.²⁷³

²⁷⁰ Humeynî, *Tahrîru'l-Vesîle*, Hozeye İlmiye Kum, İran (Kum) 1424, II, 273.

²⁷¹ Ebû Davud, *Nikâh*, 42, II, 606; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 178-179.

²⁷² Şirbînî, III, ss. 259-261; Ebû Zehra *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 362.

²⁷³ Bedran, Ebû'l-Ayneyn Bedrân, *el-Fıkhu'l-Mukâren li'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, Beyrut, tsz, I, 444; Şelebî, s. 601.

2.2.2.6. İlâ

Lügatte “yemin etmek” manasına gelen ilâ, kocanın karısıyla zevci ilişkide bulunmamaya yemin etmesi ve uzun süre karısına yaklaşmamak suretiyle bu konuda kararlı olduğunu göstermesi ile tahakkuk eden bir boşama şeklidir.²⁷⁴ İmâmiyye'ye göre duhul olmadan ilâ vaki olmaz.²⁷⁵

Mevdûdî'ye göre ilâ'nın manası “kadına zarar vermek, acı çektirmek, cezalandırmak gayesiyle hiç bir şer'i özür olmaksızın (hastalık, yolculuk veya gurbet gibi) kadının cinsel güdüsünü tatminden kaçınmaktır.”²⁷⁶

İlâ ve zihar Cahiliyede birer talâk idiler. Araplar ilâyı, bir sene ve daha fazla süre hanımını ilâ ile temasta bulunmamaya yemin edip sonra müddetin bitiminde yemini yenileyerek bu yolla hanıma eziyet vermek kastıyla kullanıyorlardı. İslâm bunun hükmünü değiştirdi. Bunun en uzununu dört ay olan bir müddetle sona eren bir yemin sayılmıştır. Dört ay bitmeden hanımına dönerse yemini bozulmuş sayılır ve eğer Allah'ın ismi ile veya yemin edilebilen sıfatlarından bir sıfat ile yemin etmişse yemin kefareti vermesi lâzım gelir. İbn Abbas şöyle demiştir: Cahiliye insanının ilâsı bir sene, iki sene ve daha fazla idi. Allah (c.c) onu dört ayla sınırladı. İlâsı dört aydan az olanları ilâ değildir. Yani İslâm ilâyı bir talâk olarak bıraktı, fakat ona zaman tahdidi getirdi.²⁷⁷

İstilah manasıyla ilâ, Allah'ın ismiyle veya sıfatlarından birisiyle veya nezrederek veya talâkı ta'lik ederek belli bir müddet için hanımıyla zevci münasebette bulunmamasına yemin etmektir. Bu Hanefilerin tarifidir. Buna göre çocuk ve delinin ilâsı sahih olmaz. Kâfirin ilâsı sahih olur, çünkü o talâk ehliyetine sahiptir.²⁷⁸

İlâ ya sarih bir lafızla olur veya temasta bulunmak istemediğine delalet eden kinayeli bir lafızdır.²⁷⁹ Hanefilere göre şunlar sarih lafızlardır. Kocanın hanımına “vallahi sana yaklaşmayacağım, seninle cima etmeyeceğim, sana temas etmeyeceğim

²⁷⁴ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 182.

²⁷⁵ İmam Rıza, s. 248; Seduk, V, 221; Helli, , *Şerayeu'l-İslâm fi Mesilu'l-Hela ve'l-Haram*, III, 62; Ceziri, Abdurrahman ve Yaser Mazec, Seyyid Muhammed, *el-Fıkhü'l-Mezahibu'l-Arbaa ve Mezhebu'l Ehli Beyt*, Beyrut 1419, s. 547; Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 457.

²⁷⁶ Mevdûdî, *İslâmda Aile Hukuku*, trc, Memiş Tekin, Konya 1990, s. 35.

²⁷⁷ Zuhaylî, IX, 417.

²⁷⁸ Haskefî, Alâuddîn Muhammed b. Ali Muhammed b. Ali Abdurrahman b. Muhammed el-Hısnî, *ed-Dürrü'l-Muhtar*, II, 619, Meydânî, III, 59; Zuhaylî, IX, 417.

²⁷⁹ Haskefî, II, ss. 752-754, 760; Meydânî, III, s. 62-63; Şirbînî, III, 345, İbn Kudâme, VII, 315; Zuhaylî, IX, 418.

veya senden cünüp olup gusül almayacağım” gibi yemin olabilecek her sözü “ vallahi dört ay sana yaklaşmayacağım” sözü hayızlı bir kadına bir kadına hitaben de söylene müddet tayin belirlediği için sarih lafızdır.²⁸⁰

Arapça olsun veya olmasın her dilde olursa olsun ilâ sahih olur. İlâ yapan ister Arapçayı güzel bilen bir kişi olsun ister olmasın, hükmü aynıdır.²⁸¹

Hanefilere göre ilânın rüknü zimmî de olsa kişinin bir müddet hanımına yaklaşmamak üzere yemin etmesidir. Veya sarih veya kinayeli lafızlardan bu yemini meydana getirecek lafızlardan bu yemini meydana getirecek lafızdır. Bunun dışındakiler ilânın şartlarındandır. Bütün yeminler gibi ilâ da gerek kırgınlık halinde gerekse sakin halde yapılınsın, vaki olur.²⁸²

Câ’ferî literatüründe ise: İlâ Allah’ın ismini telaffuz etmeden vaki olmaz ve eğer ilâyı kast ederse her dilde vaki olur ve sarih lafızla karısıyla zevci ilişkide bulunmamasına göre Allah’a yemin etmesidir veya ilâ bu fiillere mahsus olan lafızlarla olmaktadır ve her şey bu fiile sarih bir lafızla delalet ederse ilâ vaki olur.²⁸³

Erkek, yeminin üzerinden dört ay geçtiği halde hâlâ hanımına dönmemişse bu tavır kocanın karısını boşamaya niyetli olduğuna işarettir. İbn Abbas, İbn Mes’ud, İbn Ömer, Zeyd b. Sabit, Cabir b. Zeyd ve Ebû Hanife’ye göre dört aylık sürenin bitiminden sonra koca tekrar karısına dönme hakkı kaybetmiş olur. Bu durumda hakimin hükmüne ihtiyaç kalmaksızın kadın bir bain talâkla boşanmış olur.²⁸⁴

Alimlerin ittifakına göre, eğer erkek yeminin üzerinde dört ay içerisinde hanımıyla zevci ilişkide bulunursa kefarete meydana geliyor ve hayatının devam etmesine mani olan durumu aradan kaldırılıyor. Eğer dört ay geçerse koca-karısıyla zevci ilişkide bulunmazsa Ebû Hanife’ye göre ise onun talâkı hakime müracaat etmeden veya kocası boşamadan bain talâk olur.²⁸⁵

Câ’ferîlere göre, eğer dört aydan fazla geçerse ve erkek-karısıyla zevci ilişkide bulunmazsa kadının, sabr etmesinde veya razı olmasına rağmen talâk hakkı vardır ve buna kimse itiraz edemez. Eğer dört ay geçtikten sonra sabretmezse ve hakime müracaat

²⁸⁰ Zuhaylî, IX, 419.

²⁸¹ Şirbînî, III, 343; zuhaylî, IX, 420.

²⁸² Zuhaylî, IX, 420.

²⁸³ Helli, Muhakkik Necmeddin Cafer, , *Şerayeu’l-İslâm fi Mesilu’l-Hela ve’l-Haram*, III, 62.

²⁸⁴ Meydânî, III, 60; İbnü’l-Hümâm, IV, 42; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 184.

²⁸⁵ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü’ş- Şahsiyye*, s. 343-344.

ederse erkeğin karısına dönmesine veya boşamasına mecbur edecekler. Eğer koca bu emre karşı imtina ederse baskı altında tutmakla veya hapsederek erkek artık mecburiyette kalıp bu iki görüşten birisini tayin edecektir. Hakim erkek tarafından cebri boşamaya yetkisi yoktur. Alimlerin ittifakına göre yemin kefareti on fakir kimsenin yiyecek veya giyeceklerini temin etmesidir veya bir köle azat etmesi, eğer bunlar mümkün olmazsa üç gün oruç tutmasıdır.²⁸⁶

2.2.2.7. Liân

Lügatte liân “kâtele” kalıbındaki “lâne'nin” masdarıdır, tard etmek ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak manasına gelen “el-la'n” kökündendir. Karı-koca arasında geçen bu olaya liân denilmesinin sebebi hakim huzurunda şer'i usulüne uygun olarak dörder defa şهادette bulunduktan sonra beşincisinde eğer yalancı ise her biri kendisini lanetler. Kendisini lanetleyen erkek olduğu halde bu kelime kadın için de “tağlib” yolu ile kullanılmıştır.²⁸⁷

Câ'ferîlere göre, eğer erkek zevci ilişkide bulunan kadınına, önden veya arkadan zina yaptığını iddia ederse ve şahit bulunmazsa liân vaki olur. Eğer başka bir kadınla zina yapmasını iddia ederse hâd cezası (kazf) ona uygulanacaktır ve liâna gerek yoktur. Eğer kadın erkeğin zina yaptığını görüp ve iddia ederse beyyine olmadığı zaman liân meydana gelmez ve hâd cezasına gerek yoktur. Eğer bir kadının zina yapmasını iddia ederlerse ve kadın meşhur bir kimse (kötülük yapmasında meşhur) olursa liân vaki olur.²⁸⁸

Lügat itibariyle “iki veya daha fazla kişi arasında lanetleşme”²⁸⁹ anlamına gelen liân'ın ıstılah manası, bir erkeğin karısını zina yapmakla itham etmesi ve bunu dört şahitle ispat edememesi halinde hakim huzurunda özel şekilde karşılıklı olarak eşlerin yemin etmeleridir.²⁹⁰ Müslim, hür, akıl, baliğ olan bir koca, bu sıfatları haiz, zinadan ve onun töhmetinden uzak bulunan karısına sarîh surette zina isnat ettiği veya bu çocuk benden değildir diyerek çocuğun nesebini reddettiği takdirde kadın, hakime müracaat

²⁸⁶ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, II, 458.

²⁸⁷ Zuhaylî, IX, 433.

²⁸⁸ Helli, , *Şerayeu'l-İslâm fî Mesilu'l-Hela ve'l-Haram*, III, 69.

²⁸⁹ Meydânî, III, 60; İbnü'l-Hümâm, IV, 42.

²⁹⁰ İbn Rüşd, II, 84; İbn Kudâme, VIII, 454; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 184.

ederek şikayet ve hak talebinde bulunur. Bu durumda koca, zina isnadını ispat etmek durumundadır. İspat edemediği takdirde liân icra edilir.²⁹¹

Hanefilere göre liân kadın hakkında zina haddi, koca hakkında kazif haddi yerine kaim olmak üzere hanımın “gazap” sözü erkeğin “lanet” sözü ile beraber söylediği yeminlerle kuvvetlendirilmiş şahitliklerdir.²⁹² Kur’an-i Kerimde şu ilâ hakkında şu ayetler buyurulmaktadır:

وَ الَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ .

“Kendi kadınlarına zina suçu atıp da kendilerinden başka şahitleri de bulunmayan kimselerden her biri ise kendisinden doğru söyleyenlerden olduğuna rağmen dört defa Allah’a yemin ederek şahitlik etmelidir.”²⁹³

وَ الْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ .

“Beşinci defada da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah’ın lanetinin kendi boynuna olmasını ifade etmelidir.”²⁹⁴

وَ يَذْرَأُ عَلَيْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ .

“Kadının dört defa Allah’a yemin ederim ki, o muhakkak yalancılardandır! Diye şahitlik etmesi kendisinden cezayı kaldırır.”²⁹⁵

وَ الْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ .

“Beşincisinde ise, eğer o (kocası) doğru söyleyenlerden ise, Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını ister.”²⁹⁶

Şafîî, İmâmiyye, Hanbeli ve Mâlikilere göre, kadın-kocasına ebedi haram oluyor ve eğer erkek yalan söylediğini ikrar ederse kadın erkeğe helal olmaz ve liân olarak vaki olur.²⁹⁷

²⁹¹ Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, Ankara 1958, s. 211; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 184-185.

²⁹² Zuhaylî, IX, 433,

²⁹³ en-Nûr, 23/6.

²⁹⁴ en-Nûr, 23/7.

²⁹⁵ en- Nûr, 23/8.

²⁹⁶ en-Nûr, 23/9.

²⁹⁷ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 313.

Ebû Hanifeye göre, liân talâk gibidir ve ebedi haram meydana gelmez. Çünkü ebedi haram liâna göredir. Eğer erkek yalan söylediğini ikrar ederse hürmet aradan kaldırılır.²⁹⁸

Bûharî ve başkalarının rivayetine göre söylediğimiz ayetlerin nüzul sebebi şöyledir: Hilal bin Ümeyye Resulullah (s.a.s)'ın yanında hanımının Şerik bin Sahma ile ilişkide bulunduğunu iddia etti. Resulullah (s.a.s) ona “ ya delil getirsin veya sırtına had vurulsun” dedi. O da “ Ey Allah'ın Nebisi, bizden birisi hanımının üzerinde bir adam görecektir gidip delil arayacak, öyle mi!” dedi. Resulullah (s.a.s) bu sözü tekrar etmeye başladı. Sonra Hilal: Seni hak nebi olarak gönderene yemin ederim ki, ben doğru söylüyorum, Allah mutlaka benim sırtımı hadden kurtulacak şeyi indirecektir” dedi ve peşinden ayet-i kerimeler indirildi.²⁹⁹

Mülaaneye önce erkekten başlanır. Ebû Hanife'ye göre erkek bundan kaçınırsa yemin edinceye veya yalan söylediğini kabul edinceye kadar hapsedilir. Cumhura göre had cezasıyla cezalandırılır. Kadın mülaaneden kaçınırsa yemin edinceye veya kocasının söylediklerinin doğru olduğunu tasdik edinceye kadar hapsedilir.³⁰⁰

Ebû Hanife'ye göre mülaane tamamlandıktan sonra karı-koca re'sen hemen ayrılmış sayılmazlar. Kocanın karısını boşaması gerekir. Bundan kaçınması halinde hakim aralarını ayırır. Hakimin vereceği ayrılık kararı kadının suçu sabit olduğundan değil mevcut ithamla bu evliliğin devam edemeyeceği nedeniyle olacaktır. Bu tarzda meydana gelen ayrılık Ebû Hanife ve İmâm Muhammed'e göre bir bain talâktır. Ebû Yusuf, Züfer ve Hasan b. Ziyada göre ise meydana gelen ayrılık ebedi ayrılığı gerektirir.³⁰¹

Koca yaptıktan sonra pişmanlık duyup liândan sonra karısına iftira ettiğini itiraf ederse kendisine zina iftirası cezası verilir. Hanefilere göre karısı kendisine helal olur. Yeni bir nikâh akdi gerekmez.³⁰² İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ise yeminleşmeden sonra meydana gelen ayrılık ebedi haramlığı gerektirir.³⁰³

²⁹⁸ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü 'ş- Şahsiyye*, s. 346.

²⁹⁹ Kurtubî, XII, 183; Zuhaylî, IX, 437.

³⁰⁰ Mergînânî, II, s. 23-24; İbn Rüşd, II, s. 100-101.

³⁰¹ Kâsânî, III, 244; Mergînânî, II, 24; İbn Nüceyem, IX, s. 128-129; Dâmâd, I, 458.

³⁰² Mergînânî, II, 25.

³⁰³ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 434.

Kocanın karısı aleyhine zina ithamında bulunarak mahkeme kararıyla boşanabileceği kabul edildiğine göre kocasının başka kadınlarla düşüp kalktığı ithamıyla kadın da kocası aleyhine boşanma kavgası açabilmelidir. Zira kocasının başka kadınlarla düşüp kalkması bir kadın için onur kırıcıdır ve kabul edilmez bir durumdur. Kocasının zina ettiğini ispat edemezse de iddiasını kanıtlayabildiği takdirde kadının da kocasından boşanabileceği kabul edilmelidir. Kadının boşanma talebinin kabulü liân ayetinin mantığına uygun olur.³⁰⁴

2.2.2.8. Zihar

Zihar, sırt, arka, kelimesinden alınmış bir mastardır. Hanımına karşı zihar yapan erkeğin ona söylediği “sen bana annemin sırtı gibisin” sözünden alınmıştır zihar cahiliye devrinde bir adam hanımından hoşlanmadığı ve onun başkasıyla evlenmesini de istemediği zaman ona ilâ veya zihar yapardı, böylece kadın ne ilk kocasından başka biriyle evlenecek şekilde serbest kalırdı ne de başında kocası olurdu. Allah (c.c) bunun hükmünü kocanın kefarete vererek hanımına dönmesine kadar haramdır şeklinde değiştirdi.³⁰⁵

Lügat itibariyle “sırt” anlamına gelen zihar’ın ıstılah manası, erkeğin hanımının bir uzvunu aralarında ebedi evlenme engeli bulunan bir kadının mahrem bir uzvuna benzeterek hanımını kendisine haram kılmaktır.³⁰⁶

Lügat açısından “ظهر” sırt anlamına gelen ziharın Câ’ferî mezhebindeki ıstılah manası şöyledir: Akıl ve baliğ bir kocanın hür iradesi ile, cinsi münasebetin vuku bulunmadığı bir temizlik halinde, başından zıfar geçmiş hanımına “zihar” yapmayı kast ederek iki adil şahit huzurunda ancak sarîh “zihar” lafzıyla her hangi bir şarta bağlı olmadan “ Sen bana annemin sırtı gibisin” demesidir.³⁰⁷

Hanefilere göre Müslüman kocanın hanımını veya hanımını temsil edecek bir uzvunu kendisine ebediyen haram olan bir kadına benzetmesidir. Onlara göre zimmî bir kocanın ziharı sahih değildir. Hanım ehli kitap olsun, küçük yaşta olsun, mecnun olsun hepsine zihar yapılabilir. Hanımın tamamını veya başı, boynu gibi tamamını temsil

³⁰⁴ Aktan, *Kur’an’a Göre Boşanma Prosedürü*, s. 24.

³⁰⁵ Zuhaylî, IX, 456.

³⁰⁶ Döndüren, s. 442.

³⁰⁷ Tûsî, *el- Vesile*, s. 334.

edecek bir uzvunu veya “yarısı” gibi şüyü ifade eden bir cüzüne benzetmesi mümkündür. Kendisine benzetilen ya “sen bana annem gibi haramsın” sözündeki gibi tamamı olur veya mesela “sırt” gibi nesep veya sıhriyet veya süt bakımından kendisine haram olan bir kadının bakması caiz olmayan bir uzuv olur.³⁰⁸

Buna göre karısının her hangi bir uzvunu kendisine nikâhı ebediyen haram olan bir kadının uzvuna benzeten koca, kefarete ödeyinceye kadar hanımı kendisine haram olur. Kocanın kefarete vermektan kaçınması halinde mahkeme ondan kefarete vermesini ya da hanımını boşamasını talep eder. Bunlardan birisi yapılmadığı takdirde hakim aralarını ayırır.³⁰⁹

Kadın kocasından ayrılma talebiyle hakime müracaat etmesi ve hakimın tefrik kararı vermesinden sonra bu kararın talâkın sayılarına etki edip etmeyeceği hususunda mezhep imamaları ihtilaf etmişlerdir. Bu şekilde meydana gelen ayrılıkla Hanefî ve Mâlikilere göre bir bain talâk meydana gelir. Çünkü hakim koca adına boşamada bulunduğundan onun davranışı, kocanın boşaması gibi değerlendirilir.³¹⁰

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَ زُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوءٌ غَفُورٌ.

"İçinizden zıhar ile (sen, bana annemin sırtı gibisin, demekle) kadınlardan ayrılmaya kalkışan kimseler bilmelidir ki, o kadınlar onların anneleri değildir. Anneleri ancak onları doğuranlardır. Üstelik onlar gerçekten pek çirkin ve asılsız bir söylüyorlar. Bununla birlikte Allah'ın affın ve mağfiretinin çok olduğunda da kuşku yoktur."³¹¹

وَ الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَمُ تُوَعِّظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ.

"Kadınlardan zıhar ile ayrılmaya kalkıp da sonra dediklerini geri alacak olanların, ikisi ilişkide bulunmadan önce bir köle âzâd etmeleri gerekir. işte bununla öğütleniyorsunuz. Allah her ne yaparsanız haberdardır."³¹²

³⁰⁸ Zuhaylî, IX, 457.

³⁰⁹ Bilmen, II, 317.

³¹⁰ Şeybânî, Muhammed el-Hasan, *Kitbu'l Hucce alâ Ehlî-Medîne*, thk, M.H. el-Keylânî, Beyrut, 1938, III, 442; Mergînânî, II, 26; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 258.

³¹¹ el- Mücâdele, 58/2.

³¹² el-Mücâdele, 58/3.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَاللَّكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ .

"Zihar keffareti şu ayette ifade edilmektedir: Ona gücünüz yetmeyen de karısıyla ilişkide bulunmadan önce iki ay sırasıyla oruç tutsun, ona da gücü yetmeyen atmış yoksul doyursun! Bunlar, Allah'a ve Peygamberine inanarsınız diyedir ve bunlar Allah'ın çizdiği sınırlardır. Kâfirler için ise acı bir azap vardır."³¹³

Hanefilere göre ziharın rüknü zihara delalet eden sözdür. Bu husustaki esas kocanın hanımına “sen bana annemin sırtı gibisin” sözüdür. “ Sen bana annemin sırtı gibisin” veya “ uyluğu gibisin” veya “ tenasül organı gibisin” sözleri de bu cümleden sayılır. Cumhura göre ziharın rüknü dördttür. Bunlar zihar yapan, zihar yapılan, sığa veya lafız ve benzetilen kişi ve şartları da akıl, baliğ ve Müslüman olması gerekir.³¹⁴

2.2.3. Fesih

2.2.3.1. Tanımı

Fesihle ilgili bu tarif Hanefilere göredir. Fesih “ evlenme akdi esnasında mevcut bulunan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmaktan ibarettir.”³¹⁵

Ca'ferî literatüründe genel anlamda fesih akit ve ika'atta yapılmış bir muameleyi bozmak demektir.³¹⁶ Ancak, aile hukukunda fesih, evlenme akdi esnasında mevcut bulunan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmaktan ibarettir.³¹⁷

وَ عَدَهُ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِذَا يُرَدُّ النِّكَاحُ مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُدَامِ وَالْجُنُونِ وَالْعَقْلِ.

³¹³ el-Mücâdele, 58/4.

³¹⁴ Zuhaylî, IX, s. 461.

³¹⁵ Karaman, I, 293; Döndüren, s. 242; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 189.

³¹⁶ Hûmeynî, *Zübdetül-Ahkâm*, s. 151; Hûî, *Minhâcu's-Sâlihîn*, s. 81.

³¹⁷ Katoziyan, Nasir, *حقوق مدنی خانواده*, Tahran 2003, s. 226; Lenkeranî, Muhammed Fâzl, *Camîu'l-Mesâi'l ez İstifâ'ât*, Tebriz 1996, s. 427.

Fesihe sebep olan kusurlar İmâm Sadık'tan şöyle rivayete göre; cüzzam hastalığı, alaca hastalığı, delilik hastalığı ve cimaya mani olan hastalıklardır. Bu sebeplerle nikâh feshedebilir.³¹⁸

Evlenme akdi esnasında mevcut bulunabilecek eksiklikler şu şekilde sıralayabiliriz: a- Kadın iddet bekliyor olması veya başka bir erkekle nikâhli olması ya da karı-kocanın süt kardeşi gibi birbirlerine mahrem akraba olmaları şeklinde nikâh akdinin sıhhat şartlarından birinin bulunması. b- Baba veya dede dışındaki bir veli tarafından evlendirilen küçüğün buluşudan sonra muhayyerlik hakkını kullanarak evliliğin feshini talep etmesi (seçim hakkıyla fesih). c- Reşit bir kadının velisinin rızası bulunmadan dengi olmayan birisiyle veya mehri misilden az bir mehirle evlenmesi (evlilikte aldanma sebebiyle fesih) demektir.³¹⁹

2.2.3.2. Talâk ve Fesih arasındaki Farklar

Hanefilere göre: a- Talâkın ric'i olması halinde evliliğin kocanın tek taraflı iradesiyle devam etmesi mümkün ise fesih vuku bulunması halinde, evliliğin tekrar meydana gelmesi ancak yeni bir akitle mümkün olabilir.

b- Talâk ile erkeğin sahip olduğu üç talâk hakkından birini kullanmış olur. Buna karşılık fesihle, talâk sayısında bir eksilme meydana gelmez.

c- Talâk, hakimin hükmüne ihtiyaç his edilmeden hukuki sonuçlar doğur. Fesih ise kocanın küfüv olmaması, buluş muhayyerliği, mehri misilden az olması, kocası Müslüman olan bir kadın semavi dinlerden birisine girmekten kaçınması gibi takdir ve araştırmaya muhtaç bir sebebe dayanması halinde hakim hükmü ile sonuçlarını doğurur.³²⁰

Câferilere göre: a- Fesih talâk gibi bir özelliğe bağlı değildir. Çünkü sığa okunmasına, boşanırken iki adil şahidin bulunmasına veya talâkın hükmüne ihtiyaç olmadan vaki olur.

b- Talâk zevci ilişkiden yanı temizlik döneminde boşanmasıdır ama fesih ise böyle değildir.

³¹⁸ Kuleynî, Kâfî, VI, 406; Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXI, 210.

³¹⁹ Bilmen, ss. 181-183; Karaman, I, 293; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 189-190.

³²⁰ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 190-191.

c- Talâk eğer ric'i olursa koca iddet içerisinde karısına dönebilir. Fesihte ise dönme hakkı bulunmamaktadır.

d- Eğer zevci ilişkiden önce talâk olursa kadın mehrin yarısını alabilir, talâktan önce mehir belirli olmadığında kadın boşanırsa mehru'l-mut'a alabilir. Fesih ise kadın zevci ilişkiden önce mehir alma hakkı yoktur, eğer bu feshin sebebi unne, hastalığı olursa kadın mehrin yarısını alabilir.

e- İslâm hukukunda boşama koca iradesiyle meydana gelir ama fesih ise her iki taraf iradesiyle olabilir.

f- Eğer kadın üç kere boşanırsa karı-kocanın birbirinin haram olmasına sebep olmaktadır, fesihte ise böyle bir durum bulunmamaktadır.

j- Kadın boşanırsa mahkeme kadının boşanmasını resmi olarak kayıt yapar, kayıt etmediği takdirde bir cürm sayılmaktadır. Fesih ise eşler ayrıldığı zaman kayıt yapmasına gerek yoktur.³²¹

2.2.3.3. Fesih Nedenleri

2.2.3.3.1. Evlilikte Aldanma (Kefâetin Bulunmayışı)

Kefâet, terim olarak evlenecek eşler arasında dini, iktisadi ve sosyal seviyesi bakımından denklik bulunmasını ifade eder.³²²

Fakihlerin çoğunluğuna göre kefâet, evliliğin lüzumunun, şartlarından, evlenecek çiftler arasında dini iktisadi ve sosyal seviye açısından denkliğin bulunmasına itibar edilmelidir.³²³

Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği “ üç şey geciktirilmez. Vakti gelmiş namaz, hazır bulunan cenaze, dengi bulunan bekâr kadın.”³²⁴

Hanefi, göre: İslâm hukukunda kadın ve erkeğin denk olması, Müslüman olması, azat olması, meslek sahibi olması ve nesep sahibi olmasına göre muteberdir.³²⁵

³²¹ Tahiri, Habib Ullah, *Medeni Hukuku (حقوق مدنی خانواده)*, Kum 1418, III, 228.

³²² Karaman, I, 253.

³²³ Mergînânî, I, s. 200-201; İbnü'l- Hümâm, III, 185, İbn Nüceym, III, 137; Şirbînî, III, 364, İbn Abidîn, II, 317; Karaman, I, 269; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 167.

³²⁴ Tirmizî, III, 387; Beyhakî, VII, 133; Şevkânî, VI, 128.

³²⁵ Mergînânî, I, s. 200-201; İbnü'l- Hümâm, III, 185.

İmâmiyye ve Malikilere göre: Erkek ve kadının dinde denk olmasını şart olarak kabul etmişlerdir.³²⁶

2.2.3.3.2. Seçim Hakkı

Buluğa ermeyen küçük çocukların velileri tarafından evlendirilmeleri, cumhur alimleri tarafından muteber kabul edilmektedir.³²⁷ Ayrıca küçük evliliklerine cevaz veren fakihlere göre, evliliğiyle mümkün olabileceğinden ve denk olan kimseler de her zaman bulunamayacağından ve denk olan kimseler de her zaman bulunmayacağından hareketle, uygun aday bulunduğu, veliler küçük çocukları evlendirmelidirler.³²⁸

Ebû Hanife'ye göre baba ve dede, henüz buluğa ermeyen çocukları, rızalarını almadan dengi olmayan birisiyle ve az bir mehir karşılığında evlendirebilir. İmâmeyene göre ise, baba ve dede çocukların rızalarını almadan ancak dengi olan biriyle ve mehri misil karşılığında evlendirebilir. Mâlikilere göre baba veya sağlığında belirlediği vasi dışında, Şafiîlere baba veya dedenin dışında küçük çocukları rızaları olmaksızın kimse evlendiremez. Hanbelilere göre baba bulunmadığında vasiyi muhtarı, bu da bulunmadığında hakim çocukları evlendirebilir.³²⁹

2.2.3.3.3. Mehre İtiraz

Mehr Arapça bir kelime olarak Farsçada ona kabin denilmektedir. Mehir kelimesi Kur'ânda kullanılmamış ancak eş anlam lügatlerle yani sadak, nihle, ferida, ecr, mehir yerine kullanılmaktadır. Erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala mehir denir.³³⁰ Kur'ân-ı Kerim'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda âyetler bulunmaktadır (Bakara, 2/237; Nisâ, 4/4, 20, 24, 25; Mâide, 5/5). Yani evlenirken erkeğin kadına verdiği meblağ ve malıdır ki Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

1) وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً

³²⁶ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 326.

³²⁷ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 198.

³²⁸ Mergînânî, I, 198.

³²⁹ İbn Kudâme, VII, ss. 392-395; Şirbînî, III, 149.

³³⁰ Yezdi, Murtaza, Seyyid Muhakkik Damad, (بررسی فقهی حقوق خانواده), İran, t.y, s. 223; İbrahim Halebi (trc: Davudoğlu, Ahmet) Mevkufat, s. 492.

1-Kadınların sadaklarını bağışlayarak verin.³³¹

(2) وَ إِن طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَ قَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ

"Kadınları zevci ilişkiden önce boşadığınızda mehirlerinin yarısını verin."³³²

(3) فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ

"Kadınlardan faydalandığınız zaman ücretlerini ödeyin."³³³

Kendisiyle evlenilen kadına verilmesi gereken mehir, mehri misilden az olduğu takdirde kadının velisi evliliğin feshi talebinde bulunabilir.³³⁴

Bir kadının mehri misilden daha az bir mehirle evlenmesi halinde Ebû Hanife'ye göre kadının velileri mahkemeye müracaat ederek erkeği mehri misil vermeye ya da kadından ayrılmaya zorlanmasını isteyebilirler. Çünkü mehrin çok olması veliler için bir övünç kaynağı, az olması da utanç araç olarak edildiğinden mehir de kefâete benzetilmektedir. Bu itibarla mehri mislin tesbiti için hakim konuyu araştırır ve kızın emsali olan baba tarafından akraba kadınların, bulunmadıkları takdirde beldesi halkının emsal kadınların mehrini tespit ederek bir sonuca ulaşır.³³⁵

2.2.3.3.4. Şirkte Israr

Müslüman bir kadının ancak Müslüman bir erkekle evlenebileceği hususunda ihtilaf bulunmamaktadır. Nitekim Kur'an'da ...

وَ لَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَ لِلْأَمَةِ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَ لَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَ لَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَ لَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَ لَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ اللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَ يُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ .

"Allah'a ortak koşan kadınlarla, iman etmedikçe evlenmeyin! Allah'a ortak koşan bir kadın sizin hoşunuza gitse bile, iman etmiş bir cariye her halde ondan daha hayırlıdır. İnanan kadınları, Allah'a ortak koşan erkeklerle, iman etmedikçe evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan erkek size hoş görünse bile bir köle, ondan daha

³³¹ en-Nisa, 4/4.

³³² el-Bakara, 2/237.

³³³ en- Nisa, 4/ 24.

³³⁴ Acar, s. 205.

³³⁵ Mergînânî, I, 202; Dâmâd, I, 343.

hayırlıdır. Onlar, sizi ateşe davet ederler, Allah ise kendi izniyle cennete ve mağfirete davet ediyor, insanlara, hatırdaki tutmaları için ayetlerini iyice açıklıyor."³³⁶

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاْمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَ أَتَوْهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُوفَرِ وَ اسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَ لَيْسَ أَلَا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَمُ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ .

Kur'an-î Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler, mümin kadınlar hicret ederek size geldiklerinde kendilerini imtihan edin! İmanlarını Allah bilir. Eğer siz onların inanan kadınlar olduklarını öğrenirseniz, artık onları kafirlere iade etmeyin! İnanan kadınlar, kafirlere helal değildir, kafirlere de mümin kadınlar helal olmazlar. Ancak kâfirlerin harcadıkları mehri onlara geri verin! Kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde o inanan kadınlarla evlenmeniz de size bir günah yoktur. Kâfir kadınların da ismetlerine yapışmayın (onları nikâhınızda tutmayın) ve harcadığınızı isteyin, kâfirler de harcadıklarını istesinler. Bunlar, size Allah'ın hükmüdür. Aranızda o hükmediyor. Allah, bilendir, hikmet sahibidir."³³⁷

Müslüman olmayan eşlerden kadının İslâm'a girmesi halinde hakim, erkeğe Müslüman olmasını teklif eder, kabul etmediği takdirde aralarını ayırır. Hakimin evliliği sona erdirmesiyle Ebû Hanife ve İmâm Muhammed'e göre bir bain talâk, Ebû Yûsuf'a göre ise fesih meydana gelir.³³⁸

Ca'ferî literatüründe küfr, karı- kocadan her birinin dinden çıkmasına denir. Karı-kocanın her biri veya ikisi de Ehli kitapken sadece kocasının Müslüman olması durumunda onların nikâhı hukuken geçersiz sayılır ve ayrılmaları gerekir.³³⁹

2.2.3.3.5. Hastaların Velilerce Evlendirilmesi

Velisi tarafından evlendirilen akıl hastasının iyileşince evliliği feshettirmesi, baba, dede ve oğul dışında evlendirilen akıl hastasının iyileştikten sonra bu evliliğe karşı çıkması halinde, hastalık esnasında evliliğe ve ona bakıp hizmet etmeyi üstlenen

³³⁶ el-Bakara, 2/221.

³³⁷ el-Mümtehine, 60/10.

³³⁸ Merginânî, II, 220; İbnü'l-Hümâm, III, 288; Meydânî, III, 26.

³³⁹ Sarâmî, Seyfullah, (احكام مرتد از دينگاه اسلام و حقوق بشر), Tahran, tsz. S. 217.

kadının hakkını korkmak açısından takdir ve araştırmada bulunmak gerekir. Bu tarzda vaki olabilecek olan ayrılık hakim kararına bağlıdır.³⁴⁰

وَ عَنهُ عَنِ الْقَاسِمِ عَنِ أَبَانَ عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: وَ تُرَدُّ الْمَرْأَةُ مِنَ الْعَقْلِ وَ الْبَرَصِ وَ الْجُدَامِ وَ الْجُنُونِ - فَأَمَّا مَا سِوَى ذَلِكَ فَلَا.

İmâm Sadık'tan gelen rivayete göre şöyle buyurulmaktadır: Kadın alacalık, cüz zam, delilik ve cimaya mani olan hastalıklarla nikah fesh edilebilir. Bunlar olmadığında redd edilmez.³⁴¹ Hastalıklar ise şöyle sıralanabilir:

Unne: (العنن), Uzvun küçük olması sebebiyle birleşme yapmaması.

Cebb: (الجب), Erkeklik uzvunun kesik olması.

Hasâ: (الخصا), Husyelerin ezilmiş veya çıkarılmış olması.

Ratak: (الرتق), Yaratılışından uzvun bir et parçasıyla kapalı olup birleşmeye imkân vermemesi.

Karan: (القرن), Uzu vda birleşmeye engel bir kemik veya ur bulunması.

Afel: (العفل), Uzu vda birleşmenin zevkini engelleyen bir yağ tabakasının bulunması.

İfdâ: (الافضا), Ön ve arka uzvun arasının veya idrar yolu ile meni yolunun arasının yırtık olması. Bu, birleşmeden zevk alınmasına ve beklenen faydanın temin edilmesine manidir.³⁴²

2.3. KADINA BOŞAMA YETKİSİNİN VERİLMESİ (TEFVİZ-İ TALÂK)

2.3.1. Tanımı

Tefviz-i talâk, bir hukuk terimi olarak, nikâh akdi esnasında veya sonrasında boşama yetkisinin kendisine de verilmesini şart koşan kadının, tek taraflı irade beyanıyla, erkeğin rızasına veya mahkemeye başvurmaksızın bu yetkiyi kullanma hak ve yetkisine sahip olması şeklinde tarif edilebilir.³⁴³

³⁴⁰ Serahsî, VI, 70; Acar, s. 210.

³⁴¹ Kuleynî, *Kâfi*, VI, 409; Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXI, 210.

³⁴² Zuhaylî, IX, s. 404-405.

³⁴³ Bilmen, II, 177,

İslâm öncesi döneminde boşama yetkisini kadınlara verildiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'in (s.a.s) dedesi Abdülmuttalib'in babası Hişam, Medineli dul bir kadın olan Selma bint Amr ile boşama hakkını ona vermek şartıyla evlenmiştir. Kaynaklarda cahiliye devrinde Fatıma bintü'l Haşreb el-Enmariye, Atike bint Sa'd b. Abdillâh gibi soylu kadınların boşama yetkisinin kendilerine verilmesi kaydıyla evlendikleri yer almaktadır.³⁴⁴

Tefviz-i talâk, Caferî fıkıh literatüründe genel anlam ile nikâh esnasında veya sonradan kocanın boşama yetkisini kadının vekâletine vermesinden ibarettir.³⁴⁵ Erkeğin bu yetkisini hanımına devredebileceği hususunda zahiriler dışında İslâm hukukçuları arasında ihtilaf bulunmamaktadır.³⁴⁶

Zahiriler mehrin dışında nikâh akdi esnasında ileri sürülebilecek şartları batıl kabul etmektedirler. Çünkü bu konuda talâkın vaki olmasıyla ilgili Kur'an ve sünnette hiçbir ifade bulunmamaktadır. Bu itibarla kocanın "işin elindedir" veya "sen muhayyersin" veya "kendini ihtiyar et" gibi sözlerle boşama yetkisini eşine temlik ile kadın boşama yetkisine sahip olmaz. Dolayısıyla kadın kendisine verilen bu yetkilerini kullanılması halinde eşlerin arasında ayrılık meydana gelmez.³⁴⁷

2.3.2. Meşruiyeti

Tefvizin meşru oluşu Kur'an ve sünnetle sabittir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَ زِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا.

"Ey Peygamber, hanımlarına şöyle söyle: Eğer dünya hayatını ve süslerini istiyorsanız, haydi geliniz sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim."³⁴⁸

وَ إِن كُنْتُمْ تُرِيدْنَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا.

"Yok eğer Allah ve resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun ki Allah içinizden güzellik (iyilik) edenlere pek büyük bir ecir hazırlamıştır."³⁴⁹

³⁴⁴ İbn Hişam, I, s. 144-145.

³⁴⁵ Lenkerânî, muhammed Fâzî, *Câmiu'l-Mesâil ez istiâ'ât*, Tebriz 1996, s. 431.

³⁴⁶ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 328.

³⁴⁷ İbn Hazm, XI, ss. 545-549.

³⁴⁸ el-Ahzâb, 33/29.

³⁴⁹ el-Ahzâb, 33/29.

وَحَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، عَنْ سَعِيدَانَ، عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ، وَإِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «خَيْرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاخْتَرْنَا، فَلَمْ يَعِدَّهُ طَلَاقًا».

Aişe'den gelen rivayete göre şöyle buyurmaktadır: “ Hz. Peygamber bizi serbest bıraktı, biz ise Allah ve Resulünü tercih ettik.” Buyurulmuştur.³⁵⁰ Hz. Peygamber’in zevceleri şayet kendilerini seçmiş olsalardı boşanmayı talep edeceklerinden ayrılık meydana gelecektir.³⁵¹

2.3.3. Tefviz Zamanı

Boşama yetkisinin kadına devri, nikâh akdinden önce yapılabileceği gibi nikâh akdi esnasında ve nikâh akdinden sonra da yapılabilir.³⁵²

Hanefilere göre erkeğin nikâh akdinden önce “şayet evlenirsek dilediğin zaman kendini boşayabilirsin” şeklinde kadına boşama yetkisini vereceğini söylemesi ve bu talebin kabul edilmesi halinde kadın boşama yetkisine sahip olur. Hanefilerin bu görüşü, boşamanın nikâh öncesinde mümkün olabileceği anlayışın ve talâkın evliliğe ta’likini caiz görmelerinin bir tezahürüdür.³⁵³

Tefviz, nikâh kıyılırken kadının, kocası olacak şahsa “talâk yetkisini bana vermen şartıyla seninle evlenirim” şeklinde tefviz-i talâk şart olarak ileri sürmesi erkeğin buna kabul etmesi halinde de gerçekleşmiş olur.³⁵⁴

Boşama niyetiyle karısına “sen muhayyersin” veya “kendini boşa” diyen kocanın bu sözü üzerine kadın, bulunduğu mecliste kendini boşarsa, eşler arasında ayrılık meydana gelir. Ancak kadının bu teklifi kabul edip gerekeni yapmadan bulunduğu meclisten kalkması ya da başka işlerle meşgul olması halinde, boşama yetkisinin devam edip edemeyeceği hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir.³⁵⁵

³⁵⁰ Buhârî, Talâk, 5, VI, 165; Müslim, Talâk, 4, II, 1104; Ebû Dâvûd, Talâk, 12, II, ss. 653-654.

³⁵¹ Aynî, Bedreddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-Kârî*, Beyrut tsz, XX, 237; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 215.

³⁵² Acar *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 216.

³⁵³ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's- Şahsiyye*, s. 326; Şelebî, s. 544.

³⁵⁴ Mergînânî, I, 243.

³⁵⁵ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 218.

Boşama niyetiyle kocanın karısına “sen muhayyersin” veya “kendini boşa” gibi kinai lafızlarla talâk yetkisini vermesinin akabinde kadının kendisini boşamasıyla bir bain talâk meydana gelir.³⁵⁶

2.4. İNFİSAH VE İNFİSAH NEDENLERİ

Karı veya koca ortaya çıkan bazı fesih sebeplerini herkese aynı tarzda anlar ve değerlendirirse, kısacası açık bir sebebe dayanır, takdir ve araştırmaya da ihtiyaç hissedilmezse hakimin hükmüne gerek kalmadan sonuçlarını doğurur. Bu onlar kendiliğinden ayrılmazlarsa, meseleye vakıf olanların durumu hakime ihbar etmesi gerekir. çünkü şer’i hakların korunmasında her Müslümanın amme velayeti yetkisi vardır. İhbar alan hakim de cebren onları ayırır.³⁵⁷

2.4.1. İrtidat

Ridde ve irtidat sözlükte, bir şeyden dönmek, vaz geçmek, yüz çevirmek, reddetmek ve takip edilen yoldan geri dönmek gibi anlamlara gelir. Böyle kimseye mürted denir. Terim olarak iman ettikten sonra İslâm’dan geri dönmeye verilen addır, eğer erkek-karısı ile zevci ilişkiden önce mürted olursa yapıldığı akit batıldır.³⁵⁸

İrtidat, İslâm dinini kabul etmiş bir kimsenin, sonradan başka bir dine intisap etmesi ya da hiçbir din ile mukayyed bulunmayıp inkara sapması demektir. Ancak, irtidatın sahih olabilmesi için akıl, buluğ ve serbest iradenin bulunması şarttır.³⁵⁹

Sözlükte "geldiği yoldan geri dönmek, bir şeyden yüz çevirmek veya başka bir şeye dönmek" gibi mânâlara gelen irtidâd, dini bir terim olarak, bir Müslümanın dinini terk etmesi demektir. Bu duruma riddet, İslâmı terk eden şahsa da mürted denir. Allah'a verilen sözden dönmektir. Bu da büyük bir günahdır. Fakat Kur’ân-ı Kerim buna dünyevi bir ceza, yani önleyici bir yaptırım koymamıştır. Çünkü iman gönül işidir, zorlama ve baskı ile iman olmaz. Bu sebeple dinden dönen kimseyi zorla dine sokmak mümkün değildir. "Dinde zorlama yoktur" (Bakara, 2/256) âyeti de bunu ifade etmektedir.³⁶⁰

³⁵⁶ Mergînânî, I, ss. 243-246; Kâsânî, III, ss. 117-120.

³⁵⁷ Karaman, I, s. 277-278; Döndüren, s. 233-234.

³⁵⁸ Zencani, Seyyid Musâ Şebiri, *Tevzihu'l Mesail*, İnan (Kum) 1430, s. 528.

³⁵⁹ Bilmen, IV, 5.

³⁶⁰ el-Bakara, 2/256.

Eşlerden birinin ikrah bulunmadan İslâm'dan çıkması durumunda Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve İmâm Mâlik'e göre mahkeme kararına gerek bulunmadığından hakimin hükmüne ihtiyaç hissedilmeden nikâh akdi kendiliğinden sona erer.³⁶¹

2.4.2. Hurmet-i Musahare

Hürmet-i Musahara, sıhri hısımlık sebebiyle meydana gelen hürmettir ki nikâhın sıhhatine engel olur.³⁶² Karı-kocadan birini diğerine bağlayan hukuki bir ilişki olan sıhri hısımlık, evlenen kadın ve erkeğin birbirlerinin kan hısımlarıyla aralarında vücut bulan haramlıktır. Dolayısıyla boşanma veya ölümle evlilik sona erse dahi, sıhri hısımlık ortadan kalkmadığı için, bu durumda mutlak bir evlenme engeli meydana gelir.³⁶³

Evlenme sebebiyle meydana gelen ve evlenme engeline sebep olan hısımlık dört grup içerisinde mütalaa edilmekte olup bunları kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür:

a-Zevci ilişki meydana gelmiş olsun veya olmasın erkeğin evlendiği kadının usulü ile ebediyen haramdır. Kadının boşanması veya ölmesi halinde hürmet-i musahara devam eder ve onun annesiyle yapılacak evlenme akdi batıl olur.³⁶⁴

b-Erkek, kendisiyle zevci ilişkide bulunduğu kadının fûruu ile yani onun başka kocasından olan kızıyla ebediyen evlenemez.³⁶⁵ Ayette zikri geçen “yanınızda kalan” kaydıyla eğer yanınızda olmazlarsa onlarla evlenebilirsiniz manası anlaşılmamalıdır. Zira üvey kızlar genelde üvey babalarının yanında büyüklere için bu tarzda bir ifade kullanılmıştır.³⁶⁶

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا.

c-"Bir erkeğin, usulün eşiyle yani babasının hanımıyla evlenmesi ebediyen haramdır."³⁶⁷ Usulün eşleriyle, İslâm'da birden fazla evliliğe cevaz verildiğinden annenin kastedilmediğini hatırlatmakta yarar vardır.³⁶⁸

³⁶¹ Serahsî, V, 49; Mergînânî, I, 221; Şîrbînî, III, 190.

³⁶² Bilmen, II, 9.

³⁶³ Döndüren, s. 133.

³⁶⁴ en-Nisâ, 4/23.

³⁶⁵ en-Nisâ, 4/23.

³⁶⁶ Mergînânî, I, 191.

³⁶⁷ en-Nisâ, 4/22.

³⁶⁸ Karaman, I, 259.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخْوَالُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمْ اللَّاتِي
 أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخْوَالُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمْ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ
 لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ
 اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا .

Kur'an-î Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Sizlere anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt hemşireleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz kadınlarınızdan evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, onlarla zifafa girmemişseniz kızlarıyla evlenmenizde bir sakınca yoktur ve öz oğullarınızın karılarıyla ve iki kız kardeşi birlikte nikahlayıp almanız haram kılındı. Ancak geşenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah bağışlayıcı ve merhamet edicidir."³⁶⁹

d-Bir erkeğin evlendiği kadından olan oğlunun hanımı ile yani geliniyle evlenmesi ebediyen haramdır.³⁷⁰ Ayette zikri geçen öz kaydı da üvey oğullarının bu hükümde çıkarmak içindir.³⁷¹ Buna göre üvey oğlun karısı ile üvey kayınpeder arasında sihri hısımlık meydana gelmez. Soydan ötürü haram olanlar süttten ötürü de haram olurlar.³⁷²

Evlenme sebebiyle meydana gelen hısımlık gereği kendileriyle evlenmeleri yasaklanan kimselerle zevci ilişkide bulunmak, çıplak veya ince bir elbiseyle üzerinden dokunarak şehvet duymak ya da kadının erkeğin uzvuna, erkeğinde kadının uzvunun içine bakmakla hürmeti musahara meydana gelir ve eşiyile mevcut olan nikâh fasit olur.³⁷³ Kayın peder gelinine dokunduğunda şehvetle duyacak olsa, Hanefi mezhebine göre nasıl gelini kendi karısı farz edildiğinde oğlu onunla evlenemez ise bu olaylarda gelini oğlundan kesin bir şekilde boş olur.³⁷⁴

³⁶⁹ en-Nisâ, 4/23.

³⁷⁰ en-Nisâ, 4/23.

³⁷¹ Mergînânî, I, 191.

³⁷² Buhârî, Nikâh, 20, VI, 124; Müslim, Rada, 1,2,3, II, ss. 1068-1070; Tirmizî, III, s. 452-453; Ebû Davûd, Nikâh, 7, II, s. 545-546.

³⁷³ Heyet, *el-Fetâvâ' -Hindiyye*, Beyrut tsz, I, ss. 274-277.

³⁷⁴ Dâmâd, I, s. 326-327.

İmâmiyye, Şafiî ve Hanbelilere göre: (Hürmet-i musahara) zevci ilişkide bulunmadan meydana gelmez. Dokunmak, şehvetle ve izlemekle hürmet-i musahara meydana gelmez.³⁷⁵

Sıhhat şartlarının eksikliği: sıhhat şartların eksikliği infisah nedenlerine sebep olabilir.

---

³⁷⁵ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 308.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARAFLAR AÇISINDAN EVLİLİĞİN SONA ERMESİNİN ŞARTLARI VE

SONUÇLARI

3.1. BOŞANMADA ŞAHİTLİK ŞARTI

Boşamının gerçekleşmesi esnasında şahitlerin mevcudiyetinin gereği üzerinde alimler arasında fikir birliği mevcut değildir nitekim Kur'an Kerimde şöyle buyurmaktadır:

فَإِذَا بَلَغَ أَجْلُهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا.

"Sonra sürelerini doldurmaya yaklaştıklarında, onları güzellikle tutun veya güzellikle ayırın ve içinizden iki adil erkeği şahit tutun! Şahitliği de Allah için yapın! Bu size söylenenleri duydunuz, bununla Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimselere öğüt verir. Her kim de Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu sağlar."³⁷⁶

Kur'an Kerîm boşamadan bahsederken, içinizden iki adil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın.³⁷⁷ Ayetine de yer vermiştir. Talâktan bahs ederken Buhârî ve Ebû Davud'dan nakl edilen hadislere göre boşamada şahitlerin bulundurulmasını istemektedir. İşte bu delillere istinaden Şia'nın İmâmiyye ve İsmâiliyye kolları "iki adil şahit huzurunda yapılmayan boşama geçerli değildir."³⁷⁸ Hükümünü benimsemişlerdir.

Sahabeler'den Hz. Ali, İmran b. Husayn ve tabiinden İmâm Bakır, İmâm Sadık ve bunların soyundan gelen İmamlar ve Ata ve İbn Sirin gibi fakihlere göre boşamada iki adil şahidin bulunması talâkın sıhhat şartlarındandır, buyurmaktadırlar.³⁷⁹

İmamiyye'ye göre boşama esnasında adaletli iki erkeğin şahit olarak bulundurulması hem de Kur'an'ın emirlerinden biridir. Mezhep alimlerince Kur'an'ın nehyleri fesada delalet ettiği gibi emirlerde vücûba delalet eder.³⁸⁰ Bu bağlamda (واشهدوا)

³⁷⁶ et-Talâk, 65/2.

³⁷⁷ et-Talâk, 65/2.

³⁷⁸ Karaman, I, s. 309-310.

³⁷⁹ Seyyid Sabık, *Fıkhü'l-Sünne*, Kahire 1993, II, 230; Sübhâni, *Fıkhü Ehli Beyt*, s. 81.

³⁸⁰ Müfîd, Ebû Abdullah Muhammed, *el-Fusûlu'l-Muhtâra*, Kum 1980, s. 222, Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasan *el-Udde fi Usuli'l-Fıkh*, Kum 1996, I, s. 175-176.

(ذوى عدل منكم) adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun.³⁸¹ Aynı zamanda emirdir ve şahitlerin her ikisinin erkek olmasına delalet eder.³⁸²

Boşama esnasında şahit bulundurmanın müstehap olduğu kanaatinde olan Hanefiler göre ayette mevcut bulunan şahit bulundurma emri, tavsiye niteliğindedir.³⁸³

İbn Abbas ve Süddî'ye göre, ayette zikri geçen "... şahit tutunuz.." emri hem talâk, hem de ric'atla alakalı bir emirdir.³⁸⁴ İbnü'l Humâm'a göre de muamelelerde ve nikâh, talâk, vekalet, havale, vakıf, vasiyet, ric'at gibi konularda şahit bulundurmak gerekir.³⁸⁵

Sahabelerden Hz. Ali, İmran b. Husayn, tabiinden Ata, İbn Sirin, İmâm Muhammed Bakır, İmâm Câferi Sadık ve Ehlîbeyt imamlarından olan çocuklar ve Tabersî gibi diğer Şîâ alimleri, İsmâiliyye alimleri ve İbn Hazm'a göre şahitlerin huzurunda yapılmayan boşamalar geçerli değildir. Kim böyle bir tasarrufta bulunursa Allah'ın sınırlarına tecavüz etmiş olur.³⁸⁶

Bu itibarla zikri geçen alimler, ayetteki "...iki adil şahit getirin.." emrinin biri önceki ayette zikri geçen " Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda ..." İfadesine bağlı olarak vucup ifade etmesinden hareketle, boşanma esnasında şahitlerin bulundurulmasının manasını vacip olduğu kanaatindedirler.³⁸⁷ Bûharî de Sahihinde boşama esnasında iki adil şahit bulundurma sünnet üzere boşamanın bir gereği olduğunu ifade etmektedir.³⁸⁸

و عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قَدِمَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عِ بِالْكَوْفَةِ- فَقَالَ إِنِّي طَلَّقْتُ امْرَأَتِي بَعْدَ مَا طَهَّرْتُ مِنْ مَحِيضِهَا- قَبْلَ أَنْ أَجَامِعَهَا فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع- أَشْهَدْتُ رَجُلَيْنِ ذَوِي عَدْلٍ كَمَا أَمَرَكَ اللَّهُ- فَقَالَ لِمَا قَالَا أَذْهَبَ فَإِنَّ طَلَّاقَكَ لَيْسَ بِشَيْءٍ.

Muhammed b. Müslim, Hz. Ali'den gelen rivayete göre talâkla ilgili şöyle buyurmaktadır: Bir adam Küfe'de Hz. Ali'den kendisine talâk hakkında soru soran

³⁸¹ et-Talâk, 65/2.

³⁸² Müfîd, *el-Fusulu'l-Muhtâra*, s. 222; Tûsî, *el-Udde*, I, s. 175-176.

³⁸³ Kurtubî, XVIII, s. 107-108.

³⁸⁴ Taberî, ebî Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân te'vili âyi'l-Kur'an*, Mısır 1654, XXVIII, s. 136-137; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr li'l-İmâm Fahrur Râzî*, Mısır tsz, XXX, 34; Kurtubî, XVIII, 157.

³⁸⁵ İbnü'l-Humâm, VI, s. 450-451.

³⁸⁶ İbn Hazm, VI, 456; Muğniyye, *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, VI, 12.

³⁸⁷ Cessâs, III, 456; İbn Kesîr, IV, 379; Alûsî, XXVIII, 134; Seyyid Sabık, *Fikhu's-Sünne*, Kahire 1993, II, 258.

³⁸⁸ Bûharî, Talâk, 1, VI, 163.

kimseye “ Allah’ın sana emrettiği şekilde iki adil erkeği şahit tutun mu? deyince adam hayır cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Ali “git karına dön senin boşamanla boşama meydana gelmemiştir” buyurmuştur.³⁸⁹

Abdurrezzak, Atadan rivayet ediyor: Nikâh akdi, talâk ve ric’atte şahidin bulunmasıyla yapılıyor. İmran b. Husayn’dan bir adam karısını şahitsiz boşamış ona tekrar dönmüş, soru sorunca, cevap veriyor kötü bir iş yapmış, bid’i bir talâk etmiş ve ricâtında ise sünnete uymamıştır. Bunun talâk yapmasında ve ric’atında şahidin bulunmasının vacip olduğunu ve bu yaptığı işin tövbe etmesi gerekiyor.³⁹⁰

وَعَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضِيلِ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ الْكِنَانِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ طَلَّقَ بِغَيْرِ شُهُودٍ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ.

İmâm Sadık’tan gelen rivayete göre şöyle buyurulmaktadır: Şahit olmadan talâk geçerli olmaz. Yani şahitsiz talâk batıldır.³⁹¹

Sünnetten de İmran b. Husayn’ın, karısını boşayan iddet bitiminden dönüş yaparak onunla zevci ilişkisinde bulunan ve boşamayı ne de ona döndüğünü şahit getirmeyen bir kimse hakkında sorulan soru “ sen Peygamber’in sünnetine aykırı olarak boşamışsın ve yine onun sünnetine aykırı olarak dönmüşsün. Onun boşandığını da kendisine döndüğünü de şahitledir. Bir daha böyle yapma” şeklinde verdiği cevap delil olarak kullanılmaktadır.³⁹²

3.2. ŞARTA BAĞLI BOŞANMA

Cumhur alimlerine göre boşamanın şarta bağlanması durumunda şart ne zaman gerçekleşirse o zaman boşanma meydana gelir. Çünkü boşama yetkisine sahip bulunan erkek, boşanmayı şarta bağlamıştır. Şartın tahakkuku ile de ayrılık meydana gelir demektedirler.³⁹³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحْلِي الصَّيِّدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ .

³⁸⁹ Kuleynî, Kafi, VI, 64; Kummî, el-Fakih, III, s. 367; Tûsî, Tehzibu'l-Ahkâm, VII, 44; Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 28.

³⁹⁰ Süyûtî, *ed-Dürriül Mensur*, VI, 232; Sübhânî, *Fıkhı Ehli Beyt*, s. 83.

³⁹¹ Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 27; Yezdi, III, s. 387-388.

³⁹² Ebû Dâvûd, Talâk, 5, II, s. 637-638; İbn Mâce, Talâk, 5, I, 625.

³⁹³ Mergînânî, I, ss. 251-254.

"Ey iman edenler, sözleşmelerinizi yerine getiriniz! İhrama girdiğinizde avlanmamayı helal saymamanız şartıyla size, şu okunacak olanların dışındaki hayvanlar helal kılındı. Şüphesiz ki, Allah istediği hükmü koyar."³⁹⁴

İmâmiye'ye göre yemin veya şart niyetiyle söylenen talâk lafzı ile, üzerinde talik edilen şey meydana geldiği zaman ayrılık meydana gelmez. Çünkü talâk ve yemin ancak Allah'ın emr ettiği tarzda gerçekleşir. Allah'ın isminden başka bir şeyle yemin etmek caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s) bir hadisinde " kim yemin etmek isterse ancak Allah'ın ismiyle yemin etsin"³⁹⁵ buyutmuştur. Buna göre Allah'ın adı anılmadan yapılacak olan yeminler yemin olarak kabul edilmez. Ayrıca şarta bağlı yeminin vaki olacağına dair ne bir ayet ne de bir hadis bulunmaktadır.³⁹⁶

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ مَنْ اشْتَرَطَ شَرْطًا - سِوَى كِتَابِ اللَّهِ فَلَا يَجُوزُ ذَلِكَ لَهُ وَلَا عَلَيْهِ.

Tûsi Tehzîb kitabında şöyle ifade ediyor, Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: " Her kim Allah (c.c) kitabına uymayan bir şeyi şart koşarsa bu onun ne lehine ne de aleyhine caiz olur."³⁹⁷

Hız. Ali, İkrime, Tavus ve Şureyh'e göre şarta bağlanan boşama ister yemin şeklinde olsun, ister başka şekilde olsun boş bir şeyden ibarettir geçerli değildir.³⁹⁸ Şafî'nin ashabından Ebû Muhammed b. Hazm ile Ahmed b. Yahya b. Abdülaziz de boşama niyetiyle de olsa şarta bağlı boşamaların her türlüşününün geçersiz olduğunu söylerler.³⁹⁹

Maliki, Şafî, İmameye ve Hanbeliler göre, şart sahihtir, eğer tersine vaki olursa şart eden, feshedip etmemesinde muhayyerdir. Hadis-i şerife göre: "Müslümanlar koştukları şarta saygı gösterirler."⁴⁰⁰ Böyle şartlar akdin vaki olmasına mani değildir. Kitap ve Resulullah'ın sünnetine aykırı değildir. Yani ne helalî haram ediyor ve ne haramı helal ediyor.⁴⁰¹

³⁹⁴ el-Mâide, 5/1.

³⁹⁵ Buhârî, *Menâkibu'l-Ensâr*, 26, IV, 235, Edeb, 74, VII, 98.

³⁹⁶ Karaman, I, ss. 1008-112, Acar, s. 257.

³⁹⁷ Tûsî, *Tehzîb*, VII, s. 373; Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXI, 297.

³⁹⁸ Şeltût-Sayîs, ss. 108-112,

³⁹⁹ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 257.

⁴⁰⁰ Kuleynî, *Kâfî*, V, 169; Tûsî, *Tehzibu'l-Ahkâm*, VII, 22.

⁴⁰¹ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 336.

3.3. BOŞAMA VE BOŞANMADA EHLİYET ŞARTI

İslâm hukukunun meşru kıldığı sınırlar içerisinde evlilik birliğine son verebilme hakkına sahip bulunan kocanın, karısını boşamasının geçerli olabilmesi, bir takım şartlara bağlı kılınmıştır. Bunların bir kısmında ittifak edildiği halde diğer bir kısımda ihtilaf bulunmaktadır.⁴⁰²

3.3.1. Boşayanın Akıllı ve Ergin Olması

Koca akıllı olmalıdır. Dolayısıyla mecnunun, baygın, akli giderilen hastalık (mübersem) talâkı vaki olmaz.⁴⁰³

Kişinin baliğ olması ya buluğ alametlerinin ortaya çıkmasıyla veya bu alametler görülmemiş ise İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre on beş yaşının tamamlanmasıyla söz konusu olur. Bu dönemde kişi için tam eda ehliyeti sabit olur. Diğer hususlardaki bütün şer'î mükellefiyetlere ait hitabın muhatabı sayılır, yaptığı bütün sözleşmeler ve diğer hukuki tasarruflar geçerli olur.⁴⁰⁴

Ebû Hanife'ye göre, köle on sekiz yaşında ve cariye on yedi yaşında baliğ olur.⁴⁰⁵ İmâmiyye göre, köle on beş yaşında ve cariye dokuz yaşında baliğ olur.⁴⁰⁶

Tasarruflar ancak buna ehil olanların fiil ve sözleri ile geçerli olur. Bunun için kişinin akıllı ve buluğa ermiş olması gerekir. Talâk meselesinde de zararı faydalı olandan ayırabilmek için şahsın aklının tam olması gerekir. Mümeyyiz çocukların akılları ise bu konuda kifayet etmez.⁴⁰⁷ Kısaca tercih söz konusu olmayacak olan, uygun şahısların, baygın olanların, akılda bir arıza meydana gelmesi, akıl hastası olan kimselerin, mübersem olanların ve medhuş'un boşamaları vaki olmaz.⁴⁰⁸ İmâmiyye mezhebi ise akıl, baliğ, irade ve niyeti, bunlarla beraber buyurmaktadırlar.⁴⁰⁹

⁴⁰² Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 260.

⁴⁰³ Kuleynî, *Kâfi*, VI, 126; Merdâvî, VIII, 432.

⁴⁰⁴ Şa'ban, s. 252.

⁴⁰⁵ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü 'ş- Şahsiyye*, s. 337.

⁴⁰⁶ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 300.

⁴⁰⁷ İbnü'l-Hümâm, III, s. 343-344.

⁴⁰⁸ Dâmâd, I, 385; Bilmen, II, s. 193.

⁴⁰⁹ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 409.

3.3.2. Sefihin Boşaması

Sefih, yani malını boşuna yere sarf eden, harcamalarında israf eden kimse, mali sonuçları olan tasarruflar açısından muamelelerinde mümeyyiz küçük gibidir.⁴¹⁰ Malın bu ölçüde israf olunması ister hayır yönünde ister şer yönünde olsun vasıfları zikredilen şahıslar sefeh sayılmıştır.⁴¹¹

Hacr, mali tasarruflarda söz konusu olduğu için sefih olma kişinin ehliyetini ortadan kaldırmaz. Sefih, tam ehliyet sahibidir. Bu itibarla sefih şayet baliğ ise insanlara olan borcundan dolayı hapsedebileceği gibi talâk, azat etmek, nezir, yemin gibi konularda da sözü itibar edilir.⁴¹²

Sefih, akli melekelerinde noksanlık olmayan, ancak akli selime göre tedbirli davranmayan kişi olduğundan ibadetlerin tamamında mükelleftir. İslâm hukukçuların tamamına göre de işlediği suçlardan dolayı cezai sorumluluğu tam olduğundan mali tasarrufların dışında bütün hukuki tasarruflarının geçerli sayılması ve mahcur olmaması gerekir.⁴¹³ Dolayısıyla Ehli Sünnet alimlerinin ittifakı ile sefih, evlilik yapabildiği gibi mali tasarruflardan olmayan evlilik akdini de sona erdirebilir.⁴¹⁴

İmâmiyye'ye ve Ata Tabiin gibi alimlere göre sefihin boşaması ancak velisinin izin ile mümkün olabilir. Çünkü bu durum, kesinlikle zarara sebep olan bir tasarruftur.⁴¹⁵

Hanefî, İmâmiyye, Şafîlere göre: Sefihin velisinin izni olmadan evlenme akdi sahih değildir.⁴¹⁶

3.3.3. Akıl Hastasının Boşaması

Ne yaptığını ve ne söylediğini bilmeyen şahıs olan mecnun akli bozuk ve temyizden yoksun olduğundan, tasarruflar ve fiillerindeki hüküm, mümeyyiz olmayan küçük çocuğun hükmü gibidir. Mecnun olanlar hakimın kararına bağlı olmadan mahcur

⁴¹⁰ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 263.

⁴¹¹ Şa'ban, s. 60.

⁴¹² Bilmen, II, 194.

⁴¹³ Zuhaylî, VII, 367.

⁴¹⁴ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 264.

⁴¹⁵ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 410; Zuhaylî, VII, 367.

⁴¹⁶ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 323.

olduklarından delilik anında itibaren sözleri geçerli değildir.⁴¹⁷ Bununla beraber her hangi bir hastalığın sebep olduğu akıl bozukluğu geçerli sebepten sayılmamıştır.⁴¹⁸

Bu bakımdan mecnun olanlar boşamanın ne olduğunu bilmeyen bir çocuğa benzediklerinden ve Hz. Peygamber'in "buluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, kendine gelinceye kadar deliden" hadisi gereğince mükellef olmadıklarından, boşamalarının muteber kabul edilmemesi gerekir.⁴¹⁹ İmameye mezhebine göre ise mecnunun talâkı geçerli değildir.⁴²⁰

3.4. İRADENİN SAKATLANMASI

3.4.1. Öfke ve Gazap Halide Boşama

İslâm hukukçuları, mutlak bir talâk işleminde talâkı veren kocada genellikle bülûğ, akıl, boşama kastı ve irade hürriyeti gibi koşulların bulunmasını gerekli görmüşlerdir.⁴²¹ Resulullah'ın "İğlak" halinde ne boşama ne de azat etmek olur.⁴²² Bu kelime bazı fakihlere göre akıl hastalığı, Şafî, Mâlik ve Hanbeli fakihlerinin çoğu, İmâm Gazali, İbn Kuteybe, Hattabi gibi bazı alimlere göre de zorlama anlamına gelmektedir.⁴²³

Kişi aşırı derecede sinirlendiği zaman talâkı geçerli olmaz. Mesela ne yaptığının ne söylediğinin farkında olmayacak derecede kızan veya sözlerinde ve hareketlerinde tutarsızlık olacak derecede sinirlenen kişinin talâkı geçerli olmaz. Bu halin kendisinde nadir görülmesi şarttır. Kişi ne söylediğini idrakinde ve şuurunda olmaya devam ederse talâkı vaki olur. Kişiden meydana gelen talâka çoğu zaman bu hal görülür. Çünkü sinirli insan bu halde kendinden meydana gelen dinden çıkma, adam öldürme, haksız yere başkasının malını alma, boşama ve diğer söz ve hareketlerinden sorumludur.⁴²⁴

⁴¹⁷ Zeydan, s. 79-80.

⁴¹⁸ Sistânî, *Minhâcu's-Sâlihîn*, Kum 1996, III, 83.

⁴¹⁹ Buhârî, Talâk, 11, VI, 169; İbn Mâce, Talâk, 15, I, 658; Nesâî, Talâk, 21, VI, 156.

⁴²⁰ Muğniyye, *el-Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, s. 409.

⁴²¹ Zeydân, Abdülkerim, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-Mer'e*, İstanbul, 1979, VII, 361; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 289; Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ahkamu'l-üsre fi'l-İslam*, Beyrut, 1983, ss. 482-484; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletühü*, VII, ss. 361-364; Şa'bân, *el-Ahkâmü's-Şer'iyye il'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, s. 404.

⁴²² Ebû Davûd, talâk 8, II, s. 642-643; İbn Mâce, Talâk, 16, I, s. 659-660; Ahmed b. Hanbel, VI, 276.

⁴²³ İbn Kayyim, *Zâdü'l Me'âd*, V, 210; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, VI, 236; Azîmâbâdî, VI, 262.

⁴²⁴ Zuhaylî, IX, 290.

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَ عَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَ اعْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا وَ ارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ .

Kur'an-i Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Allah, kimseye gücünün ötesinde bir teklifte bulunmaz. Herkesin kazandığı yararına, yüklendiği günahı zararınadır. Ey Rabbimiz, eğer unutarak veya yanılarak yaptıkça, bizi sorgulama! Ey Rabbimiz, bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi, ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz bize gücümüzün yetmediğini yükletme, günahlarımızı affet, bizleri bağışla ve bize acı! Sensin Mevla'mız! Bizi, seni tanımayanlara karşı yardımınla zafere eriştir, kahr olsun kâfirler!"⁴²⁵

Akıl ve şuuru gidermeyen veya sözün mahiyetini idrak etmeye engel olmayan sinirlenmenin bulunması halinde vaki olacak talâk ittifakla muteberdir. İhtilaf edilen, şuur ve iradesi tam anlamı ile giden ancak bilinci tamamen yok olmayan ve öfkenin nihayete ermesinden sonra da pişman olan kimsenin gazap ve sinirlenmesi halinde verdiği talâk hakkındadır ki bu da bir tür ikrahtır ve kişinin istemediği bir geleceği düşmesidir.⁴²⁶ Bu tarzda gazap ve ikrah halinde vaki olan şuursuz ve iradesiz boşamaya Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Ata, Tavus, Cabir b. Zeyd, Ömer b. Abdulaziz, Hsanu'l-Basri, Mücahid, Şurayh, Kasım, İmâm Mâlik, İmâm Şafîi, Evzai, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye gibi imamlarla Câferiler ve Zahiriler itibar etmemişlerdir.⁴²⁷

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّعْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبْتُمْ قُلُوبُكُمْ وَ اللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ.

Kur'an-i Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Allah (c.c), sizleri yeminlerinizdeki "lâğv"dan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalplerinizin azmettiği yeminler yüzünden muaahaze eder. Alla (c.c), çok bağışlayıcı, çok halimdir."⁴²⁸

Sahabelerden İbn Abbas öfkeli şahsın yeminini geçersiz sayar ve zikr edilen ayeti buna delil olarak gösterir.⁴²⁹ Tabiinden Tavus b. Keysân da kızgınlık halinde

⁴²⁵ el- Bakara, 2/286.

⁴²⁶ İbn Kayyim, Zâdü'l-Me'âd, V, 215.

⁴²⁷ Tûsî, VIII, s. 50-51; Hattâbî, III, 209.

⁴²⁸ el-Bakara, 2/225.

⁴²⁹ İbn Cerîr, et-Taberî, *Câmiu'l- Beyan*, Kahire 1968, II, s. 409; Beyhakî, X, 49.

edilen her türlü yemin için kefarete gerekmeyeceğini söyler ve bu ayeti görüşlerine delil getirir.⁴³⁰

İbn Abbas'tan (r.a) şöyle bir rivayet nakledilir: (الطلاق عن وطر) talâk istek ve ihtiyaca binaen, köle azadı da sırf Allah rızasını kazanma gayesiyle yapılır. Görüldüğü üzere İbn Abbas, talâkın geçerliliğini bir ihtiyaç ve gerekçeye dayandırır. Oysa kızgınlık ve öfke halinde hanımını boşayan kimsenin geçerli ihtiyaç gerekçesi bulunmaz. İbn Abbas talâk konusunda böyle düşünürken farklı konularda benzer rivayetler hem İbn Abbas'tan hem de diğer sahabilerden nakl edilir, kızgınlık halindeki yeminler geçersizdir.⁴³¹

İğlâk, dilde kapamak, kilitlemek demektir. Kızgınlık esnasında sahibine sağlam düşünme kapısını kapatır. Bundan dolayı kızgınlık iğlâk denmiştir. Kişi kızınca aklı karışır dolayısıyla sarhoştan, bir işe zorlanandan daha kötü bir duruma düşer, istemediği şeyi söyler. Bundan dolayı İbn Abbas boşama ancak boşayanın gönülden niyeti ile olur demiştir. Öfke veya gazap, sahibini temyiz gücünden mahrum bırakan bir infial olduğundan öfkeli şahsın sözleri muteber kabul edilmez. Bu itibarla bazı fakihlere göre, şayet öfke yeryüzü ile semayı birbirinden ayırmayacak, ne dediğini bilmeyecek derecede akıl ve anlayışını etki altına alırsa, sözlü tasarrufları ile birlikte boşanması da muteber kabul edilmez.⁴³²

İbn Abidin, medhuş ile öfke halini birlikte mütalaa etmekte olup bunların söylediklerini bilmeyecek hale gelmiş olmalarının önemli olmadığı, tersi hezeyanın fazla olması ve ciddi ile şakayı karıştırmalarının kifayet edeceğini ifade eder. Medhuş ve benzerleri hakkında fiil ve sözlerinde anormalliğin fazla olmasına göre hüküm vermek gerektiğini, yaşlılıkla, hastalıktan veya ani bir musibetten dolayı şuurunu kaybeden kimselerin fiil ve sözlerindeki anormallik göz önüne alınarak bu söz ve fiiller birlikte ve isteyerek söylemiş veya yapmış olsalar dahi söyleyen sözlerin sahih bir idraktan türemediği görüşünden hareketle bu söz ve fiiller itibar edilmez, demektedir. Çünkü talâkın vaki olmasının şartlarından birisi de kişinin sarf ettiği sözleri ve gayesini

⁴³⁰ Taberî, *Câmiu'l- Beyan*, II, 409.

⁴³¹ Taberî, *Câmiu'l- Beyan*, IV, 438.

⁴³² Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 268.

bilmesidir. Dolayısıyla cinnetin kısımlarından birisi olarak görülen medhuşun boşamasının muteber olmamasının en uygun anlayış tarzı olması gerekir.⁴³³

“İğlâk” kelimesini öfke ve gazap olarak izah edenlere göre kızgınlık sebebiyle şuur ve irade bulunmadan vaki olacak talâk muteber olmamalıdır. Çünkü boşama yetkisine sahip olan şahsın akıl ve baliğ olması gerektiğinde ittifak edilmiştir. Akıl ve buluğ, eda ehliyetini tamamlayan ve tasarrufların sıhhatine neden olan hususlardandır. Bu itibarla ne dediğini bilmeyecek tarzda sinirli veya öfkeli olan bir şahsın hanımını boşamasının, bilincini kaybetmiş deli veya mecnuna kıyas edilerek muteber olmadığını söylemek Kur’an’ın ruhuna uygun bir görüş olacaktır. Öfkenin belli bir zamanı bulunmadığı, her zaman ortaya çıkabilmek durum olduğu dikkate alınır, talâk için belirlenen süre içinde öfke ile vaki olan talâkın dahi öfke halinde vuku bulunması halinde geçersizliğini savunmak mümkündür. Zira süre şartı gerçekleşmiş olsa dahi talâkın cevazının ön şartı olan bilincin bulunmaması talâkın sıhhatine engeldir.⁴³⁴

أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَلْمَةَ الْعَنْزِيُّ، ثنا عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدِ الدَّارِمِيِّ، ثنا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا أَبُو صَفْوَانَ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ سَعِيدِ الْأَمْوِيِّ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا طَلَاقَ وَلَا عَتَاقَ فِي إِغْلَاقٍ.

Aişe (r.a), Peygamber efendimizden şöyle buyurmaktadır: Öfke halinde ne köle azat etme, ne de boşama vardır.⁴³⁵

İradeyi sakatlayan bir diğer husus öfke ve gazap halidir. Ne dediğini bilmez hale getiren öfke sonucunda meydana gelen boşama İmamiyyenin ittifakı ile muteber değildir.⁴³⁶ İmâm Sadık’tan gelen rivayete göre ise, “الاعلاق اكراه ولا طلاق ولا عتاق في اغلاق” öfke halinde ne köle azat etme, ne de boşama vardır, iğlâk ikrahtır,⁴³⁷ buyurulmaktadır.

3.4.2. İkraha Altında Boşama

İkraha, bir kimseyi tehdit etmek suretiyle hukuken yapmakla mükellef olmadığı bir işi yapmaya zorlamak demektir.⁴³⁸ Ayrıca tehdidin öldürme, yaralayıcı biçimde vurma, uzun dönem hapis, çok miktarda malın alınması, vatandan ihraç, bir organı yok

⁴³³ İbn Abidîn, III, 427.

⁴³⁴ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 271-272.

⁴³⁵ Hakim, Neyşabûrî, *el-Müstedrek*, II, 217.

⁴³⁶ Beyâzî, Ali b. Yusuf en-Nebâtî, *es-Siretu'l-Müstekîm*, Necef 1964, III, 214.

⁴³⁷ Tûsî, *Kitabu'l-Hilâf*, VI, 479.

⁴³⁸ Şa’ban, s. 255.

etme vb. hususları ihtiva etmesi gerekir. Buna göre, önemli olmayacak şekilde dövme, kısa süreli hapis, sövme, az miktarda malın alınması gibi kusurlu ikrah olarak kabul edilmezler.⁴³⁹

Cumhura göre mükrihin talâkı geçerli değildir, çünkü onun talâk kastı yoktur. O sadece bu tehdit savuşturmayı kastetmiştir. Hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: “ Allah (c.c) benim için ümmetimin hatasını, unutmamasını ve tehdit altında yaptığını affetti.” Ayrıca “İğlakta talâk olmaz” hadisi tehdit altında talâk geçerli olmaz, demektir. Delili kuvvetli olduğu için bu görüş tercih edilir.⁴⁴⁰

وَعَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: كُلُّ طَلَّاقٍ جَائِزٌ إِلَّا طَلَّاقَ الْمَعْتُوهِ أَوْ الصَّبِيِّ - أَوْ مَبْرَسَمٍ أَوْ مَجْنُونٍ أَوْ مُكْرَهٍ.

İmâm Sadık'tan gelen rivayete göre ise şöyle buyurmaktadır: Bunak, çocuk, muberssem, mecnun ve mükrehden başka bütün talâklar caizdir.⁴⁴¹

Hanefilerin göre mükrehin talâkı geçerli sayılır, çünkü o şakadan söyleyen gibi gelecek sonuca razı olmasa da talâk vermeyi kastetmiş demektir. Şaka ile söyleyenin talâkı ise geçerlidir. Hadis-i şerifte: “ Üç şey vardır ki bunların ciddisi de ciddi şakası da ciddidir, bunlar: Nikâh, talâk ve riç'attır.”⁴⁴²

Zikr edilen şartların oluşması halinde İbn Ömer, İbn Abbas, İbn Zübeyr, Cabir b. Semure, İkrime, Hasanu'l-Basri, Cabir b. Zeyd, Şurayh, Ata, Tavus, Ömer b. Abdülaziz, Evzai, Mücahid, Salim, Kasım, İshak, Ebû Ubeyd, Dahhak, İmâm Şafî, İmâm Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Davud ez-Zahiri ve İbn Hazm alimlere ve İmâmiyye mezhebine göre ise mükrehin talâkı muteber değildir.⁴⁴³

Câferî mezhebine göre talâkta ihtiyar şartı, kocanın hür iradesini kullanarak hiçbir tehdit altında kalmadan arzusu ile karısını boşamasıdır.⁴⁴⁴ Câferî fikhında hakimnin kişiyi borcunu ödemeye zorlaması dışında mükrehin talâkı dahil her türlü tasarrufu geçersizdir.⁴⁴⁵

⁴³⁹ Merdâvî, VIII, 4409.

⁴⁴⁰ Zuhaylî, IX, 291.

⁴⁴¹ Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 81.

⁴⁴² Zuhaylî, IX, 291.

⁴⁴³ Abdürrezzâk, VI, ss. 406-410; İbn Hazm, XI, 524; Beyhakî, VII, s. 357-358; İbn Rüsd, II, 67; İbn Kudâme, VIII, 259; Kurtubî, X, 184; İbnü'l Hümâm, III, 344; Şirbînî, III, 289; Merdâvî, VIII, 439.

⁴⁴⁴ Humeynî, *Tevzihu'l-Mesâil*, s. 357.

⁴⁴⁵ Hillî, İbnu'l-Mutahhar, *Nehcu'l-Hakk ve Keşfu's-Sıdk*, Kum 1986, s. 531.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَ لَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ
غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ.

Zira Kur'an'da: “ Her kim Allah’a küfredirse kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan başka ve kim küfre göğsünü açarsa, onların üstüne kesinlikle Allah’tan bir gazap iner ve onlara büyük bir azap vardır.” Buyurulmaktadır.⁴⁴⁶ Hz. Peygamber (s.a.s)’de “ Şüphesiz Allah ümmetimin hatasını unutmasını ve tehdit altında yaptığını affetti buyurmuştur.⁴⁴⁷

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ ثَوْرٍ، عَنْ عَبْدِ بْنِ أَبِي
صَالِحٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، قَالَتْ: حَدَّثَنِي عَائِشَةُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا طَّلَاقَ، وَلَا عَتَاقَ
فِي إِغْلَاقٍ»

Aiş'e'den gelen rivayete göre Peygamber (s.a.s)'tan şöyle buyurmaktadır: “Zorlama altında ne boşama olabilir ne de azat etmek, iğlak halinde boşama ve köle azadı muteber değildir.⁴⁴⁸

Naslarda zikri geçen ifadelerin mükrehin sözleri ile ilgili olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü adam öldürmek, malını telef etmek gibi ikrah halinde de yapılması mubah olmayan fiiller vardır ki mükreh bu fiilleri işlediğinde cezalandırılır. Alimler başkasını öldürmeye zorlanan kişinin onu öldürmek, dövmek veya bunlara benzer bir şekilde hareket ederek saygısızlık yapamayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Mükrehin bu durumda maruz kaldığı sıkıntıya sabretmesi gerekir. Başkasına karşılık kendini kurtarması, onun için helal olmaz.⁴⁴⁹ Bu da mükrehin söz ve fiillerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu farklılık şundan kaynaklanmaktadır. Fiiller işlendiğinde onun sonucu kaldırmak mümkün olmaz. Sözler ise bunu aksinedir. Zira o sözleri menzilesinde kabul etmek mümkündür.⁴⁵⁰

وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ لَا
يَجُوزُ الطَّلَاقُ فِي اسْتِكْرَاهٍ- وَ لَا تَجُوزُ يَمِينٌ فِي قَطِيعَةِ رَحِمٍ- وَ لَا فِي شَيْءٍ مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ- وَ لَا يَجُوزُ عِتْقٌ فِي
اسْتِكْرَاهٍ- فَمَنْ حَلَفَ أَوْ حَلَفَ فِي شَيْءٍ مِنْ هَذَا وَ فَعَلَهُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ- قَالَ وَ إِنَّمَا الطَّلَاقُ مَا أُرِيدَ بِهِ الطَّلَاقُ مِنْ غَيْرِ

⁴⁴⁶ en-Nahl, 16/106.

⁴⁴⁷ İbn Mâce, Talâk, 16, I, 659; Beyhakî, VII, 357.

⁴⁴⁸ Ebû dâvûd, Talâk, 8, II, s. 642-643; İbn Mâce, Talâk, 16, I, s. 659-660.

⁴⁴⁹ Kurtubî, X, 183.

⁴⁵⁰ İbn Kayyim, V, s. 205-206.

اسْتِكْرَاهٍ- وَ لَا إِضْرَارَ عَلَى الْعِدَّةِ وَالسُّنَّةِ عَلَى طَهْرٍ- بغيرِ جَمَاعٍ وَ شَاهِدَيْنِ فَمَنْ خَالَفَ هَذَا- فَلَيْسَ طَلَّاقُهُ وَ لَا يَمِينُهُ بِشَيْءٍ- يُرَدُّ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

İmam Sadık'tan gelen rivayette şöyle buyurulmaktadır : Zorlama altında yapılan boşama caiz değildir. Zorlama altında köle azat etmek de caiz değildir. Akrabalık ilişkilerini kesmeye veya Allah'a isyan mahiyeti taşıyan her hangi bir şeye yemin etmek caiz değildir. Talâk kişinin zorlamadan kendi isteği ile yapacağı bir şeydir. İki şahit, temizlik anında cima etmeden iddeti gözetilerek yapılan Sünni talâkta zorlama yoktur. Kim buna karşı çıkarsa onun yemini de talâkı da hükümsüzdür ve Allah'ın kitabına döndürülür.⁴⁵¹

Bir kısım Sahabeler mükrehin talâkının vaki olmayacağını söylemekle muhalefet edene bulunmadığından konu hakkında icmânın vaki olduğu söylenebilir. Ayrıca mükrehin talakını, ikrah sonucu irtidat eden şahsın durumuna kıyaslamak da mümkündür. İkraha sebebiyle irtidat eden bir kimsenin İslâm'dan çıktığına hükmedilmeyeceği gibi ikrah halinde vaki olan talâk da muteber sayılmalıdır. Ancak zorlanan kimse küfre girmeyi, boşamaya zorlanan da boşamayı murat ediyorsa o zaman ikrahın tasarruflara bir etkisi olmaz.⁴⁵²

Ebû Hanife, Nehai, Sevri, Zühri, Şa'bi, Ebû Kalabe, Said b. el-Müseyyeb, Kadı Şurayh, Abdullah b. Yezd, Katade gibi alimlere göre mükrehin talâkı geçerlidir.⁴⁵³ Zira tehdit edilen kimse boşamaya ehil (akıllı, temyiz yetkisine sahip) iken eşini boşadığından karısını isteyerek boşayan gibi ihtiyaç sebebi ile karısını boşadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla mükreh iki şer arasında kalmış ve bunlardan boşamayı tercih etmiştir. Bu da mükrehin tercih ve kastına delildir. Ancak boşamaya razı değildir. Mükrehin niyetinin bulunmaması şaka ile boşamada olduğu gibi talâkı zedelemes.⁴⁵⁴

Bir de talâk-ı mükrehin muteber olması cumhur tarafından kabul edilmiş ise de lafzı taâkın zevceden ikrahla sadır olduğu hâkim huzurunda sabit olduktan sonra ona şer'an birçare bulmaktan âciz kalmak muvafık-ı maslahat olmadıktan başka emsalını teşvik etmek demektir.⁴⁵⁵

⁴⁵¹ Kuleynî, *Kâfi*, VI, 127; Tûsî, *Tehzib*, VIII, 74; Âmilî, *Vesâilu's-Şiâ*, XXII, 46.

⁴⁵² Sekârâ, İsa Zeki İsa Muhammed, *el-İkrâh ve Eseruhu fi't-Tasarrufât*, Beyrut 1986, s. 165.

⁴⁵³ İbn Kudâme, VIII, 269; Nevevî, *Mecmu*, XVII, 67; İbnü'l-Hümâm, III, 344.

⁴⁵⁴ Mergînânî, I, 230; Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakâik*, s. 195.

⁴⁵⁵ Orhan, Çeker, *Aile Hukuk Kararnâmesi*, İstanbul 1985, S. 77.

Benim kanaatıma göre ise: Hadislerden anlaşıldığı üzere zorlanan insan, talâkı kast etmemektedir. Bu itibarla mükreh nefsinin korumak ve ezadan kurtulmak için boşama lafızlarını telaffuz etmiş olacağından bu şekilde talâkı fasit olup ona itibar edilmez. Her şeyden evvel mükreh, irade ve tercihi olmayan kimsedir. İrade ve ihtiyar ise mükellef olmanın esaslarındandır. Bunların bulunmaması halinde mükellef olma söz konusu olmayacağından mükreh olan kimse tasarruflarından ötürü sorumlu tutulamaz. Zira zorlama ile mükrehin iradesi elinden alınmıştır.

3.4.3. Sarhoş İken Boşama

Sarhoş saçmalayacak dereceye varan, ayıldıktan sonra da sarhoşlu halinde kendisinde sadır olan söz ve hareketlerin farkında olmayan kişidir. Eğer bu kişi zaruret gibi, sarhoş eden bir şey içmek veya tehdit altında içmek gibi haram olmayan bir yolla sarhoş olmuş ise bütün mezheplerin ittifakıyla talâkı vaki olmaz. Haram şeylerle sarhoş olana gelince genellikle sarhoşluk bu yolla olur, meselâ bilerek ve isteyerek içki içmesi, yahut Hanbelilere dışında cumhura göre hiçbir zaruret veya ihtiyaç olmaksızın uyuşturucu alması sonucu sarhoş olması gibi. Dört mezhepte tercih edilen görüşe göre bir ceza olmak üzere onu bu isyandan caydırmak için talâk geçerli sayılır. Çünkü o bu uyuşturucuyu hiç bir zaman zaruret olmadan kendi isteği ile almıştır.⁴⁵⁶

وَعَنْ حُمَيْدِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ سَمَاعَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَا يَجُوزُ طَلَاقُ الصَّبِيِّ وَلَا السَّكَرَانَ.

İmâm Sadık'tan gelen rivayete göre ise şöyle buyurulmaktadır: Çocuk ve sarhoşun talâkı caiz değildir.⁴⁵⁷

İmamiyye nezdinde içki ve içki hükmünde olan bir şeyin alınmasıyla aklın gitmesi yahut akli dengenin kaybolması olan sarhoşluk anında kullanılan talâk hakkı geçersiz olup, sarhoşun ne boşaması ne de köle azat etmesi caiz görülmüştür.⁴⁵⁸

İçki ve benzerlerinin kullanılması sonucunda kadınla erkeği, gökyüzü ile yer yüzünü, annesiyle hanımını birbirinden ayırd edemeyecek durumda olan veya ayıldıktan sonra yaptıklarını hatırlamayan şekilde akli dengesini kaybeden ya da sözlerinde

⁴⁵⁶ Zuhaylî, IX, 290.

⁴⁵⁷ Âmilî, *Vesailu's-Şiâ*, XXII, 78.

⁴⁵⁸ Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el Hasan, *en-Nihâye fi Mücerredi'l-Fıkh Ve'l-Fetâvâ*, Beyrut 1976, s. 509; Hellî, *Şerâi'u'l-İslâm*, III, 12.

karışıklık meydana gelen, konuşurken saçmalayan kimseye sarhoş demektir.⁴⁵⁹ Said b. el-müseyyeb, Cabir b. Zeyd, Şa'bi, Ata, Mücahid, Hasanü'l-Basri, İbn Sirin, en-Nehâi, Sevri, Evzâi, Mâlik, İbn Şübrüme, Hakem, Memun b. Mihran, İbn Vehb, Hsan b. Hasan, Süleyman b. Yesar, Katade, Humejd b. Abdirrahman, İbn Şübrüme, Ebû Hanife, İmâm Muhammed, Ebû Yûsuf, Şafei'nin bir görüşüne ve Ahmed b. Hanbel'in iki görüşünden birine göre olan kimsenin boşaması muteberdir.⁴⁶⁰

Sarhoşun bir kimsenin boşamasının vaki olacağını söyleyen alimlerin delillerini şu şekilde zikretmek mümkündür. Kur'an'da " Ey inananlar! Sarhoşken ne dediğinizi bilene kadar, cünüpken-yolcu olan müstesna gusledene kadar namaza yaklaşmayın..." Buyurulmaktadır.⁴⁶¹ Ayetteki hitap sarhoşlara yapıldığından onlar mükellef olarak kabul edilmişlerdir. Buna göre haram yolla meydana gelen sarhoşluk mükellefiyeti ortadan kaldırmaz.⁴⁶²

Ömer b. Abdulaziz, Kasım b. Muhammed, Ata, Tavus, Rabia, Yahya b. sa'd el-Ensari, Leys b. sa'd, İshak b. Rahuye, Ebû Sever, Abdullah b. Hasan, Ebû Süleyman, İbn Şureyh, Hanefilerden Züfer, Kerhi ve Ebû Ca'fer et-Tahavi, Şafîilerden Müzeni, İmâm Şafîi ve Ahmed b. Hanbelin iki görüşünden birine, İmâmiyye'ye ve İbn Hazm'a göre kasit, şuur ve tam irade bulunmadığından sarhoşun talâkı geçerli değildir.⁴⁶³ Zikri geçen alimlerin delillerini şu şekilde zikr etmek mümkündür...

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا.

Kur'an-i Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de yolcu olmanız hariç, guslünüzü edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz ya da biriniz hacet yerinden gelir veya kadınlara dokunup da su bulamasanız o zaman temiz bir toprağa

⁴⁵⁹ İbnü'l-Hümâm, III, 345; İbn Nuceym, III, 266; Süyutî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, tsz, s. 238; İbn Abidîn, II, 423.

⁴⁶⁰ İbn Rüşd, III, 270; İbn Kudâme, VIII, 255; İbnü'l-Hümâm, III, 279.

⁴⁶¹ en-Nisâ, 4/43.

⁴⁶² İbn Nuceym, III, 226; İbn Abidîn, II, 429.

⁴⁶³ Kuleynî, VI, 126; İbn Hazm, XI, 535; Serahsî, VI, 176; Kâsânî, IV, 179; Mergînânî, I, 230; İbnü'l-Hümâm, III, s. 67-68; İbn Nuceym, III, 266; Muğniyye, *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, VI, 6.

teyemmüm edin, niyetle yüzünüze ve ellerinize sürün. Gerçekten Allah çok affedici ve günahları bağışlayıcıdır."⁴⁶⁴

“ Ey iman edenler! Sarhoş iken ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın” ayeti gösteriyor ki sarhoş ne dediğini bilmez. Ne dediğini bilmeyen kimse ise tasarruflarından sorumlu olmaz. Çünkü o akıl sahibi değildir. Akıl sahibi olmayan kimseler ise muhatap değildir.⁴⁶⁵

Hız. Peygamber de, kendisine gelerek zinadan temizlenmek isteyen Maiz b. Mâlik hakkında, bunda delilik var mı? diye soru sordu. Deli olmadığını haber verince, şarap içtin mi? diye sordu. Orada bulunan bir adam Maiz'in ağzını koklayıp bir şey bulamayınca, sen zina ettin mi? diye sordu. Evet cevabını alınca emir buyurdu ve Maiz recim edildi.⁴⁶⁶ Resulullah, Maiz'in ağzını koklayan şahsın sözüne inanmıştır. Şayet Maiz'in sarhoş söylenseydi belki de onu cezalandırmayacaktır. Bu da bize gösteriyor ki sarhoşluk mükellef olmaya mani olmamaktadır.⁴⁶⁷

Ayrıca Hız. Ali'nin rivayetine göre Hamza, yaşlı develerin böğürlerini yaraladı. Hamza'yı bu fiilden dolayı kınayan Hız. Peygamber, onun sarhoş olduğunu anladı. Sonra Hamza, kendisini kınayan Hız. Peygamber'e siz benim babamın ancak kölesisiniz deyince Resulullah (s.a.s), kendisini muaheze etmedi. Onun sarhoş olduğunu anladığından yanından ayrıldı.⁴⁶⁸ Eğer bu sözü sarhoş olmayan biri söyleseydi dinden çıkmış küfre girmiş olurdu.⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ en-Nisâ, 4/43.

⁴⁶⁵ İbn Hazm, XI, s. 535-536.

⁴⁶⁶ Müslim, Kitabu'l-Hudûd, 5, II, s. 1322-1323; Tirmizî, *Kitabu'l-Hudûd*, 5, IV, s. 36-37.

⁴⁶⁷ İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, V, 209,

⁴⁶⁸ Buharî, Talâk, 11, VI, 168.

⁴⁶⁹ İbn Hazm, XI, 541.

SONUÇ

İslâm hukukunda evlenme hükümleri “nikâh”, boşanma hükümleri ise “talak” başlığı altında incelenir. Bundan dolayı temel fıkıh kitaplarında talak bölümleri, hem kocanın tek taraflı irade beyanıyla yaptığı boşamayı (talak), hem bir bedel karşılığında anlaşarak meydana gelen boşanmayı (muhalea) hem hâkim kararıyla meydana gelen boşanmayı (tefrik) hem de boşama hakkının kadına da verilmesini (tefviz-i talak) ihtiva eder.

Boşama, Allah’ın sevmediği mubahlardan birisidir. Hz. Peygamber (s.a.s)de hadisleri ile bunu onaylamaktadır. Bu anlayıştan hareketle uyum sağlamayan eşlerin birbirlerine mahkûm oldukları anlamını çıkarmamak gerekir. Çünkü gönül birliği olmayan eşlerin, kağıt üzerinde evli kalmalarının pratik hiç kimseye yararı olmayacaktır. Bununla birlikte mecbur kalınmadıkça, bir neden olmaksızın boşanmaya yönelmemek gerekir.

Kur’an-ı Kerîm’de evlilik birliğinin sürdürülmesi için özellikle Müslümanların dinî hassasiyetlerine dikkat çekilir. Bu kapsamda iffete, güzelliğe, iyiliğe, marifet, ihsana, takvaya, Allah’ın sınırlarına riayet etmeye, Allah’a ve ahirete imana daima vurgu yapılır. Aile müessesesinde hem erkeklerin hem de kadınların fedakârlık yapmaları gerektiği belirtilir. Ayrıca hem erkek hem de kadın aileleri, karı-koca arasındaki problemlerin çözümünden sorumlu tutulur. Bütün bunlara rağmen çözüm bulunamazsa, ayrılma en son çare olarak mubah görülür.

Kur’an’da birbirleriyle sükun bulmaları için insanların kadın ve erkek olarak iki ayrı cinsten yaratıldığı beyan buyurulmaktadır. Bunların bir araya gelmeleri neslin devamı için elzamdır. Bununla birlikte birbirlerinden farklı yaratılmış, farklı tabiat, huy ve anlayışlara sahip olmaları sebebiyle, huzurlu bir ortam içerisinde hayatlarını devam ettirmeleri zaman mümkün olmayabilir.

Kadının, kocasını boşama yetkisinin bulunduğu dair naslarda bir hüküm mevcut değilse de mehir ve tazminat talep etmeyi düşünen bir kadın boşanmak için haklı nedenler bulunduğunu kanıtlamak kaydıyla kocası aleyhine boşanma davası açabilecek ve mahkeme kararı ile boşanabilecektir. Boşanmayı haklı kılan bir neden ileri sürmeksizin de almış olduğu mehri iade etmek veya henüz tahsil edilmemiş mehir

alacağından vazgeçmek, tazminat talep etmemek şartıyla boşanma davası da açabilecektir.

Aile içerisindeki geçimsizliklerin kocadan kaynaklanması veya koca da evliliğin gayelerine mani bir takım fizyolojiklerin kusurların bulunması veya kocanın gaip olması veya eşinin nafakasını temin etmemesi halinde kadının, mutazarrır olduğu birliktelikten hakim kararıyla kurtulması mümkündür.

Daha genel bir ifadeyle evliliğin sona ermesi şekillerinde, tarih boyu farklı düşünce ve uygulamaların bulunduğuna şahit oluyoruz. İslam, aile yuvasına önem vermekle beraber, boşanmayı da belli kurallara bağlamıştır. İslam'da, boşanma hakkının alelacele kötüye kullanılmasını önlemek için önlemler alınmıştır. Ancak, ailede durum kötüye gidip düzelmezse ve bir arada yaşamaya imkan kalmamış ise, o zaman boşanma helal kılınmış, fakat bunun da en kötü bir helal olduğu bildirilmiştir. Resulullah (s.a.s): Allah katında en menfur helal (kadın) boşamaktır, demektedir.

İslam'da boşanmaya getirilen bu sınırlamalara rağmen, bir erkek hanımını boşamak isterse belli kurallara uymakla mükellef tutulmuştur. "Ey Peygamber, kadınları boşadığınız zaman onları iddetleri içinde (adetten temiz oldukları sırada) boşayın ve iddeti sayın. Rabi'niz Allah'tan korkun. (Bekleme süresi dolmadan) onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıksınlar. Ancak apaçık bir edepsizlik yaparlarsa başka. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, kendisine yazık etmiş olur. Bilmezsin belki Allah bundan sonra (yeni) bir iş ortaya çıkarır. (Talâk, 65/ 1).

Bununla bağlantılı olarak günümüz uygulamalarında seyr ettiğimiz “ hayız halinde boşama” ve “üç talâkı bir anda kullanma” gibi hususlara bu çerçeveden bakmak gerekir. Halk arasında yaygın biçimde kullanılan ve üç talâk verildiği şekilde mütalaa edilen bu gibi ifadelerin kullanılması halinde, fetva makamında olanların örfen etkisiyle kullanılan ve boşama ifade eden bu sözlerin, ne zaman ve nasıl sarf edildiğini araştırmaları ve hayız halinde meydana gelmişse boşamanın muteber olmadığını, hayız hali dışında vaki olmuş ise, bununla bir talâkın vaki olduğunu söylemeleri, toplum yararına olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) dönemindeki tatbikatlar da bu yöndedir.

Boşamaların muteber olabilmesi için bu yetkiyi elinde bulunduranların akıl, baliğ olması ve boşamaya niyetlerinin bulunması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber

(s.a.s) bir hadisinde “ Ameller niyete göredir” buyurarak bu hususa işaret etmiştir. Çünkü ailenin dağılmasıyla yaşanan acılar genelde ani bir öfke veya bilinçsiz bir tutum ve davranış nedeniyle vuku bulmaktadır. Öfkeli ve şuuru yerinde olmayan insanların hangi konuda olursa olsun, sağlıklı olarak karar verebilmeleri mümkün olmayacağından, akıl, şuur ve mantığı yerinde olmayan, doğru düşünme yeteneğini kaybeden insanlar mecnun hükmünde olacağından, hüküm verme makamında olanların bu tarzda vaki olan boşamaları muteber kabul etmemesi Kur'an ve sünnet hükmüne aykırı olmayacak, aynı zamanda toplumun yararına olacaktır.

İslâm hukuku, meyvesi insan olan aile ağacının uzun yıllar sağlam olarak yaşaması için önemli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin başında karı-koca arasındaki hak ve borçlar dengesinin korunması gelir. Erkeğe, hür iradesi ile boşama hakkı tanıyan İslâm hukuku, bu hakkını rastgele kullanmaması için bazı yollara başvurmuştur. Bunun karşılığında kadına da, erkeğin yüklenmekle mükellef olduğu mehir borcu, karısını boşadığı takdirde vermek mecburiyetinde bulunduğu iddet nafakası ve mesken masraflarını karşılama mükellefiyeti gibi avantajlar sağlamıştır. Kadın, kocasından şikayet eder ve ayrılmak isterse, bu avantajlardan vazgeçmek şartıyla her zaman ayrılma isteğinde bulunabilir. İşte geçimsizlik ve benzeri sebeplerle kadının, söz konusu nikâhtan doğan haklarından vazgeçerek ayrılmayı istemesi, bir "muhâla'a" muamelesidir. Tarih boyunca erkek de, talâk hakkının kendisine yükleyeceği mali mükellefiyetlerden kurtulma imkânı da bulunduğu için, hep karısı ile anlaşarak karşılıklı rıza ile boşanmayı tercih ettiğini görüyoruz.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammad, Muhammed Abduh, *el-A'mâlül-Kâmileti li'l-Îmâmi*, Beyrut 1994.
- Abdul Aziz Amir, *el-Ahvâlü's- Şahsiyye fi's- Şerîati'l İslamiyye*, Kahire 1984.
- Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *Musenef Tahkik Habiburrahman el-A'zâmi*, Beyrut 1972.
- Abî Abdullah, b. Ahmed b. Muhammed b. Cezzi, *Kavaninu'l Fıkhiyye, Daru'l Kitap*, Beyrut 1409.
- Acar, Halil İbrahim, *Evliliğin Sona Ermesi*, Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, Erzurum 2009.
- Ahmed b. Hacer, *el-Fetâvâ el-Kübrâ*, Mısır, 1356.
- Ahmed Muhammed Şakir, *Nizâmu't- Talâk fi'l- İslâm*, Kahire 1354.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü İbn Hanbel*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.
- Aktan, Hamza, *İslâm Aile Hukukunda Boşanma ve Yorumu*, Erzurum 1982.
- Âmilî Hürr Muhammed b. Hasan, *Vesailü's- Şiâ*, Ehli Beyt Müessesesi Yayın Evi, İran (Küm) 1409.
- Âmilî, Muhammed Camaluddin el-Mekki Şehid-i Sanî, *er-Ravzatu'l-Behiyye fi Şerhi Lüm'ati'd-Dimeşkiyye*, Beyrut, tsz.
- Âmilî, Şemsuddin Muhammed el-Mekkî Şahîd-i Evvel, *el-Lüm'atu'l-Dimaşkiyye fi fikhi'l-Îmâmiyye*, Beyrut 1990.
- Ansay, Sabri Şakir, *Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar*, Ankara 1952.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989.
- Aynî, Bedreddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye*, Beyrut 1990.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyîb Muhammed Şemsu'l- Hak, *Avnu'l- Ma'bûd Şerhu Sünn-i Ebî Dâvûd*, Medine 1986.
- Bedrân, Ebû'l-Ayneyn Bedrân, *el-Fıkh'l-Mukâren li'l-Ahvâli's- Şahsiyye*, Beyrut tsz.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el Hüseyin b. Ali, *es-Sünennü'l-Kübrâ*, Hind tsz.
- Beyâzî, Ali b. Yusuf en-Nebâtî, *es-Siretu'l-Müstekîm*, Ncef 1964.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve İstilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l- Buhârî*, Çağrı Yayınları, (VII-XI), Arabi ty.
- Cassas, Ebubekr Ahmed b. Ali er razi, *Nevadiru'l fukaha*, (ö. 370/981), Beyrut 1993.

- Cezîrî, Abdurrahman, *Kitâbu'l- fikh alel Mezâhibü'l Erbaâ*, İstanbul 1986.
- Cezîrî, Gârvî, Ebdur rahman, Seyyid Muhammed, *el Fıkh elel Mezahibu'l Erbaâ ve Ehlu'l- Beyt*, Darussekalayn, Beyrut 1419.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyîd Eş-Şerîf, *Şerhu Ferâizi's-Sirâciyye*, İstanbul 1322.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1984.
- Davud Oğlu, Ahmet, *Mevkufat* (trc), Selahattin Sağlam, İstanbul 1986.
- Dâmâd, Şehzade Abdullah b. Muhammed b. Süleyman, *mecmeu'l-Enhûr fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, tsz, Diyanet İşleri Başkanlığı, *İlmihal*, Ankara, 2006.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukuku*, Konya 1977.
- Ebu Zehra, Muhammed, *El Ehvâlü'ş Şahsiyye*, Daru'l-fikr, Kahire 1950.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El- Eş'âs es- Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Çağrı Yayınlar, İstanbul 1992.
- Ellame Helli, Ebû Mensur Cemalüddin Hasan b. Yusûf b. Mutahhae Helli, *Kavâidü'l-Ahkâm*, İran tsz.
- Ferec, seyyid Ahmed, *el-Furkatu Beyne'z-Zevceyen ve Ahkâmuha fi Mezhebi Ehli's-Sünne*, 1990.
- Gilani, Fumeni Muhammed Takî behcet, *Tozihu'l-Mesai'l*, Kum (İran) 1428.
- Golpaygani, *Tevzihu'l Mesail* (توضیح المسائل), Kütübhanes Sedr (nşr), İran (Tahran) 1392.
- Hâkim, Ebû Abdillâh el-Hâkim en-neysâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn ve bizeylihi et-Telhîsu'l-Hâfiz ez-Zehebî*, Beyrut 1984.
- Haskefî, Alâuddîn Muhammed b. Ali Abdurrahman b. Muhammed el-Hısmî, *Dürrü'l-muhtâr*, Beyrut 1988.
- Hattâb, Emin Mahmûd, *Fethu'l-Meliki'l-Ma'bûd Tekmiletü'l-Menheli'l-azbi'l-Mevrûd Şerhu Süneni'l-İmâm Ebî Dâvûd*, Riyad 1974.
- Hilli, Abdul Kerîm, *el-Ahkâmu'l-Câferiyye fi'l-Ahvalu'ş-Şahsiyye*, Beyrut 1985.
- Hillî, Muhakkîk ve Necmeddin Cafer b. Hasan, *Şerai u'l İslam fi Mesilu'l helel vel Haram*, Müesseseye İsmâilliye, İran (Kum) 1408.
- Hillî, İbnu'l-Mutahhar, *Nehcu'l-Hakk ve Keşfu's-Sıdk*, Kum 1986.
- Hureşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Ali, *Şerhu ala Muhtasar Seyyidî Halîl*, Beyrut tsz.

- Humeyni, Seyyid Mustafa Ruhullah, *Tehrirru'l-Vesile* (تحرير الوصيلة), Hozeye İlmiye Kum, İnan (Kum) 1424.
- ....., *Zübdtü'l-Ahkâm*, Tahran 1991.
- Hûî, Ebu'l-Kâsım el-Mûsevî, *Minhâcu's-Sâlihîn*, Necef 1972.
- ....., *el-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut 1974.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Muhamed b. abdillah b. muhammed, *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîneti'l-Mâliki*, Beyrut 1987.
- İbn Abidîn, muhammed Emin b. Ömer, *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Beyrut 1987.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut 1971.
- İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el Kazvini, *Sünenü İbni Mâce*, Beyrut 1975.
- İbnu'l Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdulvâhid b. Abdulhamid b. Mes'ûd es-Sivâsî, *Şerhu Fathu'l kadir*, Berut 1977.
- İbnül Arabi, Ebubekr Muhammed b. Abdullah, *Ahkam kur'an*, Beyrut 1993.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemseddin Ebî Abdillah Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdü'l-Me'âd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Beyrut 1992.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîrü'l-Kur'ân'il-Azîm*, Beyrut 1966.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed b. Ahmed b. Mahmûd b. Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1972.
- İbn Mâce, Ebû abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul 1981.
- İbn Manzûr, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem, *el-Ensâri, Lisânü'l-Arab*, (II-X) Beyrut 1972.
- İbn Rüşd, Ebi'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. *el-Hafîd, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul 1985.
- İbn Teymiyye, Şehulislâm Takiyyuddin Ahmed b. Abdulhalîm, *Mecmû'u Fetâvâ*, Beyrut ty.
- İbn Nüceym, zeynüddîn el-Hanefî, *el-Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut tsz.
- İmam Riza (r.a), *el Fıkhu'l Rıza*, Muesseseye Ehli Beyt, İnan (Meşhed) 1406.
- İmami, *Medeni Aile Hukuku* (حقوق مدنی خانواده), İntişarate İslami, İnan (Tahran) tsz.

- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991.
- Kâsânî, Alâuddin Ebî Bekr b. Mes'ûd, *Bedâyi'u's-Sanâyi fî Tertîbi's-Şerâyi*, Beyrut 1986.
- Katoziyan, Nasir, *حقوق مدنى خانواده*, Tahran 2003.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed bi Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır 1987.
- Kuleynî Ebu Ca'fer Muhammed b. Yakub b. İshâk, *el-Fürû-i Mine'l Kafî*, Darul Kitap İslamiye, İran (Tahran) 1407.
- Kudûri, Ebu'l hüseyin ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *el Muhtasar*, İstanbul 1978.
- Kummî, Muhammed b. Ali el-Hüseyin b. Babuye, *Men la Yahduruhu'l-Fakîh*, Beyrut 1996- Tahran 1409.
- Kummî, Şâzân Ebu'l-Fazel Cebrail, *el-Fedâil*, Nşr, Dâru'r-Rızâ, Kum 1984.
- Lenkerânî, Muhammed Fâzl, *Câmiu'l-Mesâil ez İstifâ'ât*, Tebriz 1996.
- Mâlik b. Enes, *el- Muvattaa*, Çağrı Yayınları, c. 3, İstanbul 1981.
- Mergînânî, Burhan Eddin Ebi'l Hasen Ali bin Ebi Bekr Abdil Celil, *El-Hidaye Şerhu Bidayeti'l Mübtedi*, İstanbul 1986.
- Mevsilî, Abdullah b.Mahmud b. *Mevdud*, *el İhtiyar*, İstanbul 1989.
- Meydânî, Abdülgânî el Ganîmî ed- Demeşkî, *el- Lübâb fî Şerhi'l- Kitâb*, Beyrut, ty.
- Meclisî, Muhammed Bâkır, *Bihâru'l-Envâr fî Ahbari Eimmeti'l-Ethar*, Tahran 1967.
- Merdâvî, Alauddin Ebi'l-Hasen Ali bi., Süleyman, *el-İnsâf*, Beyrut 1957.
- Merâgi, Abdullah, *ez-Zevâc ve't-Talâk fî Cem'i'l-Edyân*, y.y, 1966.
- Mevdûdî, *İslâmda aile Hukuku (Karı-Koca Haklar)*, trc Memiş Tekin, Konya 1990.
- Muğniyye, Muhammed Cevad, *Fıkhul- İmâm Sadık*, Beyrut, 1966.
- ....., *el Fıkh elel Mezhibu'l Hamse*, Daru'l Cevad, Beyrut 1421.
- Murtaza, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan el-Musevi Alemul Hüdâ, *eş-Şerif*, Beyrut, 1985.
- ....., *Res'ailu's-Şerife'l Murtaza*, Kum 1980.
- Müslim, Ebu'l- Hüseyin Müslim b.el Haccac el- Kuşeyrî en- Neyşâbûrî, *Sahihî Müslim*, Beyrut, *Sahihu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981. (I-III), ty.
- Müteherrî, Murtaza, *İslâm'da Bayan Hakkı (حقوق زن در اسلام)*, İran, 1974.
- Müfid, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Füsulu'l-Muhtarâ*, Kum 1980.
- Necefî, Kaşifu'l Geta, Hasan b. CaferR, *En'nevaderu'l Fukaha Kitabü't-Talâk*, İran 1422.

- Necefî, Muhammed Hasan b. Şeyh Bakır b. Şeyh Abdürrehim b. Ağa Muhammed b. Abdürrehim Şerif İsfehânî, *Cevahirü'l-Kelâm fi Şerayiu'l-İslâm*, İran tsz.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenu'n-Nesâî*, İstanbul 1981.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, tsz.
....., *Sahih Müslim bi Şerhi'in-Nevevî*, Beyrut tsz.
- Orhan, Çeker, *Aile Hukuk Kararnâmesi*, İstanbul 1985.
- Râzî, Fahraddin, *et-Tefsîrû'l-kebir li'l-Îmâm Fahrur Râzî*, Mısır tsz.
....., *Tefsîr-i Kebîr*, Ankara 1995.
- Sekârâ, İsa Zeki İsa Muhammed, *el-İkrâh ve Eseruhu fi't-Tasarrufât*, Beyrut 1986.
- Serahsî, Şemsuddin, *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut 1986.
- Seyyid Sabık, *Fıkhu's-Sünne*, Kahire 1993.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir, (el-Camiûs-Sağîr fi ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr)*, Mısır tsz.
- Sistânî, Muhsîn el-Hakim Ali el-Huseynî, *el-Mesâilu'l-Müntebaha*, y.y, 2001.
....., *Minhâcu's-Sâlihîn*, Kum 1996.
- Şafîî, Ebû Abdillâh muhammed b. İdris, *el-Ümm*, tsz.
- Şa'ban, Zekiyuddin, *İslâm Hukuku İlminin Esasları*, trc, İbrahim Kafi Dönmez, Ankara 1990.
.....*el-Ahkâmü's-Şer'iyye fi'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, Beyrut, 1978.
.....*ez-Zevâcu ve't-Talâk fi'l-İslâm*, Kahire 1964.
- Şelebi, Muhammed Mustafa, *Ahkâmü'l-Üsre fi'l-İslâm*, Beyrut 1983.
- Şeltût, Mahmûd Muhammed Sayîs Muhammed Ali, *Mukârenetü'l-Mezâhib fi'l-Fıkh*, Mısır 1953.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l- Evtâr Şerhu Münteka'l- Ehbâr*, Mısır 1953.
- Şeybânî, Muhammed el-Hasan, *Kitâbu'l-Hucce, alâ Ehli'l-Medîne*, thk, M.H. el-Keylânî, Beyrut 1938.
- Şirbînî, Muhammed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Mağrifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, Mısır 1958.
- Şirazi, Mekarem, *Kitabu'l Nikah*, (nşr) Medresye İmam Ali (a.s), İran (Kum) 1424.
- Taheri, *Medeni Aile hukuku (حقوق مدنی خانواده)*, Naşir Kum, İran (kum) 1418.
- Tabatabâî, Muhammed Kazım b. Abulaziz el-Yezdî, *Mulahhakâtu'l-Urva*, İran 1965.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Mısır 1954.
- Tabatabâî, Muhammed Hüseyin b. Yezdî, *el-Mîzan fî Tefsîri'l-Kur'an*, İstanbul 1996, 2005.
- Tebrizi, Cafer Sübhâni, *Nizamu'l Talâk fî Şeriatel islam*, İmam Sadık Müessesesi, İran (Kum) 1414.
- ....., *Fıkhı Ehlibeyt (Dergi)*, kum, tsz.
- Tebrizî, Yusuf el-Medenî, *Minhâcu'l-Ahkâm fî'n-Nikâh ve't-Talâk*, y.y, 1998.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't- Tirmizî*, Çağrı Yayınları, (II-IV), İstanbul 1981.
- Tırablosi, Abdul Aziz b. Berrac Tırablosi, *el-Mühâzzeb*, tsz.
- Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. Hasan b. Ali b. Tûsî Meknî Babû Ca'fer, *el-Mebsût fî Fikhih'l-İmamiyye*, Beyrut, tsz.
- ....., *el-İstıbsar fî Uhtulife Minel-Ahbar*, Beyrut 1988.
- ....., *el-Udde fîmâ Uhtulife Mie'l-Ahbar*, Beyrut 1988.
- ....., *en-Nihâye fî Mücerredi'l-Fıkh ve'l-Fetâvâ*, Beyrut 1976.
- ....., *et-Tıbyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut, 1988.
- ....., *Kitabu'l-Hilâf*, Kum 1990.
- ....., *Tehzibu'l-Ahkâm fî Şerhi'l-Mukni'a*, Beyrut 1996.
- Tûsî, İbn Hamza İmaduddin, *el-Vesîle ilâ Neyli'l-Fadîle*, Kum 1987.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul tsz.
- Yezdi Mirdamad, Seyyid Mustafa Muhâkkik Dâmâd, *Aile Araştırma Hukuku* (بررسی فقہی حقوق خانواده), İran (Kum) tsz.
- Zencani, Seyyid Musâ Şebirî, *Kitabu'l Nikah*, Muesseseye Pejuheşi Reyperdaz, İran (Kum) 1419.
- ....., *Tevzihü'l-Mesai'l*, İran (Kum) 1430.
- Zeylâî, Fahrudin Osman b. Ali, *Tebyinu'l Hakaik Şerhu kezai Dekaik*, Beyrut 1987.
- Zeylâî, Cemaluddin Ebî Muhammed Absullah b. Yusuf, *Nasburrâye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, Beyrut 1987.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf en- Hakâiku't-Tenzil*, Beyrut tsz.

- ....., *Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-
Te'vil*, Beyrut tsz.
- Zuhaylî, Vehbe, *Fıkhu'l İslam ve İslam Ansiklopedesi*, Beyrut 1988.
- ....., *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Dimeşk 1989.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Abbas ABDOLİKOLANKOUH
Doğum Yeri ve Tarihi	Erdebil (İran) 4. 2. 1982
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	İslami Azat Üniversitesi Erdebil (İran) Sosyal Bilimleri
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça, Türkçe, Azerice
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	abbas.abdoli60@yahoo.com
Tarih	. . 2012